बुद्ध व धर्म

फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य

बुद्ध व धर्म

(धार्मिक निबन्ध)

फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य

दिवंगत मसलमाया वज्राचार्यया पुण्यस्मृतिइ ।

पिकाकः– सिद्धिविलास वज्राचार्य
व परिवार,
मखंबाहाः यें ।

बुद्ध संवत् २५३८
नेपाल संवत् १११४
विक्रम संवत् २०५१

मूल्य– ५० ।

मुद्रकः–
हिसि प्रेस,
जमल, सेतोदरवार
काठमाडौं ।
फो. नं. २२६४१६

स्व. असलमाया वज्राचार्य

स्वर्गीय असलमाया वज्राचार्य नांयात ल्वय्‌क भिगु बांला:गु शील स्वभाव दुम्ह गृहिणी खः ।

विक्रम संवत् १९८२ साल भाद्र १६ गते भक्तपुर वंशगोपाल त्वालय् पिता विकुरत्न बुद्धाचार्य व माता बुद्धिमाया बुद्धाचार्यया पाखें जन्म जुयाबिज्या:म्ह मय्‌जु असलमाया वज्राचार्यया बाल्य जीवन थ:छें स्वप देशय् हे व्यतीत जुल । ये', मखंत्वाःह्याया भक्त-विलास वज्राचार्यलिसे शुभ-विवाह जुसेंलि वसपोल ये' देशय् च्वनाविज्यात । वसपोलपिनिपाखें सिद्धिविलास वज्राचार्य, सानुराजा वज्राचार्य व कुमारविलास वज्राचार्य समेत स्वम्ह काय्‌पिं दुगु जुल ।

दिवंगत असलमाया वज्राचार्ययाके सहनशीलता, मिलन-सारिता आदि गुण दुगु जुल । न्ह्याम्हलिसें खें ल्हा:मां नाइक यइपुक खें ल्हाइ । लोभ लालच मदु, सन्तोषी स्वभाव, फक्व फक्व म्वाय्‌क म्वाय्‌कं सुयातं दुःख बिइमखु । मेपिं खुशी जुल कि थ: नं खुशी जुइगु, न्ह्यागु ज्या या:सां बांलाक लुदनापुसे च्वंक याइगु, करपिन्त ग्वाहालि याय्‌गुलिइ रस ताइगु, करपिन्त चित्त बुझे याना: नके त्वंके याना: निगा जक थ: नइगु, दान धर्म याय्‌गुलिइ नं उलि

हे तत्पर जुयाजुइगु वसपोलया स्वभाव गुण खः। वसपोलं मँतिदेविइ भगवान् बुद्धया चैत्य स्थापना यानाबिज्यात । वसपोलया भगवान् साइबाबा प्रति नं विश्वास दु । हिं हिं भजन यानाबिज्याइ । भारतय् निको तीर्थयात्रा नं यानाबिज्यात ।

दिवंगत असलमाया वज्राचार्यं जीवनभर दीन दुःखी व बुढाबुढीतय्त दया माया यानाः सेवा यानाबिज्यात व पक्षपात-रहित जीवन हनाबिज्यात ।

काय् पिं सकसिगं ब्याहा सिधय्काः वसपोल सुखपूर्वक जीवन हनाः विक्रम संवत् २०४६ फागुण १० गते खुनु स्वर्गारोहण जुयाबिज्यात ।

वसपोलया परिवारया धर्मचित्त उत्पत्ति जुयाः वसपोलया मोक्ष फल प्राप्तिया लागी बुद्ध धर्म सम्बन्धी थ्व सफू प्रकाशित यानाबिज्याःगु जुल । थुगु पुण्यं दिवंगत असलमाया वज्राचार्ययात सद्गति प्राप्त जुयेमाल ।

दिवंगत असलमाया वज्राचार्य

जन्म : वि. सं. १९८२ भाद्र १६ गते, भक्तपुर

मरण : वि. सं. २०४९ फागुन १० गते, काठमाडौं

जिगु नुगःखँ

बसपोल फणीन्द्ररत्नजु छह्म सिद्धहस्तह्म लेखक ख: । दुरूह बुद्धया बचन नं सरल सरल भाषां ब्यक्त यानाबिज्याःह्म ख: । बसपोलया "बुद्ध व धर्म" धैगु लेखमालाय् जिगु नुग:या खँ च्वयेत बसपोलं जित: प्रेरणा बियाबिज्या:गुया आधारय् जि थ्व च्वयाच्वना ।

"बुद्धया अमृत–वचन" धैगु लेखय् व्यक्तिया लिउलिउ थ:था: वइ धैं धैगु वाक्य स्पष्ट मजुउगुयात "जिगु चित्त : जी मित्र" धैगु लेखय् वयनया लिउलिउ गादा वयाच्वनां थें थ:का: स्पष्ट यानाबिज्यात ! धम्मपदय "ते मारं नाधि गच्छन्ति मिच्छासंकप्प गोचरा" तयात:गुलि मिथ्यादृष्टि शब्द प्रयोग यानामबिज्या:सा गथे जुइ ?

अले ह्मनं अष्टाङ्ग मार्गयात व्याख्या यानाबिज्या:बले सम्यक् दृष्टिया अर्थय् जिगु ज्ञान बक तयेबले सम्यक् दृष्टि धैगु शब्द ह्मसिया: लोमनावनेफु । ६२ गू प्रकारया मिथ्यादृष्टितय्गु विचार नं मथुय: वनेफु ।

अथे हे "बुद्धया नं" धैगु लेखय् नं आर्याष्टांगिक मार्गया व्याख्या स्पष्ट जुइक यायेमा:थें च्वं थ्वया ववमं च्वंगु "मी मानि"

धंगु लेख ला जितः साग हे योगु जुल । मो नायः, नायःपिनं नं ययेका बिज्याःसा, दिइसा जिउ ताया ।

अले "भगवान् बुद्ध व शान्ति" शीर्षक लेखय् 'नत्थि सन्ति परं सुखं" धकाः उल्लेख यानातःथाय् सन्ति (शान्ति) शब्दया अर्थ व्यावहारिक शान्ति मखुसे 'निर्वाण' धैगु अर्थ नं कयनेमाः थें च्वं छाय्धाःसानि 'निब्बानं परमं सुखं' धकाः 'सुख वग्ग'य् ववसं वया च्वंगु दु ।

"बुद्ध" नांगु लेखय् 'षडभिज्ञ' शब्दया अर्थ दिव्यचक्षु, दिव्यश्रोत्र, परचित्त ज्ञान, पूर्वनिवासानुस्मृति, ऋद्धि थ्व न्यागू व लौकिक पञ्चभिज्ञा व आस्रवक्षयज्ञान समेत खुगू अभिज्ञा दुथ्या धायेगु शास्त्रसम्मत जुइ ।

"आनन्द-भूमि" धैगु लेखय् परमानन्द व मोक्ष धैगु छगू हे थें च्वन तर थ्व थथे मखु छाय्धाःसा आनन्द, परमानन्द, सहजानन्द, विरमानन्द थुपि वज्रयानी शब्दय् सहजानन्दयात जक मोक्ष धायेजिउ । मेगु स्वंगू आनन्दयात लौकिक आनन्द धयातल । अले हानं अनसं तु च्वय् "पञ्चमकारयात तन्त्रशास्त्रय् न्ह्याथे धयातःसां" धैगु वाक्यांश दु, थथे धायेबले छु तन्त्रय् थथे धयातल धयागु उल्लेख मदु । जि सिकथं बौद्धतन्त्रय् पञ्चमकार शब्द गनं नं मखं । उकिं थ्वया अर्थ नं स्पष्ट मजुल । थथे जुल कि गबलें ह्लाय्पं यन धाय्वं ह्लाय्पं हे मस्वसे जुइ थें जुइफु ।

"चर्या" लेखय् वज्रयान, मन्त्रयान धैगु शब्द थाय् थासय् उल्लेख जूगु दु । तर तन्त्रयान शब्द बौद्ध तन्त्रय् जि गनं नं मखना, थ्व ला हालय् हे तिनि चले जूगु शब्द खः । थुजागु शब्द प्रयोग मयाःसां जिउ । अथवा तन्त्रयान शब्द अमुक तन्त्रय् दु धकाः कयनेफुसा थ्व नं जिउ ।

"खुँइगु" धंगु लेखय् 'साहित्यिक चोरी' शब्दयात न उल्लेख यानातःगु दु । थौंकन्हय् ग्राः थन थ्व शब्दयागु भचा व्याख्या याय्‌बहः जू । भगवान् बुद्धं धयाबिज्यात "करपिनं अनुमन्यान यानातःगु वस्तु थःगु नामय् दर्ता याइपिन्त 'महाचोर' धकाः धाइ ।"

थ्व खँ 'बुद्धचर्या' पृष्ठ ३०० स स्वयादिसँ/स्वया बिज्याहुँ । थ्व हे लेखय् सम्यक् दृष्टि व सम्यक् संकल्प शब्दया अर्थं वालाक व्यक्त जू थें मताया ।

थ्व जिगु नुगःया खँ खः, विचार यानाः स्वयाबिज्याहुँ/ स्वयादिसँ ।

मासंगल्ली, ये । **दिव्यवज्र वज्राचार्य**

वि. सं. २०५१।४।५ या दिनसं ।

नसना

थ्व सफुलिइ मुंगु च्वसुत नेपालभाषा व नेपालीया विभिन्न पत्रपत्रिकायात लेख माल धका: धा:गुलिं बुद्ध व धर्मया विषयय् थम थुउकथं सिउकथंया खंत च्वयाबियागु व प्रकाशित जुइधुंकुगु लेखत खः । थुकिइ च्वंगु खंत छगू छगू लेख पूवंके मा:गुलिं छुं छुं खंत निसा लिसा कायथें जुउवंगु नं दु । बुद्ध व धर्म विषयय् थुइकेमा:गु ज्ञान भापालं दु, प्रज्ञाया खं ला ता हे पा:नि । भथेसां थम गुलि सिउ गुलि थुउ उलि हे थ्व सफू खः ।

छन्हु जिमि केहेंमय्जु सरस्वती वज्राचार्य वया माजु दिवंगत जुउगुलिं भनया पुण्यस्मृतिइ धार्मिक सफू छगू पिकाय्माल, च्वयातयागु दुसा व हे पिकाय् मदुसा मेपिन्त धाय्माल धाल । जि बुद्ध व धर्म विषयय् लेखत च्वयातयागु दु थ्व हे मुना: पिकाय्का भजिउला धका: न्यना । सरस्वती मय्जु जिउ धका: स्वीकृति बिउगुलिं भनया माजु दिवंगत भसलमाया वज्राचार्यया पुण्यस्मृतिइ थ्व सफू पिहां वःगु जुल ।

थ्व बुद्ध व धर्मया सफू पिकयागु पुण्यं दिवंगत भसलमाया वज्राचार्यया दुर्गति मोचन जुया: सुगति फल प्राप्त जुइमा ।

थिगु ग्रन्थ थाति च्वंच्वंगु लेखत मुनाः सफूया रूपय् पिकायत आवश्यक खर्च बियाः सफू प्रकाशनया अवसर बिउह्म केहेंमय्जु सरस्वती वज्राचार्य व वनया सकल परिवारयात नं दुनुगलंनिसें सुभाय् बछायागु जुल ।

अन्तय् थ्व सफू च्वंनिसें क्वचायंक स्वनाः थःगु मन्तव्य च्वयाबिज्याःह्म श्रद्धेय बौद्ध विद्वान् दिव्यवज्र वज्राचार्ययात सादर हार्दिक साधुवाद बियागु जुल ।

म्वाबाहाः फणीन्द्ररत्न वज्राचार्य

१११४ ज्यापुह्नी (२०५१।३।६।५)

धलः

बुद्धया अमृत-वचन
(धम्मपदया आधारय्)

मन मुख्य खः छाय्धाःसा न्ह्यागु अवस्थाय् नं मन न्ह्यापालाक वनी। मभिंगु नियतं ज्या याइह्म वा खँ ल्हाइह्म व्यक्तिया ल्यू ल्यू घःचाः वइ थें दुःख ल्यू ल्यू वइ, अथे हे भिंगु नियतं ज्या याइह्म वा खँ ल्हाइह्म मनूया ल्यूल्यू किपालु थें सुख ल्यूल्यू वइ। छह्म शत्रु मेह्म शत्रुयात गुलि हानि याइ व स्वयाः नं अप्वः मभिंगु लँय् वनाच्वंगु थःगु चित्तं थःत हानि याइ। भिंगु लँय् वनाच्वंगु चित्तं मां-अबु थःथितिपिसं स्वयाः नं अप्वः थःत उपकार याइ। थ्व शरीर तज्याना वनिगु चायागु थल थें धकाः सीकाः, चित्तयात नगर थें तःधंका तय्माः, प्रज्ञा (बुद्धि) रुपी शस्त्रं मारयात त्याकेमाः। थथे त्याके धुंकाः नं अनासक्त जुयाः थःगु चित्तयात रक्षा याना च्वनेमाः।

असारयात सार व सारयात असार धकाः मिथ्यादृष्टि तया च्वंह्मेसित सार वस्तु गुबलें प्राप्त जुइमखु। सारयात सार व असारयात असार धकाः सम्यक्दृष्टि तया च्वंह्मेसित जक सारवस्तु प्राप्त जुइ। पहाडयात फसं संके हे फइमखु। तर बमलाःगु सिमायात फसं अःपुक हे ल्यहें थनाः बवः थइ। अथे हे अज्ञानदृष्टि दुह्म, थःगु मिखा, न्हाय्पं, म्हुतु आदि इन्द्रिययात वशय् काय्मफुह्म अलसी व वीर्य मदुह्म मनूयात मारं अःपुक हे बवःथइ तर

ज्ञानदृष्टि दुगु थ:गु इन्द्रिय वशय् दुगु श्रद्धा व वीर्य दुगु मित मारं छुं नं याय् फइमखु ।

जित: वोविल, दाल, त्याकल, जिगु काल धका: बारम्बार मतिइ तया च्वनीह्मस्या शत्रु गवलें तनीमखु छाय्धा:सा वैरभावं वैर गवलें शान्त जुइमखु, अवैर भावं हे जक वैर शान्त जुइ । उकिं क्रोधीयात अक्रोधं त्याकेमा: मभिगु या ह्मयात भिगु याना: त्याकेमा:, कपटीयात दानं त्याकेमा: व असत्यवादीयात सत्यं त्याकेमा: ।

करपिसं छु या:, छु मया: धका: स्व:जुइगु स्वया: नं थ:गु दोप व धर्म छु याना, छु मयाना धका: स्वयगु हे उत्तम ख: । मेपिनिगु दोष खंके अ:पु, थ:गु दोप खंके थाकु । मनुष्यं मेपिनिगु दोपयात म्व ह्वले थें ह्वली तर थ:गु दोप धा:सा म्हेल्ला:ह्म जुवादें थ:गु म्हेल्याहा ज्या थें त्वपुइ । फय् वयाच्वंपाखे ह्वना छ्व:गु धुलं थ:त तुं क:वइ थें तुं निर्दोप, शुद्ध, नि:क्लेशीपिन्त दोषारोपण या:गुया मभिगु फल थ:त तुं ला: वइ ।

मूर्खतय्सं जक जिपि छन्हु सी:मानि धका: विचा: याइमखु । जिपि छन्हु सी:मानि धका: विचा: यात धा:सा ला सुनां ल्वाय् हे मा:लीमखु । जि काय् दु, जिके धन दु धका: चिन्तना याना च्वनिपिं मूर्खतय्त दु:ख जुयाच्वनी । थ:गु शरीर हे थ:म धयाथें मदु धासेंली काय् धन धयागु थ:म धयाथें गन दइ ?

मे च्वका: जक के तरकारीयागु सवा: थुइका काय्फइ, धव:चां के तरकारीयागु सवा: थुइका काय्फइमखु अथे हे विद्वान्-पिसं घौछि जक पण्डितपिनिगु संगत या:सां धर्मया रस थुइका काइ, मूर्खतसें जीवनभर तक पण्डितपिनिगु संगत या:सा नं धर्मयागु रस थुइके फइमखु । फछि फतले थ: स्वया: उत्तमपिनिगु वा थ: जोपि-

निगु संगत याय्‌गु, थुजा:पिं मदु मका: मूर्खतय्‌गु संगत याय्‌गु स्वया: बरु याक:चा हे जुइगु भिं । सुगन्ध मदुगु स्वां बांला:सां मदुगु मदु, अथे हे कार्यहीनगु खँ नं बांला:सां महत्व मदु । द्वापुसे थ्यंक द:छिगु खँ न्ह्याय्‌गु स्वया: सारगु छगू खँ न्ह्याय्‌गु हे उत्तम जू, गुगु खँ न्यना: शान्ति प्राप्त जुइ ।

न्ह्यो मव:म्ह सित चा ताहाक: जुइ, त्यानु चा:म्ह मित नं ताहाक: जुइ, व थें हे सद्धर्म मस्यूपिं मूर्खतय्‌त संसार ताहाक: जुइ । बालाक पलि चिनामत:गु छ्यें य्‌ वा ज्वइ थें ध्यान मदुगु चित्तय्‌ राग द्वेष मोह रूपी वा ज्वइ । बांलाक पलि चिनात:गु छें य्‌ वा ज्वइमखु थें बांलाक ध्यान दुगु चित्तय्‌ राग, द्वेष व मोह रूपी वा ज्वइमखु । चञ्चल चित्त, दुराचारी, प्रज्ञाहीन, ध्यानशून्य, अलसी व अनुत्साही जुया: सलंस: दँ म्वाना च्वनेगु स्वया: दृढचित्त, शीलवान्, प्रज्ञावान्, ध्यानी, उद्योगी व वीर्यशाली जुया: छन्हु जक म्वाय्‌गु हे श्रेष्ठ जू ।

थ:गु मनयात स्वच्छ व इन्द्रिययात दमन मयाकं तथ्य सत्य ज्ञान मदय्‌कं न्ह्यासुगु वसतं जक पुनां छु याय्‌ ? क्लेश मदय्‌का: बांलाक शील पालन याना:, इन्द्रिय दमन याना:, सत्य धर्मय्‌ च्वंसा हे जक न्ह्यासुगु वस: पुने ल्व: जू । जटा लहीवं, जाति गोत्र दय्‌वं, ब्राह्मण जुइमखु, गुम्हसिके सत्य व धर्म दइ व हे पवित्र ख:, वहे ब्राह्मण ख: । भिक्षा फवने मात्रं भिक्षु जुइमखु, मिथ्या कार्य ज्वना ततले भिक्षु जुइमखु । पुण्य पापं अलग जुइधुंकुम्ह ब्रह्मचारी, ज्ञान-पूर्वक लोकय्‌ विचरण याइम्हयात जक भिक्षु धाइ । पाप चुइके छ्वय्‌ धुंकुम्हयात ब्राह्मण धाइ, चर्या भिंम्हयात श्रवण धाइ, थ:गु चित्तमल मदय्‌ धुंकुम्हयात प्रव्रजित धाइ ।

करपिनिम्ह सा जइम्ह साजवा:यात सारगु दुरु त्वने दइमखु अथे हे भापालं त्रिपिटक ग्रन्थयागु खँ स्यू-स: व करपित कनेफुसां

प्रमादी जुया: धर्म धर्मानुसारं ज्या मयाइगुलिं श्रमणत्व लाभ जुइमखु । भतिचा जक त्रिपिटक ग्रन्थयागु ज्ञान दुगां अप्रमादी जुया: धर्मानुसारं ज्या याना: राग, द्वेष, मोहयात नाश याना:, सत्य धर्मयात बांलाक थुइका:, चित्तमल मदयेका:, इहलोक व परलोक-यागु विषयय् चिन्तना मदुम्हेसित श्रमणत्वया फल प्राप्त जुइ ।

सर्वदा राग आदि अग्नि च्यानाच्वंगु लोकय् छु ह्निलेगु ? छु आनन्द कायेगु ? अन्धकारं त्वपुया तयेतःगु, आः ला मताः मा: बने माल । मनुष्य जुया: जन्म जुइगु दुर्लभ, मृत्यु जुइ मानिपिं मनुष्य म्वानाच्वनेगु नं दुर्लभ, सद्धर्म श्रवण यायेगु दुर्लभ, अथे हे बुद्धया जन्म जुइगु नं दुर्लभ खः । दानमध्यय् धर्मदान त:धं, रस-मध्यय् धर्मरस त:धं, प्रेममध्यय् धर्मप्रेम त:धं, भंग दु:ख मदयेका: छ्वयेगु स्वया: नं तृष्णा मदयेका छ्वयेगु तसकं हे त:धं । शरीर-यात वशय् तयेगु भिं, वचनयात वशय् तयेगु भिं, अथे ला फुक्क इन्द्रिययात वशय् तयेगु मन हे भिं । फुक्क इन्द्रिययात वशय् तःम्ह भिक्षु ब्याक्क दु:खं मुक्त जुइ ।

खःहे थःम्ह नाय खः, थ: तोता: मेपिं नाय मु दु ? थःत धर्म दमन याःम्हयात उत्तम नाय प्राप्त जुइ । थःत अहित जुइगु खराबगु ज्या याय् अ:पु तर थःत हित जुइगु भिंगु ज्या याय् तसकं हे थाकु । थःत नि म्हापां उचित थासय् बांलाक ति । अले जक मेपित उपदेश ब्यू । थथे याःम्ह पण्डितयागु चित्तय् क्लेश दुहां वइमखु । गुगु मेपित उपदेश यायेगु खः उगु म्हापां थमं नि पालन याय् फयेकेमा: । थःत थमं दमन याना: तिनि मेपित दमन याय् फइ । परन्तु थःत हे दमन याय् थाकु । संग्रामय् वना: द्वन्द्वः मनूय् त्याकेगु स्वया: थःत थमं त्याकेगु उत्तम जू म्हायेघाःमा आत्म-दमन याना च्वंम्हयात मेपिं सुनानं त्याके फइमखु ।

गुलि उद्योग याय् मा:गु इलय् उद्योग मयाम्ह समर्थ युवक जुया: नं अलसी जुया: मखु मखुगु कुचिन्तना याना च्वनि थुजा:पि मनूतसें प्रज्ञाया लँपु लुइके फइमखु । दु:शील दुराचारी जुया: गाच्छि-यागु भन्त नया च्वनेगु स्वया: ध्यानी भिंक म्वया वगु नस्वारा नयगु हे भिं । थ: थ: पिसं हे थ: थ:गु ज्या याय् मा: । तथागतं केवल लँ जक क्यना बिइ । ध्यान याय्गु मार्गय् वंम्हसित मार-बन्धन दइमखु । त्या:म्हयात वैरी दइ । बुम्हयात दु:ख जुइ । त्या:-बुतोता: शान्त जुयाच्वंम्ह सुखं च्वनी । देहोत्म मजूसे च्वनेगु अमृत समानगु निर्वाणय् वनेगु लँ ख:, देहोत्म जुया च्वनेगु मृत्युया लँ ख: । प्रमादीपि मृत्यु जुइ थें अप्रमादीपि मृत्यु जुइमखु । पाप या:म्ह मनूयात थुगु लोक व परलोक निथायसं शोक जुइ, पीडा जुइ अथे हे पुण्य या:म्ह मनूयात थुगु लोक व परलोक निथायसं सन्तोष जुइ, हर्ष जुइ ।

पाप कर्म मयाय्गु हे ज्यू, पाप कर्म या:म्हयात लिपा पश्चात्ताप जुइ । शुभ कर्म याय्गु भन हे ज्यू, गुकि याना: गबलें ताप याय् मालीमखु । छुं हे पाप मयाय्गु, पुण्य मुंकेगु व थ:गु चित्त शुद्ध याय्गु बुद्धपिनि उपदेश ख: । सुचरित्र धर्मया आचरण याय्मा: । मभिगु धर्मया आचरण याय्मज्यू कारण भिगु धर्माचरण या:म्ह हे जक थुगु लोक व परलोक निथायसं सुख सिइ ।

याकनं याकनं कुशल कर्म या, चित्तयात पापपाखें लिचिकि प्यानुसे च्वंक पुण्य याय्बले पाप मनय् वयफु । छको पाप याय् धुंसा हानं मेगु पाप याय्मते । पाप याय्गु इच्छा नं याय्मते छाय्धा:सा पाप मुनेगु दु:खया मूलहेतु ख: । पुण्य याय् धुंसा हानं हानं पुण्य या । पुण्य याय्गु इच्छा नं या छाय्धा:सा पुण्य मुंकेगु सुखया मूलहेतु ख: । मतिथा पाप याना चित: क्यू जुइ धका: धाय् मज्यू, तिकितिकि नना च्वंगु लख धम्प जाया वइ थें मूर्खंतसें

भतिभति यायां आपालं पाप मुंकइ। अथे हे थुलिचा पुण्य यानां छु जुइ धका: धाय् मज्यू, छफुति छफुति ल: तिकितिकि ननं ल: धम्प जाया वइ थें तुं धर्मंत्रानुंजिसं भतिभति यायां आपालं पुण्य मुंकइ।

व्याक्क संस्कार अनित्य ख:, फुक संस्कार दु:ख ख: व दक्व धर्म (पदार्थ) अनात्म ख:, थथे धका: प्रज्ञां खंका काल धा:सा सांसारिक दु:खं मुक्त जुइ। थ्व हे विशुद्ध जुइगु मार्ग ख: । सकल प्राणीपिं दण्ड खना: ग्या:, मृत्यु खना: ग्या:, सकलसियां ज्यूथा माया दु उकिं प्राणीपित थ: समान भा:पा: स्याय्मते व स्याके नं मते।

प्रेम, राग, काम व तृष्णां शोक व भय उत्पन्न जुइ। थुपिं हे मन्त धा:सा न शोक दइ, न भय दइ । पित्या: त:धंगु रोग ख:, संस्कार त:धंगु दु:ख ख: । थथे सीका: प्राप्त जुइगु निर्वाण हे परम सुख ख: । थथे सीका: प्राप्त जुइगु निर्वाण हे परम शान्ति ख: । रोग मदइगु त:धंगु लाभ ख:, सन्तोष त:धंगु धन ख:, विश्वास दकले त:धंह्म बन्धु ख:, निर्वाण परम सुख ख:।

२०३०।१२।२२।५

('वैशाख पूर्णिमा' ने. सं. १०९४)

दुःख

दुःख दु खः। वहनी अन्धकार थें प्राणीमात्रया जीवन दुःखं व्याप्त जुया च्वन। प्राणी पुचलय् मनूत हे छखलः दु गुपिसं थ्व जीवन दुःखं जाया च्वंगु दु धकाः स्यू तर थथे स्यूपिं मनूत नं साप हे कम जक दु। अझ उकीसं नं दुःख दु धकाः स्यूपिं हे नं दुःख तंके धकाः स्वइपिं झन हे ह्म जक दु।

बुह्नाह्म जुजु शुद्धोदनं थः याक. काय् सर्वार्थसिद्धयात लुंसंगः याना: दरवारय् लहिना तल। दरवारय् जक दरवारय् यत्थाय् हुं वयात लं चाः। चिकु, तां न्वः व लुमुवले च्वनेत स्वखा छें दु। नय्गु धा, त्वनेगु धा, पुनेगु धा, तीगु धा, धाल कि दत याना: बिया तल। काय्यात लय् ताय्केत नाय्कू छें मे व प्याखंया ग्राखाः याना तल। रूप यौवनं जाःपिं मिसातय् धुकू स्वना तल। तर नल, त्वन, धन थुलि हे सुखमय जीवन खःसा सिद्धार्थया मन छाय् द्वालय् पुकाह्म न्या थें तितिमतिं न्हुइ? नय् मखंह्म धाइ– माः छु नय्, हनिचा छु नय् धाय् न्वाय्क नय् दुसा गुलि सुख दइ। पुने मखंह्म भाःपइ– हाइ सुख धयागु वया हे खः सुया धयाथे च्वंक पुने दु, यःगु यत्थे ती दु। तर धात्थेंया सुख व साः–साः भि–भि नया च्वंह्म व यःगु यत्थे तिया च्वंह्मसिकें न्यन धाःसा सिइ इमिके नं

छता न छता दु:ख ए:गं धयागु गबलें दइमखु । लाय्कुलिइ जक च्वंच्वं उकुस–मुकुस दना: सिद्धार्थ छन्द सारथी च्वना: पिनं चा: ह्यू वन । पिने मां दु:खया गोफय् जक मखु वा–फय् नं छवदुत । जीवनया गति छु खः मस्यूनिह्म सिद्धार्थं, छह्म रोगी खनेवं म्ह् निक मिकल; ज्याथ खनेवं ह्याय् चाल; सीह्म खनेवं थारा न्हुल । मलेला थ: काय् बुल धयागु न्यनेवं हे वयात मि पुत । काय् बुल मखु दु:ख ववातुक फेतुना: बाय् काल । थ्व दु:खया दु:खगु संसारय् सुख गन ? दु:ख गुलि दु ? गुलि न गुलि । न ल्या:चा: दु, न दु:ख दायूगु दापू दु । बहनिसिया अन्धकार गुलि दु ? दाना स्वइह्म सु ? लना स्वइह्म सु ? ख्यूँगुलि भीत छचा.खेरं त्वपुया तल, भीसं ख्यूंयात थिया च्वना वं भीत थिया च्वन भयनं ख्यू थुलि दु उलि दु धका: धाय् थाकु । थ्व थें हे प्राणीमात्रया जीवनय् वया च्वनिगु व दुगु दु:खया ल्या:चा: यानां सहगु मखु । तर सिद्धार्थ गौतम दु:ख दु खः, दुसा थदु धका: भी थें पयाताक पयासुया मवं । थ्व दु:ख छु खः ? थ्व दु:खयात मदय्केत छु याय् माली धयागु थुइकेत राज्य सुख नं ई फाय् थें प्यात्त तोता: सिद्धार्थकुमार लाय्कूया लुखाह्लत भुरुंग ब्वयावन । मि पूगु धा: मिइ हे पने थें दु:ख ह्मसीकेत दु:ख हे सिया स्वत । आखिरय् खुदं तक कठोर दु:ख सिया: तपस्या याय् धुंका.लि दु:खया यथार्थता थुया वल । थ्व थथे थुया: हे सिद्धार्थयां बुद्ध जुल, सर्वज्ञ जुल । बुद्ध कना विज्यात– बुद्ध धर्मया सार हे प्यंगू आर्य–सत्य खः । संसार दु:खमय खः, दु:खया कारण दु, दु:ख तंका छ्वय् फु, दु:ख तंकेगु उपाय दु ।

थ्व संसार दु:खया दु:ख जाया च्वन । अथे धका: दु:ख तंका हे छ्वय् फइमखु धयागु खें मखु । विनाकारणं संसारय् छुं नं संभव मदु । उकिं दु:ख दसेंलि दु:खया कारण नं अवश्य दु । गन कारण दत अन व कारण हे मदयका छ्वय्‌व मले ब दु:ख छुकिया आधारय्

हयना ब्वनी ? दुःख दु, दुःखया कारण दु धायेंपिं दुःखयात अवश्य हे मदय्‌का छ्वय् फइगु जुल । उकिं दुःख नका छ्वय्‌गु उपाय नं दु । थ्व खँ मज्ञ बांलाक थुइकेसा थथे धाय् फु । रोग दुसा छाय् रोग जुल उकिया कारण अवश्य दु, रोग मदुगु अवस्था अर्थात् आरोग्य नं दु, रोग मदय्‌काः आरोग्य अवस्थाय् थ्यंकेगु वासः नं दु । बुद्धया प्यंगू आर्य–सत्यया तात्पर्य नं थथे हे खः ।

बुद्ध धर्मय् दुःख छुकियात धाइ ? जन्म जुइगु दुःख खः, बुढा–बुढि जुइगु दुःख खः, सीगु दुःख खः । शोक जुइगु, पीडा जुइगु, व बयाय् थ्वयाय् मदइगु नं दुःख हे खः । योह्मलिसे वाया च्वनेनु दुःख खः थें मयोह्मलिसे ह्लना च्वनेनु नं दुःख खः । थःत यःगु वस्तु मदगु नं दुःख हे खः । छत्वाःचां धाल धाःसा जगतय् जुया च्वंक्व ज्या व घटनाय् दुःखया दुःख दुतुना च्वंगु दु ।

दुःखया कारण तृष्णा खः । मनूतय्‌त विषयया तृष्णां छ्वे साला च्वंसा थ्व संसारय मोज-मज्जा यानाः चाःचाः हुला च्वनेगु तृष्णां मन हे क्वातुक साला च्वन । अले विभव तृष्णां थवं थवय् ल्वाय्‌गु व स्यंकेगु तृष्णा अप्वय्‌के बिया च्वन ।

हा चात कि वा लेहें थन कि मा बुया वइमखु । अथे हे दुःखया हा तृष्णा लेहें थनेव दुःख सिना वनी, निर्वाणया लँपु छ्वदुइ, व्यक्तिया भव क्षय जुइ । थथे दुःखया हा चानाः निर्वाणय् थ्यंकेत आर्य अष्टांगिक मार्गया उपाय साधन याय्‌माः । आर्य अष्टांगिक मार्ग धयागु भिंगु ज्ञान, भिंगु प्रतिज्ञा, भिंगु खँ, भिंगु ज्या, भिंगु पेशा, भिंगु कुतः, भिंगु स्मृति व भिंगु समाधि खः । थ्व लँय् वनेवं न्ह्याह्मसिया नं दुःख नाश जुइ । निर्वाण प्राप्त जुइ । थ्व हे बुद्ध धर्मया दुस्यः खः । थ्व हे दुःख फुकेगु लँपु खः ।

(वैशाख पूर्णिमा' वि.सं. २०१६)

बुद्धया लँ

संसारय् लँ निताजि दु छगू न्यासि वनेगु लँ व मेगु बुद्धि ह्लयाकेगु लँ खः। ह्लापायागुयात भौतिक लँ धाइ, मेगुयात आध्यात्मिक लँ धाइ। मनूबाहेक मेपिं प्राणीत न्याय्‌गु लँय् जक वना च्वन, व नं धात्थें धाय्‌धा:सा इमिगु लँ लँ हे मखु। गनं छिन अनं वन, थुली हे इमिगु जीवन फुना च्वन। मनुखं थ:थ:गु देशय् थ: जुइत थिक सी दय्‌क लँ दयकल अले थुकिया नापं बुद्धि ह्लयाकेगु लँ नं त:बाला व ताहाक: यानावं यंकल, थौंकह्लय् थुकिया हे मेगु नां सभ्यता धा वा उन्नति खः। थुखे एशियावासी आर्यतय्‌त बुद्धया ह्लयो वेदं लँ क्यन, व हे लँय् न्वां जुया इमिसं उपनिषद कालया लँय् थ्यंकल। लिपा ईसाया खुस: दँ ह्लयो गौतम बुद्धं वेद व उपनिषदया बलिया हिं, यज्ञया कुं, जात पातया धू–फसं जा:गु, मयइपुसे व ग्यानापुसे च्वंगु खना: शान्त दान्तगु मेगु लँ दय्‌का बिज्यात।

बुद्धं दय्‌का बिज्या:गु न्हूगु लँ शुद्ध व शान्तगु, ब:पुगु व मानवतालिसे उप्व: सत्तीगु, व्यावहारिक व वैज्ञानिक जुया: धर्मं धयागु छु व धर्मं मनूतय्‌त छाय् माल धका: विचारपूर्वक वाला स्वर्दांग उवलेयागिं आपा: थें मनूत थ्व लंपु लित। बुद्धया लँय् थुलि

मनूत ल्हुयात कि वैदिक धर्म नापं बुद्धयान विरोध याना: नं विष्णुया गुंगूगु शान्त अवतार धका: छपु लँ स्वाय् हल । बुद्धं थ गु जीवन-कालय् धर्मं दय्काःगु लँ बहुजन हिताय व बहुजन सुखायया लागी त:बाला व ताहाक: याय्त वा व:, फय् व:, ह्यमुम मदु, बुद्धा बुन मधासे ४५ दँ तक उत्तर भारत व नेपालया छं भुमिइ चा: चा: हिला: अथक कुत: याना विज्याात । बुद्धया निर्वाण लिपा अशोक महाराजं बौद्ध धर्मदूतत छ्वया: बुद्धया लँ भारतं पिने पिने थ्यंक चाय्का: न्यंका बिल । थौं बुद्धं क्यना थका बिज्यागु लँय् वना च्वंपि मनूतय् ल्या: पृथिविलय् च्वंपि मनूतय् ल्या:या स्वक्वय् छक्व थ्यं मथ्यं व: । बुद्धया लँ भावुकतय्त स्वया: अप्व: बुद्धिवादीतयत साला काल । थात्थें ला बुद्धया लँ नीन्यास: दँ पुलां जुइधुंकल तर थुकिया उपयोगिता पा: जुया वनेया अ:ख: झंझं अप्व: जुया वल व थुकिया महत्ता जाया वल । मचातय् ग्यात कि व स्यात कि मां लुमनी थें थौं संसारय् ध्वंस लीला लुमनेवं शान्तिनायक बुद्ध नि लुमनिगु जुल । उकिं विश्वया आपा: थें विद्वान्तय् धापू दु बुद्धं क्यना विज्या:गु लँय् वनेव हे जक संसारय् शान्ति हय् फइ ।

बुद्धया समयय् भारतय् थजा: क्वजा:या ल्वापु जुया च्वन, बलिया हि-बा:या बसि ल्हुयाना च्वन, नाना किसिमया यज्ञया ज्वाला च्याना च्वन । थुकिया परिणाम क्वजात धाय्का: आपा:स्यां दु:ख सिया च्वन, हिंसा याय्गु हे धर्म थुया च्वन, नय्गु अन्न जज्ञय् दुइगुलिइ ज्ञान खना च्वन । पुरोहितवादया चहचकि जुया च्वन । बुद्धं थ: मचावले हे आपालं अध्ययन याना तया बिज्याय् धुंकुगु ख: । लिपा छें पिहां वय् धुंका: नं उबलेया धुरन्धर विद्वान्तय्के व्वना न्यना विज्याात तर वसपोलया चित्त बुझे जुइक सत्य तथ्य मुनानं वने स्यने मफु । अन्तय् थ:गु हे प्रज्ञा व ध्यान

बल बुद्धत्व प्राप्त यानालि 'बुद्ध धर्म' धका: छगू न्हगु लँ दयका बिज्यात । बुद्ध धर्म दयकागु लँयात 'मध्यम मार्ग' अर्थात् दथुयागु लँ धका: नां छुना बिज्यात छाय्धा:सा अतिवादया च्व: व क्व: नित्तां थीक मजू धयागु वसपोलया मू बिचा ख: । मोज मजाय् जक दुनेव च्वगिक स्यना बनी । शरीरयात अप्व: सासना बीव छु त:धंगु ज्या याय् फइमखु । थ्व खँ बुद्धं थ:गु हे अनुभवं थुइका बिज्यात । छह्म जुजुया मदुलय् दुह्म काय्यात छु जक मगा:गु दइ ? व नं काय् भुरुंग व्वया बनी धका: ग्या:ह्म शुद्धोदनं फयांफच्छि अप्व: सुखया धुकू चाय्के बिया तल । तर सर्वार्थसिद्धया जीवनय् दु:ख तंगु मखु । लिपा छें पिहां वया: खुदं तक तपस्या याना बिज्या:बले थ:गु देहयात बिइ जिक्व दु:ख–कष्ट बिया बिज्यात । पीडां असह्य जुया: मूर्च्छा नापं कल । उकिं हे बुद्धं शरीरयात अति कष्ट तथा अति आनन्द मबीगु दथुयागु लँयात भिं धका: थ: नाला बिज्या:गु ख: ।

बुद्धं थमं छुनागु लँयात च्याव्व थला बिज्यात । ज्ञान मदय्कं भिगु ज्या याय् फइमखु । भिगु विचारं भिगु आचार स्यनी व थुकिया अभ्यास याय् फय्का बिइ । थ्व शरीरं, म्हुतुं व मनं भिगु नं ज्या याइ मभिगु नं ज्या याइ । भिगु ज्ञान दत कि भिगु ज्या जक ल्यया: मभिगु ज्या तोते फइ । इच्छा फुक्क दु:खया हा ख: । भिगु ज्ञान दत धाय्व तिनि विषयया कामना याय्मखु, प्राणी हिंसा याय्मखु, राग द्वेप मोहया वशय् च्वनेमखु थुपिं व्यावक तोते धका: ख्व:छिइ फइ । मखुगु खँ ल्हाय्गु, चुकरी याय्गु, मनय् थुं दिक धाय्गु, म्वा:मदुगु खँ ल्हाय्गु पाप ख: । थ्वयात मतोतुसें धर्मया त्वाथ: गय् फइमखु । खँ जक सयां मज्यू खँयात ल्वय्क ज्या नं याय्मा: । उकिं बुद्धं कर्म याय्गुलिइ विशेष तिब: बिया बिज्यात । मुयातं मस्याय्गु, मुयागु वस्तु मुया मका:गु सत्य खँ जक ल्हाय्गु, व्यभिचार मयाय्गु

व काय् य:गु पदार्थ मत्वनेगु आदि ग्याना थ्या मनुखं मयामं मगा:गु ज्या ख: । थ्वया हे नां पञ्चशील ख । ग्याना च्वनेम ज्या याय्मा: तर व ज्या मभिगु मजुसे भिगु जुइमा: धयागु बुद्धया विचार ख: । बालाक कुत: मयाकं छुं नं ज्या सिधयनी मखु । कुत: हे सफलताया ल्वयपला: ख: । थ्व शीगु ह्य, शीन जुइगु अनुभव, शीगु चीत्त व धर्मयात बांलाक मथुइकं बुद्ध धर्ममा दुम्य: छु ख: थुइमखु । उकिं बुद्ध धर्मयात थ: नालीपिसं थुकियात थुइका मतमं मगा: निर्वाणया निंतिं पिनें ह्यया शुद्धिया गुलि आवश्यकता दु दुनें चित्तशुद्धिया नं उलि हे आवश्यकता दु । उकिं बुद्धं शील व प्रज्ञा-यात थें हे समाधियात नं उतिकं मजिमगा:गु खना बिज्यात ।

थ्व हे आर्य अष्टांगिक मार्ग बुध्द धर्मया मू लँपु ख: । धात्थें थुकियात थुइका: थ्व लँय् वन धा:सा थ्व संसार दु:खमय ख:सां पले-ह: लखय् च्वंसां लखं मथिइक च्वं थें दु:ख क्वमदाक च्वने फइ । बहुजन हिताय व बहुजन सुखायया लक्ष्य थुकी हे दुथुना च्वंगु दु । उकिं बुद्धया थुगु लँ विश्व कल्याणया लँ ख: । मन जक ल्वयाय्मा: ल्वयाह्यं ल्वया: वने फुगु लँ ख: ।

२०१६।१।२८

('शी' ल्या: ११२, ने. सं. १०८६)

मस्यायगु

जि सी धका: ग्या:, छि सी धका: ग्या:, मथे हे मेमेपि नं सी धका: ग्या: । प्राणीमात्र सी धका: मग्या:पि सु नं दङमखु । स्याइगु हे म्ही‌त मय:सा सीगु म्हीत गवले यइ ? रोगी जूसां म्ही सी मय:, कोल्हि जूसां म्ही सी मय: । दँ नं दँ दु:ख-सुख सी धुंका: बुढा–बुढी जुइ धुंका: तक नं म्ही सी मय: । म्ही जक मी मय:गु मखु, म्ही य:पि सु व्यक्ति सीगु नं म्हीत मय: ।

उकिं ह्लयागु धर्मय् नं स्याय्गुयात पाप धया तल । करुणामय भगवान् बुद्ध धया बिज्यात– "प्राणीपित स्याय्मते, पालेमते व दाय् तक नं मते । स्याय् पालेगु ज्याय् सुयातं गुह्याली बीमते, आज्ञा बीमते, सहमति बीमते । संसारय् च्वंपि सु हे प्राणीपिनिगु हिंसा याय्मते । हिंसा याइह्म व्यक्तियात भिंह्म मनू धाइमखु; सकल प्राणीपित हिंसा मया:ह्म व्यक्तियात हे जक भिंह्म मनू धाइ ।"

हत्या धयागु न परहत्या भि, न आत्महत्या हे भि । हत्याराःयात समाजं गिल्ना याइ, सरकारं कसूर बमोजिम सजाय याइ । सी धुंका: तक नं कर्म विपाक भोग याय्मानी ।

बौद्ध धर्मानुसार प्राणी हिंसाया पूर्ण पाप जुइकेत न्याग् अंग पूर्ण जुइकेमा । गथे– व धात्थें ज्यान दुगु प्राणी खः । थ्व नं व प्राणी धका: स्यू । वयात स्याये हे स्याय् धयागु थःके मनिइ दु । स्याय्त कुत: याय्गु व कुत: याना थें व प्राणी सि हे मिन भा:मा प्राणातिपात जुइ । थ्व न्याता अंग पूर्ण मजूगु हिंसायात दुष्कृत पाप धाइ । न्यासि वनेबले गुल्लि कीत न्हुया: सी, वं पालेबले गुल्लि जीवत पाला: सी, मेगु ला छाय् साम: दुकाय्–पिकाय्बले नक नं असंख्य कीटाणुत सी । तर थन सी इमित स्याय् धका: मनिइ मदुगुलि, थुजा:गु किसिमया प्राणी हिंसायात प्राणातिपातय् ल्या: मयाना मत:गु खः ।

प्राणीत मध्यय् मनू सर्वश्रेष्ठ प्राणी खः । मनुखं हे जक दा:सा स्याइ, स्या:सा सी, स्याइगु सीगु सुयां मयः धका: स्यू । थ:त मय:गु कर्पित नं यइमखु धयागु सीका: थुइका: मनुखं नियम कानून दय्कल । नियम कानून बरखिलाप या:पित सरकारं दण्ड सजाय बीगु यात । थुगु पाप यात धा:सा थुगु कर्म भोग याय्माली धका: व्याख्या यात ।

प्राणीत निथ्व: दु मांसाहारी व शाकाहारी । मनूत वाहेक मेपि मांसाहारी प्राणीतसें स्याना: नयां पाप लाइ धका: मस्यू । थ्व मनूत नं मांसाहारी निथ्व: हे दु । मांसाहारी जुइत छुं विचा: याना च्वनेम्वा: । पशु थें छु यल व हे नल याइ । पशुया थ: नयत थमं हे स्याय्मा: । मनूया छह्मेस्यां स्याना: तःह्मेस्यां नइ । शाकाहारी जुइत धार्मिक भावना व प्राणीमात्रयाके दया–भाव दय्केमा: । स्याय सकस्यानं फु, म्वाके सुनानं मफु । उकिं स्याइह्म स्वया: म्वाकिह्म त:धं । शाकभोजी मनूत मांसभक्षीत स्वया: छतं च्वय् ला: ।

मनू सामाजिक प्राणी खः । समाजया व्यवहारय् मे, खसी, खा छ्यजा पुलाः न्याय् दु । मे स्वयाः खसी, खसी स्वयाः खाया भाः क्रमशः कुहां वं । क्रय–विक्रयय् थथे मूल्यभेद दु थें थिमित स्याना–या पाप नं थये हे पाः मम्वा जुइ । अले थःत न्याःह्य सि, पति, की व थःत सिक्क न्याइह्य सर्प व स्याना नइपि धुं, भालु आदि हिंसक प्राणीत घात यानाया पाप नं जरूर फरक फरक हे जुइ जुइ ।

मेपिं पशु पंक्षीत थें मनू मुलं न्याय्मदु । उकिं मनूया खूनया कसूर दकले तःधं । कानूनं ज्यानमारायात जन्म कैद याःसा धार्मिक न्यायं नं थथे हे तच्वःगु कर्म भोग याकइगु जुइ । थन नं छता–निता अपवाद मदुगु मखु । सु व्यक्तिया पाखें सु मनूयात स्याय्गु नियतं स्यात वा भवितव्यद्वारा जक सु व्यक्तिया ज्यान वन धाःसा थुजाः–थाय् न्यायाधीशं दक्व सबूद प्रमाणत स्वयाः थःगु स्वविवेकं मुद्दा फैसला यानाः कसूरमाफिक दण्ड सजाय याइ । थन गवलें–गिवलें अनेक कारणद्वारा मुद्दा फैसला तलं–बिलं लाःगु नं जुइफु । परन्तु धार्मिक न्यायालयया निर्णय ह्यामो ग्वःछि हे पाइमखु । लःया लः दुरुया दुरु जुइक निर्णय जुइ ।

न्यायाधीशं मुद्दाया कसूर स्वयाः ज्यान सजाय तक नं याय्फु । थथे ज्यान सजाय याःह्य न्यायाधीशयात मनू स्यानाया दोष लाइमखु । अथें हे पाप नं लाइमखु जुइ । युद्धय् सेनाधिकारी अज धाय् राष्ट्राध्यक्षं शत्रु पक्षयापित स्याय्गु आज्ञा बिइ । सिपाही–तसें मोह्नियाँ बाहांचा स्याय्गु स्वयाः नं तच्वः जुइक दुश्मनतय्त भकामक स्याः । स्याय् फक्व बः, युद्धया नियम थ्व हे खः, मखुसा थः सी माली । कानूनन थन स्याःह्य व स्याःह्य कसूरदार जुइ–मखु । धार्मिक नियमानुसार नं थिमित छूत हे दुगु खनेदु । थीथाय् प्रचलित धारणाकथं थःगु देश रक्षाया नागी युद्धय् सीपिं वीरत स्वर्गगामी जुइ धाइ ।

बल्लाः स्याःया थ्व संसारय् थः म्वाय्‌त कःपिनं म्वाय् मालीगु थ्व गुजाःगु विडम्बना खः ? मनूतय्सं थःपिं म्वाना अनंत हिंसक पशु–पंक्षीत जक मखु बफुरा निःसहाय पशु–पंक्षीतय्‌त नं स्याना वया च्वन । मेगु ला छाय् मनुष्यं मनूयात हे थःकं नं मम्वंक नं स्याना वया च्वन, स्याका वया च्वन । थाय् थासय् ल्वापु जुया च्वन, देशंदेशय् युद्ध जुया च्वन । स्याय्‌गु व सीगु नं ह्नि व चा थें मदिक ह्लयानाच्वन । बुद्ध वल, क्राइष्ट वल, गान्धी वल । हिंसायात पने मफु । थय्‌सां झीसं धाय्‌गु याना वयाच्वना– म्वा व म्वाय्‌व्यु । स्यायगु स्वयाः मस्याय्‌गु तःधं ।

२०३८।२।५

('आनन्द भूमि' ने. सं. ११०२)

सीमानि

देवकुमारी मां मांत । मांत धाल गन वन, गन च्वन ? मिखां खने दुगुमखु । ल्लाय्पनं ताय् दुगु मखु । ज्यू मदुगु सी ह्य जक ल्यन । थ्व सीह्मयात दुखापिखां तीकल, पुलं भुन, दिपय् यंका: मि तया: दाह संस्कार याना छ्वत । थ्व सीगु ह्य पश्चतत्त्वय् थ्यले पुं वन । नां व लुमंति जक ल्यन, मेगु छुं मल्यन ।

दिपय् परित्राण पाठ यानालि भिक्षु कुमार भन्तेनं धया बिज्यात– "बुद्धरत्न गुरुजुया बजे थ्व करणदीपय् मृतकया रूपय् सीगु ह्लोने ग्वतुला च्वन । छन्हु सी फुकं थ्वहे लँय् वने मानि । थथे हे मृतक जुइमानि । भगवान् बुद्धं धया बिज्या:गु दु– सी मनुखं ह्लि छक्व: जक जूसां 'जि सीमानि' धयागु लुमंकल धा:सा सीगु तृष्णा क्षय जुइ । राग द्वेष व मोहया बन्धन छ्वासुया वनी । दु:खं मुक्त जुइ ।"

सी सकलें सीमानि धका: सीसं सि ला स्यू तर सिया नं सीगु व्यवहार धा:सा मस्यू थें ज्या जुयाच्वन । बुसांनिसें मसीतलेयात सीत व मा: थ्व मा: धयागु धयां हे व्या:गु मखु । माक्व जक मा:गु मखु माक्व स्वया: म्ल्व: माय्का च्वन । नय् पित्या:ह्म पित्या:गु तंकेत नय्गु इच्छा याय्गु, नांगाह्म थ:गु ह्य त्वपुइत वस:या कामना

यायगु, वास मदुम्ह्यं च्वनेगु थाय्या बांला यायगु जीवन थायगया लागी अनिवार्य आवश्यकता खः । तर थः व थःपिनि जक नय्, सावक भिंक नय्, करपिनि नय् मखंमां थज्; थथे हे थःपिनि जक ततःजिक बांबांलाक पुने, थःपिनि हे जक मोज मज्जाय् जीवन हने धायगु तृष्णा खः । थ्व तृष्णा हे दुःखया हेतु खः ।

तृष्णाया अन्त मदु । मदुम्हं लखपति जुइगु ग्वइ । लखपति करोडपति जुइगु कामना याइ । दुदु थिथि मगाना वइ । थःके दुगु वस्तुकय् घमण्ड जुइ, मदुगु वस्तु दय्केगु प्रवल इच्छा जुइ । मदुबले जक दुःख थयां दय्काः नं उलि हे दुःख जुया च्वनी । गुलिमितं छु नय् लु पुनेया दुःख जूसा गुलिसितं मोटर न्यायगु, निखा छें दयां मगाना: स्वखागु छें दनेगु, थः हे जोह्म मेह्म मनुखं न्याखा छें दय्के धःकुगु खनाः स्वमफायगु दुःख जुया च्वनी । गुलि चीमि जुल उलि सीमित दुःख जुया च्वनी । गुलि तःमि जुल उलि तःगू दुःख दया च्वनी । अथे स्वय्बले गरीव जुइगु जक दुःख खः, धनी जुइगु सुख थें च्वंसां ह्लयावव हे धनीह्मसित नं छुं न छुं दुःखं च्वनी मखु । वुसांनिसें मसिइ तक थुजा–थुजागु हे दुःखं क्वा क्वा पाला च्वनी । अथे नं मनूतय् छन्हु सीमानि धयागु ला त्वःहे मना च्वनी ।

'जि सीमानि' थ्व छगू मन्त्र खः न्ह्िलि जप याय् माःगु । जि सीमानि धकाः लुमंकल कि मभिंगु ज्या यायपाखें मन न्चिचिली, ह्लाः लिसाली, तुति ह्लघज्याइ मखु । जि सीमानि धकाः चाःह्य मनू क्षिगू अकुशल कर्म यायपाखें थःत लिगना च्वनी । वं थःगु फाइदाया निंति करपिंत दाः पाली स्याइमखु । करपिनिगु ह्लय्का खुया लाका स्याना काइमखु । गिजंत व भिसात निखलः पाखें नं व्यभिचार जुइमखु । मखुगु नं ह्लाइमखु, चुगलि याइमखु, कर-पिनिगु नुगलय् स्याकइमखु, म्वाः मदुगु बकवाद याइमखु । सिइ मानि धकाः चाःह्यं थःके दुगुलिं हे सन्तुष्ट जुया च्वनी । कर-पिनिगु वस्तुया लोभ वं याइमखु । कुनियत वयाके दइमखु । छन्हु

थ: सिना वने मानि धा:सा करगिमं थःत अय् धाल, थय् धाल; अय् यात, थय् यात धका: नुगलय् स्याकेगु हे धाय् ? तं चायेगु हे छाय् ? थथे धका: थूह्म मनुखं उकिया ज्वला साया च्वनी मखु। गन ज्वला साय्गु भावना मांत अन ल्वापु जुइमखु। मनय् ह्लथावले शान्ति दइ। सीमानि धका: चाःह्म व थूह्म मनूयाके मिथ्या दृष्टि मदया वनी। सम्यक् दृष्टि जाया वइ।

बुद्ध धर्मानुसारं सम्यक् दृष्टि दुह्म मनुखं आर्य सत्ययात अ:पुक थुइका काइ। जन्म जुइगु दु:ख ख:। मुसु वइगु दु:ख, प्वा: स्याइगु दु:ख, खि म्हुइगु दु:ख, घा: जुइगु आदि थ्व शरीरय् ह्लथागु हे रोग घात जूसां दु:ख हे ख:। छचलय भुयू सँ छपु वुया वइगु हे दु:ख धा:सा ह्लाय्पनं मताया वनिगु, वा हाइगु, मिखां मखुइगु, सरिलय् शक्ति अझं पा: जुया वनिगु अन हे त:धंगु दु:ख ख:। जि सीमानि धयागु भावना मांत धा:सा ह्लथावले ह्लथाथें जा:गु हे दु:ख जूसां दु:ख जुल धका: जक चाइ व दु:खया हा चाना छ्वय् माल धका: मचाया च्वनी। हानं हानं वहे दु:ख जुइगु हे जक ज्या याना च्वनी।

थ्व दु:खया दु:खं जक जाना च्वंगु संसारय् म्वाना च्वंतले-यात पलेस्वां लखं बुया वया नं लखं मथीक च्वने फु थें दु:ख जुइका नं दु:ख मचाय्केगु जूसा व सदाया लागी दु:ख तंकेगु जूसा दु:खया कारण थुइके माल, दु:ख नाश याय्गु उपाय छचले माल, दु:ख नाश याना छ्वय् माल। चा फुना: ह्लि जुइवं गथे अ‍ीसं नय्मानि, त्वने-मानि व याय्मानि, थ्व याय्मानि धका: धया च्वना अथे हे छन्हु अ‍ी सीमानि धका: नं चाय्का च्वने माल। अले जक अ‍ी थ्व पञ्च उपादान स्कन्धया दु:खं मुक्त जुइ फइ।

२०३८।६।१३।२

('आनन्द- भूमि' ल्या: २, ने. सं. ११०२)

भगवान् बुद्ध व शान्ति

बौद्ध धर्मया प्रवर्तक भगवान् बुद्धया जन्म नेपालया शाक्य वंशीय राजा शुद्धोदनया कुलय् जुउगु खः। राजसी वैभवय् पान्निन पोषित जुयाः नं राजकुमार सिद्धार्थयात मनय् शान्ति दुगु मखु। वृद्धतां पीडित जुयाच्वंह्म वृद्ध, रोगं आक्रान्त जुयाः आर्तनाद याना-च्वंह्म रोगी, व सिइह्मयात खवखवं दिपय् उइत सिथं यंकाच्वंगु दृश्य खनाः व अझ चिन्तित जुल। थः पत्नी–पुत्र, पिता–विमाता व राज्य वैभव त्याग यानाः राजकुमार सिद्धार्थ शान्ति मालेत राजदरबारं पिहां वल। उगु बखतया धुरन्धर विद्वान्पिनिगु आश्रमय् वनाः सत्य छु खः, शान्ति गथे प्राप्त जुइ धकाः सिइकेत अध्ययन मनन यात। तर थह्मं भाःपा थें जाःगु शान्ति प्राप्त मजुउ। अले मनं वयाः थः याकःचा हे बोधिवृक्षया क्वय् च्वनाः ध्यान यानाः ज्ञानया ज्योति प्राप्त यानाबिज्यात। वसपोल बुद्ध जुया बिज्यात। वसपोलयात शान्ति प्राप्त जुल।

भगवान् बुद्धं धया बिज्यात–

रोग जुइगु दुःख खः, बुढा जुइगु दुःख खः। धात्थें धाय्धाःसा जन्म जुइगु व मृत्यु जुइगु हे दुःख खः।

तण्हक्खयो सब्ब दुक्खं जीनाति ।

तृष्णाया क्षय जुल धाःसा सम्पूर्ण दुःख नाश जुइ । तृष्णाया कारणं यानाः हे फुक्क दुःख उत्पन्न जुइगु खः । अविद्या नं दुःखया कारण खः । दुःख जुयाच्वन धाःसा शान्ति गनं दइ ?

भगवान् बुद्धं हाकनं धया बिज्यात–

नत्थि राग समो अग्गि, नत्थि दोष समो कलि ।
नत्थि खन्ध समा दुक्खा, नत्थि संति परं सुखं ।।

राग थें जाःगु मि मेगु मदु । द्वेष थें जाःगु दोष मेगु मदु, पञ्चस्कन्ध समान दुःख मेगु मदु । शान्ति थें तःधंगु सुख मेगु मदु ।

मनूतय्गु इच्छा असीमित खः । गुलि गुलि दत, वयागु इच्छा नं उलि हे मात्राय् प्रबल जुजुं वनी । छगू इच्छाया पूर्ति हे मेगु इच्छाया हेतु जुइ । मनूतय्त आः ला गात, आः ला मय्‌ल धयागु गबलें दइमखु । प्यास चाःह्म मनुखं चिसवाः वःगु लः त्वन धाःसा वयागु प्याःचाः झन झन अप्वयावइ । थ्व विषययागु तृष्णाया तृप्ति गबले नं जुइमखु । थ्व हे कारणं भगवान बुद्धं रागयात मियागु उपमा बिया बिज्याःगु खः रागद्वारा हे परस्परय् वैर भाव उत्पन्न जुइ । व्यक्ति व्यक्तिइ, समाज समाजय्, गां गामय्, देश देशय्, राष्ट्र राष्ट्रय् शत्रुता उत्पन्न जुइगु प्रमुख कारण थ्व हे राग खः । थौं विश्वय् राष्ट्र राष्ट्रया परस्परय् शंका–उपशंका, वैरभाव व शस्त्र–अस्त्रया होडबाजी जुयाच्वंगु दु । थ्व रागया कारणं हे जुउगु खः । मियात वांलाक थासय् तय्‌मफुत धाःसा व मि च्यानाः छें नापं भस्म यानाबिइ । रागद्वारा नं थथे भस्म याना बिइ । शान्तियात तंकाबिइ ।

जिघच्छा परमा रोगा अर्थात् नय्‌पित्याःगु थें जाःगु रोग मेगु मदु । दरिद्रता पापया मूल कारण खः । बुभुक्षितः किं नकरोति

पाप अर्थात नय्पिंत्याःह्म छु जक पाप मयाः थयागु उन्नाम दु धाँ गरीबी याना: मनुखं खुँज्या याइ, हत्या याइ, असत्य खँ ल्हाइ, याय्मत्योकथं व्यवहार याइ । दरिद्रतायात मदय्केत मनुखं उद्यम याय्मा: । उद्योगं मनूतय्त समृद्ध याना बिइ । गबले मनूयात नय्गु त्वनेगु, पुनेगु व च्वनेगुया व्यवस्था दइ अबले मनुखं उन्नतिया लागी विचार याय्गु समय दइ । शुद्ध मनं यानागु विचारं थःगु जीवन जक मखु मेपिनिगु जीवन नं सुधार याय्फइ । अतएव भगवान् बुद्धं धया बिज्यात, सत्कर्मया लागी मन हे मुख्य खः । शुद्ध मनं ज्या याइह्म मनूया लिउलिउ किपालु थें सुख वयाच्वनी । उजाःह्म मनू संसारया ल्हुयागु हे भागय् वंसां नं वयात सुख दइ । गन सुख दत अन शान्ति दइ । सुख व शान्तिया अन्योन्याश्रित सम्बन्ध दु ।

स्वेच्छाचारी चित्तयात दमन याय्गु उत्तम जुइ, चित्तयात दमन याय्गुलिं सुख व शान्तिया लँपु चाली । चित्त शुद्ध जुइह्म व्यक्ति गबलें हे करपिनिगु अहित याइमखु । शुद्ध व्यक्तियाके राग दइमखु उजाःह्म व्यक्ति ल्हुयागु वस्तु नं त्याग याय्फइ । सच्चा सुख भोगय् मखु, विरागय् दु । भोग रोगमात्र मखु, शोकया नं मूल कारण खः । गथे रोगयात पथपरहेजय् च्वना: व वासलं शमन याइ अथे हे रोगयात नं स्वार्थ त्यागद्वारा ल्हुयाबलें तापाक छ्वय् फइ व थथे तापाकेगु याय्मा: ।

प्राणी मात्रयाके प्रेम व सद्भावना याय्गु बानी दय्कल धाःसा शान्तिया लुखा चाइ । बहुजन हित व बहुजन सुखया लागी थःगु जीवन अर्पण याय्फइ । प्रेममय जीवन हे मनुष्यया आदर्श जीवन खः । प्राणीमात्रयात स्वार्थ तोताः प्रेम याय्मा: हित याय्मा: । थ्व बुद्ध धर्मया ध्येय व प्रेय खः ।

('शान्ति-भूमि' ५/४ वि. सं. २०४० पाखें भाय् हिला)

बरे छुये

कीट-पतंग स्वया: पशु-पंक्षी च्वङ्गुया: । पशु-पंक्षी स्वया: नं च्वङ्गुयाःह्य मनू खः । उकि मनू प्रकृति याक्व संस्कारं जक लुमदना: स्वया थःथमं नं संस्कार यायमाः । थथे हे याइगु संस्कार मध्ये बरे छुइगु संस्कार नं छता खः । हिन्दू धर्मावलम्बीपिनि उपनयन, व्रतबन्ध याइ; बौद्धमार्गीपिनि बुसँखाः, कॅयतापुजा याइ । थथे हे वज्राचार्य व शाक्यभिक्षुपिनि याइगु पूर्व संस्कारयात चूडाकर्म वा प्रव्रज्याग्रहण धाइ । युकियात हे नेपालभाषां बरे छुइगु धाइगु खः । येँ देशय् वज्राचार्यपिनि बरे छुइगु १८ गू बाहाः दु । थथे हे शाक्य पिनि बरे छुइगु नं थःथः बाहाः दु । गन गन गुभाजु व बरेजुपि दु अन अन बरे छुइगु विहार नं दु । थथे बरे छुइबले योह्य सिया योथाय् बरे छुइ मजिउ । थःगु कुलया विहारय् जक बरे छुइमाः । थथे बरे छुउ वय्गु थाकुसे च्वंसां थःगु विहारय् वयाः बरे छुउ वय्माला च्वंगुलि कुलया विहारलिसें सम्बन्ध दयाच्वन । थथे बरे छुइ माःगु विहारत येँ, यल व ख्वपय् ग्रापाः दु ।

येँ, यल, ख्वप, थिमि व किपूया बरे छुइगु क्रिया विधानय आपालं समानता दु, थथे धकाः थःथःगु विहारया मौलिक विशेषता नं मदुगु मखु । गुगुं विहारयापिनि बरे छुइमाःपिं छक्वलं बरे छुइ, गुगुं विहारयापिनि थःथः कवः वा याकः बरे छुइ । गुगुं विहारय्

वज्राचार्य जक बरे छुइ । थथे गुगु विहारय् वज्राचार्य जक बरे छुइगु विहार दुथा गुगु विहारय् शाक्यपिं जक बरे छुइगु विहार दु । गुगु विहार वज्राचार्य व शाक्य संयुक्तरूपं बरे छुइगु विहार दु । 'नेपा: दे:या विहारया ता:चा' सफुलिइ थयात:कथं यें देशय् १८ गु विहार मध्ये छिनिगू विहारय् वज्राचार्यपिं जक चूडाकर्म याइ, मेगु विहारय् वज्राचार्य व शाक्यपिनि संयुक्तरूपं चूडाकर्म याइ। शाक्यपिनि जक चूडाकर्म याइगु वाहा: ८ गू दु, बही ८ गू दु। थुंबहिलिइ प्रधानयात बरे छुइ व थाय्‌मदु वाहा: व यटखाचिनया वाहालय् महर्जनयात फूबरे छुइ ।

आ: वज्राचार्य व शाक्यपित जक चूडाकर्म या:गु ह्लापा वह्म्‌यात नं चूडाकर्म याना: बौद्ध संघय् दुथ्याकात:गु दु । यें देशया ओंवाहालय् व लगं वहालय् ब्राह्मणयात नं चूडाकर्म याना: वज्राचार्य संघय् दुकया तल । थथे हे यल देशय् नं भारतं व:पिं ब्राह्मण पण्डितपिन्त चूडाकर्म याना: बौद्ध समाजय् दुथ्याका त:गु जुल ।

राणा कालय् वज्राचार्य व शाक्यं नेंजातह्म व्याहा यानाहल धा:सा वयापाखें दुह्म मचायात मांयागु छु जात ख: व हे जात लिकाछ्वइ । उकिं वज्राचार्यया मचा तुलाधर, श्रेष्ठ, महर्जन व नापित नं जुयाच्वंगु दु तर प्रजातन्त्रं लिपा मिजनं ह्लयाह्म हे मिसा व्याहा यानाह:सां व मिसाया पाखें दुह्म मचा कानूनीरूपं बौयागु हे जातयाह्म जुइगु जुल । उकिं वज्राचार्य व शाक्यं ह्लयागु जातयाह्म मिसा व्याहा याना ह:सां वयापाखें दुह्म मचायात बौयागु विहारय् चूडाकर्म याय्‌गु यानाहल । तर वयात क्वा:पा:द्य: व आगमय दुहां वनेगु अधिकार दइमखु ।

आ: बरे छुइगु विधिया विषयय् छुं खँ ह्लाये ।

ज्ञापा बरे छुदत आकुलि बुद्धया मचा बिजाग वर्न लाका: ओज्ञीयात वयना: पूजाकर्मया मुहूर्त न्वइ । पूजाकर्म यायगु बिम कोछिइघुन कि स्वया प्यन्हुज्ञपो थगु बिहारय् स्थापना यानातःम्ह भगवान् बुद्धया ज्ञपोने पञ्चोपचार पूजा याना: थ्व बरे छुइम्ह मचायात थगु थय् लिपः, थ्वः लिपा: व दक्षिणा ज्ञानय् ज्वंका: थथे प्रार्थना याकइ–

दक्व बुद्धपिन्त नमस्कार ! भगवान बुद्धं आज्ञा जुयाबिज्यागु धर्मयात नमस्कार ! शील सम्पन्नपिं संघयात नमस्कार ! प्रव्रज्या ग्रहण यायगु कारणय् छलपोलपिन्त थ्वः थय् मह्रिनं पूजा द्वहलपा: निमन्त्रणा याना । श्रद्धा तसे जितः प्रव्रज्या बियाबिज्याहुँ ।

मूलाचार्य, उपाध्याय व मेपिं पञ्च स्थविरपिन्त शिष्यपिनं स्वयदा तइ । बरे छुइ धुन्कूम्हयायात दुग्व: धाइ । दुग्व: धुन्कू शिष्यपिं बिहारय् यंका:, थो पुज्याना: आगमय् नुँ थाकातइ । थुकून्हु निसें थिमिसं ला थें न्या छा: लाभा प्याज मुमू भान्ता गोल भेरा व थि ममेत नयमजिल । अयूना: थ्वँ चुरुम बगां त्वने मजिल । था खिया छ्यं गूगाकां व अणुर्दापि थिइमत्यन । बरे छुइम्ह मचा दुग त्यंम्ह जुल धाःसा थ्व फुक नियम मांग्रसें पालन यायमाःगु जुल ।

बरे छुइधुन्हु शिष्य मचातयूत बिहारय् यंकइ । मूलाचार्य प्रव्रज्याग्रहण विधि अनुसार पूजाकर्म याइ । मचातयूत गृहमण्डल यंकइ । आचार्यं थथे उपदेश बिइ–

मारणं चौरिका चापि परदारनी मृषा वच:
त्यक्तव्यं सर्वंतत् सर्वं पञ्चमं मद्यमेव च ।

स्यायगु, खुइगु, व्यभिचार यायगु, मखुगु खँ ल्हायगु, अयला: थ्वँ त्वनेगु थ्व न्याता मभिगु ज्यायात शिगालु सर्वयात थं तापाकं निसें हे तोता छ्व ।

शिष्यपिसं गुरु बिया विज्याःगु पञ्चबिम्बा भ्याना आंनंग ह्लपाबसं पालन याय् धकाः गुरुयाके प्रार्थना याइ।

थ्व ज्ञुइपिन्त नीनं गुं दुगु ग्रामर्स थक ध्यंकाः मुलक सं थाकइ। निनिह्म सं बंय् कुनं मवंक यायमइ धयाच्वनी। नुमि ध्यंकइ। थम्हः ह्राम्वसं मो ल्हुइ। व्यंगु तीर्थयागु यः धना तःगु कलशं मो ल्हुकइ। पञ्चगव्य बिइ। थथे मो ल्हुया धाःगु वमः सं थाकाः नुमि ध्यंकइह्म नीनं काइ।

गुरुं शिष्यपिके ह्यानं छको न्यनी– श्रावक छिपि गृहस्थी हे तिनि। प्रव्रज्या ग्रहण याय् धात्यें हे फुला कि मफु? मफुसा प्रव्रज्या कायमते।

शिष्यपिसं प्रार्थना याइ– भो गुरु, जिमिसं प्रव्रज्या ग्रहण याय् धकाः निश्चय याय् धुन। जिमिसं प्रव्रज्या ग्रहण याय् फु।

शिष्य मचातयत ववाःपाःधोया ह्लधोनं च्वंगु मण्डलय् यंकइ। थकालि नुं वहः वयःचा नुं धाकानःगु आगमं ध्यनी। निनिह्म थाय् मइ आगमसं फयाकाइ। गुरुजुं स्वस्तिवाकय ब्वनी। नुं मुनु वहःमुलुं ह्लायपनय् ब्वाः खने माय् याइ। सर्व आवरण विशोधन व सर्व अज्ञान आवरण छेदनं यायत आगमं ध्यनीगु खः। थमं शउद भेदीकरण यायत ह्लायपं ब्वाः खनिगु खः।

शुभ मुहूर्तय् मूलाचार्य व ४ ह्म थकालि नापं न्याह्मस्यां जव लंचत स्वयाः कसायगां न्ययाः, एक मूखी पद कयाः, कलशया लः थना तःगु गंग्वं व व्यंगू तीर्थया लग्वं लुनाः श्रामणेरक अभिषेक बिइ। अनलि कंयता मेखला बन्ध स्वकइ। अभिषेक बिइबले ब्वनीगु वाक्य थथे–

यत्मंगलं सकलसत्व हृदि स्थितस्य
सर्वात्मकस्य वर धर्म कुलाधिपस्य,
निःशेष दोष रहितस्य महासुखस्य
तन्मंगलं भवतु ते परमाभिषेकः ।

शिष्यपिसं प्यंगू दिग त्वयाः लःह्लाना त्रिङगु काषायवस्त्र (चीवर) पुनी । महायानी मतानुसार काषायवस्त्र धयागु ह्यामुगु मखु, ह्याउँगु जुइ । चीवरया ज्वनं यथे खः– जामा, जंय् हिनेगु गा, न्ययगु गा, तो (वहःया चुल्या), ह्लायपनय् मुइगु लुँया पँयती, क्वखाय्गु मुता । शिष्यपिसं चीवर पुनाः थःथःगु आसन ग्रहण याइ ।

शिष्यपिसं धाइ– गृहस्थीयागु वसः तोताः प्रव्रज्यायागु वसः पुने जुल ।

आचार्य धाइ– प्रव्रजित जुइगु मतिइ तःगुलि छिमित प्रव्रजित यायगु जुल ।

आचार्यं शिष्यपिन्त लुँची तिकाः गृहस्थीयागु नांया थासय् भिक्षुया नां छुइ । थथे छुइगु नां यथे खः– आनन्द, शालीपुत्र, मौद्गल्यायण, काश्यप, धर्मश्रीमित्र, शीलसागर, विनयश्री, बीतराग आदि ।

शिष्यपिसं बुद्ध, धर्म व संघ मण्डलय् स्वां क्वयाः पञ्चोपहार पूजा याइ । स्तुति याइ ।

१. बुद्ध मण्डलया भावना– वैरोचन, अक्षोभ्य, रत्नसंभव, अमिताभ, अमोघसिद्धि, रोचनी, मामकी, पाण्डुरा, तारा ।

२. धर्म मण्डलया भावना– प्रज्ञापारमिता, गण्डव्यूह, दशभूमीश्वर, समाधिराज, लंकावतार, सद्धर्मपुण्डरीक, तथागत गुह्यक,

ललितविस्तर, सुवर्णप्रभास । थ्व नव व्याकरण मध्ये यानी बुद्ध धर्मया मूल ग्रन्थ जुल ।

३. संघ मण्डल भावना- आर्यावलोकितेश्वर, मैत्रेय, गगन-गञ्ज, समन्तभद्र, वज्रपाणि, मञ्जुघोष, सर्वनीवरणविष्कम्भी, क्षितिगर्भ, खगर्भ । थुपिं प्रज्ञा, शील, समाधि विशुद्ध जुया बिज्याःपिं संघ जुल ।

थन गुरुजुं शिष्यपिन्त दश शिक्षापद ग्रहण यायगु आज्ञा जुइ । स्यायगु, खुइगु, अब्रह्मचर्य, असत्य खँ ल्हाय्, अय्‌लाः थ्वँ त्वने, मे हाले, प्याखं हुये, बाजं थाय्, स्वांमालं क्वखाय्, नस्वाःगु ल्हाय् बुये, मू वंगु वसः तिये, तःजाःगु लासाय् द्यने, निभाः विकाः नये, लुँ वह:या तिसा तियेगु तोतेगुयात दश शिक्षा धाइ । शिष्यपिं थ्व सकतां शिक्षा पालन यायगु पा फय्कइ । गुरुजुं चीवर, गुलुपाः कुण्डिका, खिखिरिका आदि लःल्हाना बिइ । शिष्यपिसं थुपिं वस्तुत धारण याइ । शीलस्कन्ध, प्रज्ञास्कन्ध, विमुक्तिस्कन्ध, विमुक्ति ज्ञान स्कन्धं पूर्ण यायत अधिष्ठान याइ ।

ल्हय्‌हः पलिस्वां च्वयाः व पलेस्वां पतिकं ग्वय् व लवं तयाः क्वाःपाःलाकां ल्ह्याकाः, छत्रं कुइकाः, कुन्धां लःहाय्‌काः विहारया क्वाःपाःद्योया लुखां दुत छ्वइ । शिष्यपिसं भगवान् बुद्धयात पञ्चो-पहार पूजा भाव यानाः, च्वामोलं गाय्‌काः धर्मगं थानाः वन्दना याइ । थुलि क्रिया धुनेवं शिष्यपिन्त श्रामणेरक अभिषेक प्राप्त जुल ।

निनि, पाजु, थःथितिपिं सकसिनं थुपिं श्रामणेरपिन्त बाह्लां छुइ अर्थात् पिण्डपात्र यथाश्रद्धा दान बिइ । बाह्लां छुइ सिधय्‌वं श्रामणेरपिं सकसिनं गुलुपाः सिसलाःकू ज्वंकाः, छत्रं कुइकाः बाजं थाकाः, थःगु इलाकाय् चाःहुइके यंकइ । थुकियात देशजात्रा

(देजला वनेगु) धाइ । थथे देशजात्रा वनेबले यें देशयापिनि हनुमान ध्वाकाय् वना: श्री ५ महाराजाधिराजयात ग्वय् १० गः, ग्वा: २ पा: व दक्षिणा तया: ग्वय्दां तइ । लाय्कूपाखें भिक्षा दान बिइ । व्हय्‌खा छें तक भिक्षा पवं वने माःगु जुल ।

श्रामणेरपिं देजला वना: लिहां वय्‌व थःथःगु छें फँ बाह्रां छुना: दुकाइ । पालं याकइ । नय् मजिउगु श्रमे नइमखु थिइ मजिउगु थिइमखु । स्वन्हु तक थःथिर्तिं प थाय् भिक्षा का: वनी ।

प्यन्हु खुन्हुयात चीवर त्वकइगु जुया: च्योकुथि धाइ । थुखुन्हु बाहालय् वना: श्रामणेरपिसं गुरुयाके श्रामणेर चर्या पालन याय् मफुत, गृहस्थ चर्या बिया बिज्याहुँ धका: प्रार्थना याइ । गुरुजुं का मफुसा म्वाल धका: चीवर-ज्वलं फुक थमं लःल्हाना दुकाइ । शिष्यपिसं पाजुं लःल्हाना बिउगु वसः पुनी ।

गुरुं शिष्यपिन्त थथे उपदेश बिइ—

> प्राणं नहन्यान्नपिवेच्च मद्यं
> मृषा न वाच्या नहरेत् परस्वम्
> परस्य भार्या मनसापि नेच्छेत्
> स्वर्गं यदीच्छेत् गृहमागतो यः ।

शिष्यपिसं गुरुया वचन पालन याय्‌गु प्रतिज्ञा याइ । विहारया विधि थुलि क्वचाय्‌व थःपिनिगु आगमय् हया: मूलाचार्य गुरुजुं शिष्यपिन्त पञ्चाभिषेक निसें वज्राचार्याभिषेक बिइ । वहनी बाहालय् यंका गं बज्र सुखः सुलुपा: समेत लःल्हाना: थ्व न्ह्रपिं वज्राचार्यपिन्त जय्मांनापं तया: होमादि कर्म पूजा याकइ । मुखलं पुइका: बज्र घण्ठ थाका: कसाय्‌गां न्यय्‌का:, बाजं थाका:, मुहालि पुइका:, देजला वनी । दिग विदिगपति वलि बिया: षोडश लास्या याना:

पूजा याइ । थुगु विधियात आचा: मुङगु धाइ । थुगु क्रिया क्वनेत थुपिं न्हूपिं वज्राचार्यपिसं वज्र घण्ट याना: पूजा याय्गु अधिकार दत । जजमानया थाय् श्राद्ध होमादि कर्म याना: पूजा यंके ज्यू ।

बरे छुना: लच्छिया दुने थ:म्ह इष्ट देवताया पीठय् वना: होंपि दं वनी । छन्हु हानं थ:गु पुद्दंया थाय्पाजुपिन्त ग्वय्दां तया: किसली ल: ल्हाइ । थाय्पाजुपिसं थुपिं न्हूपिं वज्राचार्यपिन्त चिदांया रूपय् धेबा छग: बिया: वज्राचार्य संघय् दुकाइ । संघया धन्नकय् थजिकथं नां छाइ । न्हूपिं गुभाजुपिन्त आचार्य लस्वया: संघय् दुकाइगुलि थुकियात आचा:लसा धाइ । यें देशयापिं वज्राचार्यपिनि फाल्गुण कृष्ण अष्टमी खुन्हु स्वयंभुइ दे आचाग् जुइ । थुम्हन्हु झिच्याग् बाहालय् बरे छुउपिं न्हू वज्राचार्यपिं सकसिनं झिच्याम्ह थाय्पा व पचीहापिन्त ग्वय्दां तइ । स्वयंभू भगवान्यात किसली छाना: बन्दना पूजा याइ । थुखुन्हुंनिसें न्हू वज्राचार्यपिं देग्राचा: गुथिया सर्वसंघय् दुथ्याइ ।

थ्व बरे छुइगु वा प्रव्रज्या विइगु क्रिया नेपालय् जक मखु, लंका, वर्मा, थाइल्याण्ड, जापान आदि फुक्क बौद्ध देशय् नं दु । उपासकपिसं ल्ह्यन्हु, लच्छि वा गुलि फु उलि श्रामणेरक चर्या चरलपइ । थ्व परम्परा आतकं ल्हघाना च्वंगु दु ।

२०४०।१।४।१

गुहालि सफू–

१. प्रव्रज्या ग्रहण विधि– शुभ संवत् ८५७ स मणिसिंह महाबिहार योबाहारया वज्राचार्य जयघनं च्वयात:गु थ्या सफू ।

२. बरे छुये सफू– ने. सं. ९४६ स चन्द्रपति वज्राचार्य च्वयात:गु थ्या सफू ।

३. ने. सं. १०७७ स रत्नकेतु महाविहारय् बरे लुनाया तिकार्पौ।

४. चूडाकर्म विधान (११०३)- सं. कविराज पद्मश्रीवज्र वज्राचार्य।

५. नेपाःदेःया विहारया ताःचा (११०३)- रत्नकाजी, विजयरत्न वज्राचार्य।

('शान्ति-विजय' ल्याः १३, ने. सं. ११०३)

बुद्ध

'बुध्' धातुया अर्थ थुइकेगु खः । गुगु म्ह्यां थुड वा थुइगु दु वयात 'बुद्ध' धाइ । थ्व धातुगत अर्थ खः । बुद्ध धर्मय् अविद्यारूपी अन्धकारयात नाश याना:, प्रज्ञारूपी ज्योति च्याका: दु:खसत्य, दु:ख समुदयसत्य, दु:ख निरोध सत्य, व दु:ख निरोध गामिनी प्रतिपदा सत्य थुपिं प्यंगू आर्य सत्ययात सर्वप्रथम साक्षात्कार याना: बोध जुउह्मयात बुद्ध धाइ । सामान्यत: बुद्ध धाय्‌वले शाक्यमुनि बुद्ध धका: द्वाथुइ । थथे खःसा नं बौद्ध धर्मय् बुद्धया अनेक भेद दु ।

सर्वप्रथम बुद्धयात सामान्य रूपय् नि ह्मसिइकेगु कुतः याये । अमरकोशया कोशकार अमर सिंहं भगवान् बुद्धया नां थथे विया-तःगु दु–

सर्वज्ञ: सुगतो बुद्धो धर्मराज स्तथागत:
समन्तभद्रो भगवान् मारजिल्लोक जिज्जिन: ।
षडभिज्ञो दशवलोऽद्वयवादी विनायक:
मुनीन्द्र: श्रीघन: शास्ता मुनि:शाक्यमुनिस्तु य: ।।

त्रिकालया ज्ञान दुह्म बुद्ध 'सर्वज्ञ' खः । गुह्मस्यां न अत्यन्त कठिन, न अत्यन्त सरल अर्थात् मध्यम मार्ग थःनालाविज्यात व गुम्हेसियाथाय् वनेत थाकु मजुउ, गुह्मसिगु धर्म थुइकेत अःपु उह्म

'सुगत' ख: । शान्त निर्वाण फल प्राप्त याना धयागु जुया भगवान् बुद्धयात 'सुगत' धाःगु ख: धका: नं धा: । बुद्धिमानपिं सनूतसे थ:म्हस्यां हे अनुभव याना: सिइके थुइके फुम्ह, शान्तिया फल बिइम्ह, व निर्वाणया लँय् न्ह्याका यंकइगु धर्मया प्रतिपादक जुउगुलिं तथागतयात 'धर्मराज' धाइ । गथे वल अथे हे वनिम्ह तथताया ज्ञान दुम्ह जुउगुलिं भगवान् बुद्धयात 'तथागत' धाइ । समस्त लोकया हित याय्‌गुलिइ न्ह्यज्या:म्ह व सकस्यां हित याइम्ह भगवान् बुद्धयागु छगू नां 'समन्तभद्र' नं ख: । अनन्त जन्म, अनन्त भाग्य दुम्ह व राग, द्वेष, मोह आदियात भग्न या:म्ह जुया: बुद्धयात 'भगवान्' धका: धा:गु ख: । बुद्धत्व प्राप्त याय्‌त तपस्या यानाच्वं-वले अनेक मारत वया: बाधा बिउवल, थुपिं मारतय्‌त बुका: बुद्धत्व प्राप्त यानाबिज्या:म्ह जुया: बुद्धयात 'मारजित्' धका: धाइ । लोक धर्मयात विजय या:म्ह जुया: भगवान्‌यात 'लोकजित्' धका: नं धाइ । थ:गु फुक इन्द्रियतय्‌त थ:गु वशय् तय् धंकूम्ह जुया: भग-वान्‌यात 'जिन' धका: धाइगु ख: ।

षडायतन व षट् ज्ञानया यथार्थता प्राप्त जुइगु कारणं बुद्धयात 'षडभिज्ञ' धाइ । बुद्ध थ: बोधिसत्व जुया: जन्मजन्मान्तरय् दान शील नैष्क्रम्य प्रज्ञा वीर्य क्षान्ति सत्य अधिष्ठान मैत्री उपेक्षा आदि दशपारमिता पूर्ण याना: झिगू बल प्राप्त या:म्ह जुया: बुद्धया पर्यायवाची नां 'दशवल' नं ख: । बुद्ध शील समाधि प्रज्ञाद्वारा निर्वाण फल प्राप्त याय्‌गु छपु हे लँ कयना बिज्यात थुगु कारणं वसपोलयात 'अद्वयवादी' धका: नं धयातल । भगवान् बुद्धया मेपिं नायक सु मदु । वसपोल स्वयं नायक ख: । अतएव वसपोलयात 'विनायक' धका: धाइ । भगवान् बुद्ध मुनिपिं मध्यय् श्रेष्ठम्ह जुया: 'मुनीन्द्र' जुल धा:सा सद्धर्मरूपी ऐश्वर्य पूर्ण जुउम्ह जुया: वसपोल 'श्रीघन' नामं प्रसिद्ध जुयाबिज्यात । देव व मनुष्यपिनि

कल्याण जुइगु उपदेश याना बिज्याःह्म जुयाः बुद्धया मेगु प्रशंसित नां 'शास्ता' जुल । गौतम बुद्ध थःत सर्वशक्तिमान् ईश्वरया रूपय् तयाबिमज्याः । वसपोलं अनन्त जन्मय् दशपारमिता पूर्ण यानाः शील, समाधि, प्रज्ञाद्वारा बुद्धत्व लानाबिज्याःगु खः । अतएव वसपोल ईश्वर वा ईश्वरया दूत मखु । वसपोल तपःसम्पन्न 'मुनि' खः ।

नेपाल थें जाःगु बौद्ध देशय् 'बुद्ध' धाय्‌बले शाक्यमुनि गौतम बुद्धया नापनापं मेपिं नं बुद्धपिं दु धयागु थुइ । बुद्धया वन्दना यायेगु छपु श्लोक थथे दु—

ये च बुद्धा अतीता च, ये च बुद्धा अनागता
पच्चुप्पन्ना च, ये बुद्धा अहं वन्दामि सब्बदा ।

अतीत कालयापिं बुद्ध धाय्‌बले विपश्वी, शिखी, विश्वभू, क्रकुच्छन्द, कनकमुनि, काश्यप व शाक्यसिंहयात काइ । अनागत बुद्ध धकाः लिपा जुइह्म मैत्रेय बुद्धयात धाइगु खः । पच्चुप्पन्न बुद्ध वर्तमान कालया बुद्धपिं खः । वर्तमान समयया बुद्ध प्रख्यात गौतम बुद्ध धकाः आपाःसिनं सिउ । मेपिं बुद्धपिं खः प्रत्येक बुद्धपिं ।

नेपालय् महायानी बुद्ध धर्मया प्रचलन जुयाच्वंगु जुयाः स्वयम्भू चैत्य व मेमेगु चैत्यय् नं वैरोचन, अक्षोभ्य, रत्नसंभव, अमिताभ, अमोघसिद्धि पञ्च ध्यानी बुद्धपिनिगु मूर्ति स्थापना यानातःगु दु । स्वयम्भूया विशाल चैत्यय् थुपिं पञ्च तथागतया मूर्ति मध्य, पूर्व, दक्षिण, पश्चिम, उत्तर अभिमुख यानाः स्थापित यानातःगु दु । ततःधंगु चैत्यय् थथे पञ्च बुद्ध स्थापना यानातःगु दुसा नं चिचीधंगु चैत्यय् वैरोचन गर्भ दुने हे तयाः मेपिं प्यह्म बुद्धपिं प्यंगू दिशा स्वकाः स्वनातःगु दु ।

काठमाडौं उपत्यकाया विहारय् स्थापित बुद्ध मूर्ति मध्ये अक्षोभ्य तथागतया मूर्ति आपा: थासय् खने दु । गनं गनं जक देवावतार अर्थात् दना: देपा ल्हानं चीवर ज्वनाच्वंह्म बुद्ध स्वना त:गु दु । श्रावण कृष्ण त्रयोदशी न्ह्यनु आदिबुद्ध दीपंकर तथागत स्थापना याना: पञ्चदान बिउगु चलन दु । महायानी बुद्ध धर्मानुसार सम्यक् पूजा याय्वले नं दीपंकर बुद्धया हे पूजा याना: सम्यक् दान बिइ । स्थविरवाद मतानुसार दय्कातःगु विहारय् भूमिस्पर्श मुद्रा ज्यानाच्वंह्म भगवान् बुद्धया मूर्ति स्थापना यानात:गु दु । सिंह-शय्याय् च्वना बिज्याःह्म बुद्धया मूर्ति नं स्वनातःगु दु ।

भगवान् बुद्धया समयय् मूर्ति दयेकेगु चलन मदुनि । भगवान् बुद्धया निर्वाणया सलंसः दँ लिपा तिनि बुद्धया मूर्ति दयेकेगु चलन व:गु ख: । भगवान् बुद्धया म्ताक खने दुगु मूर्तित मध्यय् ध्यान-स्थित भूमिस्पर्श मुद्रा हे अधिक मात्राय् खनेदु । थुकियात अक्षोभ्य तथागत धाइ । गौतम बुद्धया मूर्ति नं थथे हे ख: । थुजा:गु हे भूमिस्पर्श मुद्रा पौभा: चित्रय् च्वंगु उनयाम्ह जुउसा अक्षोभ्य व म्हासुगु उनयाम्ह जुउसा शाक्यमुनि बुद्ध धका: सिइके माल ।

ध्यान मिले जुउगु बुद्धया मूर्ति वा चित्र स्वयाच्वन धा:सा न्ह्याथें जा:गु चञ्चल व विह्वल चित्त नं शान्त एकाग्र जुयावइ । बुद्ध धर्मावलम्बीपिसं थ:पिनिगु छेँय् छेँय बुद्धया प्रतिमा, पौभा: वा तसवीर तयात:गु दइ । थुलि जक मखु, बुद्ध धर्मावलम्बी मखु-पिसं नं भगवान् बुद्धया शान्तिदायक धर्मं प्रभावित जुया: बुद्धया मूर्ति वा चित्र थ:गु कोथाय् त्वयात:गु दइ ।

शान्ति मनूत मात्रया यो । थथे शान्ति कामना याइपिं मनू-तमें भगवान् बुद्धया शान्ति सन्देश अनुशरण याना: थौंकन्हय् युद्धया विभीषिकां भयभीत जुयाच्वंगु विश्वयात भगवान् बुद्धया

शान्तिया आवश्यकता न्ह्यथना च्वंगु दु । बुद्ध धर्मय् जात जाति लिंग वर्णया छुं भेद मदु । अतएव मानव मात्रं भगवान बुद्ध प्रतिपादन यानाबिज्याःगु शान्तिधर्म ग्रहण यायफु ।

बुध्दया शान्ति सन्देश विश्वय् न्ह्योने हावनं न्ह्यंकमाःगु दु । नेपाल न्ह्यावलें शान्तिया पक्षय् खः । उकिं बुध्दयात म्हासिइका बुध्दं कनाबिज्याःगु लँय् न्ह्याः वनेगु हे थौंया आवश्यकता खः ।

भाय्हिलागु । २०४०।३।४।६

('शान्ति भूमि' ५।५, वि. सं. २०४०)

गुरु मण्डलया भावना

भगवान् बुध्दया जीवन कालय् वसपोलं देशना याना-बिज्याःगु बुध्द धर्म छगू हे जक खः । भाषा नं मागधी धाःसां पालि भाषा छगू हे जक खः । वसपोलया महापरिनिर्वाणं लिपा थ्व बुध्द धर्मय् समय परिवर्तन व आचार्यपिनि मतानुसार कचामचा दयावल व पालि भाषाया थाय् संस्कृत भासं कयाहल । हीनयान धालसां स्थविरवादं पालि भाषायात हे ज्वनातल व महायानं संस्कृत भाषायात थःनाल । थ्व महायानया पाखें नं विकास जुयावःगु छगू कचा वज्रयान खः । थ्व नेपाः गालय् स्थविरवाद द्दहाँ वयन्ह्यो व आतक नं वज्रयानी बुद्ध धर्म न्ह्याना वनाच्वंगु दु । थनया विहार चैत्य, देव देवीया मूर्ति पौभाः आदि थ्व हे वज्रयानी कर्मकाण्ड अनुसार स्थापना व निर्माण यानातःगु जुल । थन बुद्ध धर्म ह्यासे मजुसे ल्यनाच्वने फुगु महायान अन्तर्गत वज्रयानी बुद्ध धर्मया विशेषतां यानाः खः । थ्व वज्रयानी बुद्ध धर्मय् कर्मकाण्ड पूजा पाठया अधिकारी आचार्याभिषेक कयातःम्ह वज्राचार्य गुरुभाजु, गुभाजु वा गुरुजु खः । थ्व गुरुजुं तःधंगु चीधंगु वा न्ह्यागु हे किसिमयागु पूजा याःसां दकले न्हापां याइगु पूजा गुरुमण्डल दनिगु अर्थात् गुरुमण्डलया पूजा भावना खः । थन तःधंगु चीधंगु वा न्ह्यागु हे किसिमयागु पूजा धयागु मचाबू व्यंके, जंको याये, ईहो,

याह्ला तयें, कंय्ता विये, बरं छुयं, अन्नप्राशन् ब्रुंकं, बाकुंछि बा आय्‌पा लुयें, ज्याजंको, घःसू, प्यंथयं, देगु पूजा, ह्यापूजा, मण्डपूजा, ताराधर्म, अष्टमीव्रत, पञ्चदान, सम्यक आदि पूजा कर्म खः ।

स्व. पण्डित अमोघवज्र वज्राचार्यया धापूकथं "थ्व गुरुमण्डल थेंगु 'क्रिया समुच्चय' आदि कर्मावत.र आदि प्रदीपिका इत्यादि ग्रन्थं व मेमेगु विभिन्न प्रकारया बौद्ध ग्रन्थनं पिकया च्वया तःगु खः ।" थन उद्धरणया लागी वसपोलं हे सम्पादन याना बिज्याःगु "गुरुमण्डलार्चन पुस्तकम्" (१०९२) पाखें कयागु जुल ।

गुरुजु ह्यापां मुलपति थ्याना: पद्मासनय् फेतुइ । पुजाभः थिइ धुनेवं विसर्जन सिमथ्यय्‌तं दने जिइमखु त । 'ॐ ह्रीं स्वाहा' धकाः स्वकों ल्वनाः थःगु कायया परिशोधन याइ । अले स्वां सिन्हः जाकि नैवेद्य (समय), सादुरु (थाला), धुं, मत आदि दुगु ववतः वा पुजाभः संकल्प याइवले गुरुजुं "ॐ अद्य श्रीमत् श्री शाक्यसिंह तथागतस्य बुद्धक्षेत्रे" धकाः गुरु याना: "इदं सपुष्प धूप दीप गन्ध रस नैवेद्यादि संयुक्तं सुवर्ण पुष्प भाण्डं संकल्पयाम्यहम्" धकाः बाक्य ब्वनी । पूजा स्वयाः गनं स्वस्व मनोवाञ्छा तत्कारणं परि-पूर्ण कामनार्थं धकाः ब्वंसा गनं एतत्पुण्येन सर्व सत्वप्राणी उद्धार कामनार्थं, अन्ते अनुत्तराया सम्यक्सम्बोधि फल प्राप्ति कामनार्थं धकाः नं ब्वनी । गुह्य देवताया पूजा याय्‌गु खः उह्य देवताया ध्यान याइ । थ्वया लिपा गुरुयात नमस्कार याइगु श्लोक थथे-

गुरुबुद्धो गुरुधर्मो गुरुसंघ स्तथैव च
गुरुवज्रधरः श्रीमान् तस्मै श्री गुरवे नमः ।

थ्व पूजाय् भावनायात हे मुख्य रूपय् कयातःगु दु । स्वां छाःसां सिन्हः तिकुउसां, जाकि पुज्याःसां छगू छगू प्रतीकया रूपय् यानातःगु दु । थःगु काय, वाक्, चित्त परिशुद्ध याय्‌त स्वां कयु

कथा: नुग: थिइका: मण्डलय् तइ। थ:गु फुक पाप पित छ्वयत "ॐ सर्वपापान् अपनय हूं" धका: स्वां छकू छ्यलय् तइ। "रक्ष रक्ष मां सर्वसत्वानांच" जित: व सर्वसत्व प्राणीयात रक्षा यानाविज्याहुँ धका: मनं भा:पइ। स्वां जाकि लखय् थुना: ह्ायका तइवले खुगू पारमिताया भावना याइगु श्लोक थथे दु-

दानं गोमयमम्बुना च सहितं शीलं च सम्मार्जनं
क्षान्ति क्षुद्र पिपीलिकानपनयं, वीर्यं क्रियास्थापनम्।
ध्यानं तत्क्षणमेकचित्तकरणं प्रज्ञा सुरेखोज्ज्वला
एता: पारमिता षडेव लभते कृत्वा मुनेर्मण्डलम्॥

भावनां थ:गु नुगलय् दुने रत्नमण्डलया कल्पना याइ। मण्डलया दथुइ लाक (ह: ह्रीं सू) बीजाक्षर दु। थ्वया पिने पूर्वविदेह, जम्बूद्वीप, अपरगोदावरी, उत्तरकुरु, प्यंगू दिशाय् व प्यंगू विदिशाय् प्यंगू हे उपद्वीप दु। थ्वयां पिने च्यागू दिशाय् गजरत्न, अश्वरत्न, पुरुषरत्न, स्त्रीरत्न, खड्गरत्न, चक्ररत्न, मणिरत्न, सर्वनिधान दु। थ्वया च्वय् चन्द्र सूर्य दु। थुजागु रत्नमण्डलयात पञ्चोपचार पूजा याना: बुद्ध धर्म संघयात इहलपइ। थुवले थ्वनीगु वाक्य थथे-

चतूरत्नमयं मेरुमष्टद्वीपोपशोभितम्
नानारत्न समाकीर्णं तद्येनुत्तर दायिन:।
गुरुभ्यो बुद्ध धर्मेभ्य: संघेभ्यश्च तथैव च
निर्यातयामि भावेन सम्पूर्णं रत्नमण्डलम्।

ल्हा: निपां जोजलपा: (जाकि कया: विन्ति याना:) थथे पापदेशना याइ-

सर्वबुद्धं नमस्यामि धर्मं च जिनभाषितम्
संघं च शीलसम्पन्नं रत्नत्रयं नमोऽस्तु ते।

स्वंगू कालयापिं बुद्धपिन्त, भगवान बुद्ध सकलसिया धर्म-यात, शील सम्पन्नपिं भिक्षु संघयात नमस्कार दु । सदा त्रिरत्नया शरणय् वने । वमपोलपिनि न्ह्योने थःगु मनया न्ह्यं प्वंके । सिमं मसिसें जि गुलि पाप कर्म याना व छलपोलपिया न्ह्योने नये । थाः बि उजाःगु याय् मत्योगु ज्या याय् मखुत । पुण्य धर्म अनुमोदन याय् । बुद्ध धर्मय् मन तये । बोधिज्ञान प्राप्त मजुउतले त्रिरत्नया शरणय् वने । थःगु व करपिनिगु हितया निम्ति बोधि धर्मय् जक मन छ्वये ।

सर्वप्रकारं जगतो हिताय
कुर्यामजस्रं सुखसंहिताय ।

थ्वया लिपा फुक दिशा विदिशाय् च्वंपिं लोकपाल गणपिनि पूजा याइ । लोकपालगणपिं थ्वथे खः:— इन्द्र, यमराज, वरुण, कुबेर, अग्नि, नैऋत्य, वायु, ईशान, ऊर्ध्व, अधः, ग्रहपति सूर्य, नक्षत्रपति चन्द्र, नागपिं, असुरपिं, यक्षपिं व दिशा विदिशाय् च्वंपिं सकल लोकपालगणपिं । थथे पूजा याय्बले झिम्वगू किसिमया मुद्रा नं ज्याना क्यने माःगु जुल ।

न्ह्याह्यु थ्वो पूजा याःसां दकले न्हापां भावना स्वां तय्त थ्वनेगु वाक्य थथे खः:—

स्वभाव शुद्धाः सर्वधर्माः । स्वभावशुद्धो ऽ हम् ।
शून्यता ज्ञानवज्र स्वभावात्मको ऽ हम् ।

धूप थनाः आवाहन याइ । जाकि कयाः विन्ति यानाः थथे अध्येषणा याइ—

अद्य मे सफलं जन्म, सफलं जीवितं च मे
समये सर्वदेवानां भाविताहं नमस्यः ।

थुगु समयय् छलपोल देवतापिनिगु पूजा याय्दुगुलिं जि जन्म जुयागु सफल जुल । जिगु जीवन सफल जुल । थुकिइ शंका मदु ।

तायं पूजा याय्बले पदपेगु वाक्य थथे दु–

ये धर्मा हेतुप्रभवा हेतुस्तेषां तथागतोह्यवदत्
तेषां च यो निरोध एवंवादी महाश्रमणः ।

फुक धर्मं हेतु उत्पन्न जुइगु खः । थुकियागु हेतु तथागतं आज्ञा जुयाबिज्यात । थ्व थ्यंगू हेतुमूलक आर्यसत्य कनाबिज्याःह्म वसपोल महाश्रमण खः । फुउ याय्वं थ्वयावनिगु, लखय् लाय्वं नायावनिगु मिइ लाय्वं झो जुइगु तायं पूजा यानाः थ्व आर्यसत्यया भावना याइगु खः । बुद्ध धर्मया सार थ्व हे खः ।

पूजाया अन्त्यय् मण्डल विसर्जन याय्त थ्व वाक्य पदलपइ–

गच्छध्वं बुद्धविषये पुनरागमनाय च
स्वस्व स्थाने गच्छध्वम् ।

थुकथं गुरु मण्डल दने धुंकाः जक मेगु न्ह्यागु पूजा याइगु खः । तर थौंकह्नय् स्वां छाये, सिह्नः तिके, समे धाला छाये, मत बिये किगः तिने धुनेव पूजा जुल धकाः भाःपाः थ्व पूजा छाय् यानातल, थ्व पूजा याइबले थ्वनिगु वाक्यय् छु धयातःगु दु धयागु भावनायात थुइकेगु छखे लानाच्वंगु खनेदु । गबलें गनं ला धुं मदुसां स्वाहा, गोजा मदुसां स्वाहा जक नं जुयाच्वंगु दु । पूजा याय्बले मुख्य नं भावनायात थुइकेमाः, भावना याय्माः अले जक सर्व-प्रकारं जगतो हितायया क्रिया सफल जुइ ।

२०४०।८।१८।१

('शान्ति विजय' १४, ने. सं. ११०४)

आनन्द भूमि

प्राणीमात्रं इच्छा याइगु छगू अवस्था दु वया नां आनन्द खः। आनन्द प्राप्तिया लागी हे सकल प्राणीत न्ह्याना च्वनी। मनू मेपिं प्राणीत स्वया: छतं च्वय्याह्म खः उकिं मनूतय्‌त मेपिं प्राणीतय्‌त थें केवल नये, त्वने, द्यने, च्वने दय्‌वं मगा: थ्वया अतिरिक्त मेमेकथंया सुख सुविधा नं थ्वयात मा:। थ्व हे सुख सुविधाया लागी मनूत भासं सिसें निसें मिखा निग: तिमसिउतलेयात आनन्दया अभिलाषा याना: चा:चा: हिला च्वंगु दु व भा:पां भा:पे मफ्यक घोंघों चुया: जुयाच्वंगु दु।

किसानिया बुँ पालाच्वंगु, पसल्याया वने ज्यानाच्वंगु, शिक्षकया व्वंकाच्वंगु, विद्यार्थीया ब्वनाच्वंगु, सिपाहीया युद्धाभ्यास यानाच्वंगु, भिक्षुया धर्म व्याख्यान यानाच्वंगु व स्रोतापिनि धर्म व्याख्यान न्यनाच्वंगु नं आनन्दया निमित्त हे खः। पा:गु छु धा:सा प्रत्येक व्यक्तिया आनन्दया प्रकार जक थी थी पा:। नये-त्वनेगुलिइ छगू आनन्द दइ, म्वाना च्वनेगुलिइ मेगु आनन्द दइ। थ्व हे आनन्दया लागी प्रत्येक मनुखं थ:थ:गु माथं कमाय याना: नय्‌गु ज्या यानाच्वनी। थ्वया अतिरिक्त मेगु नं छगू अप्रत्यक्ष रूपं आनन्दया विषय जुउ वनाच्वनी। किसानि बुँज्या याना: अन्न

सयकद् व थ्व फुक्क वं हे जक न्हूगु मखु, व थ्व देशया जनता व देशयात हे नं उपयोगी सार्थक जुइ । थथे हे शिक्षकं शिक्षा प्रदान याइगु, विद्यार्थी विद्याध्ययन याइगु, सैनिकं युद्धाभ्यास याइगु, धर्म व्याख्याता धर्मया देशना याइगु थःपिनि जहान प्रतिपालन यानाः व्यक्तिगत आनन्द उपभोग यायत जक मखु, थुकि देशयात हे आनन्द दायक नं जुउवनी ।

संसारय् धर्म आपालं दु । फुक धर्मया उद्देश्य नं इहलोक व परलोक निगू लोकय्‌सं आनन्द प्राप्त यायगु खः । इहलौकिक आनन्द आपालं अंशय् भौतिक आनन्द खः । पारलौकिक आनन्द न्ह्यागु धर्म नं विशेष महत्व विइगु आनन्द खः । गुगुं धर्मय् ला पारलौकिक आनन्द उपभोगया नागी थुगु जन्मय् फयांफक्व दुःख सिइंपि नं दु । थ्व पारलौकिक आनन्दयात गुलिस्यां निर्वाण धाःसा गुलिस्यां मोक्ष, मुक्ति, कैवल्य आदि थःथःगु भासं अनेक अभिधेयं छ्वायुइकइ । थ्वयात महासुख, परमानन्द, सहजानन्द, सच्चिदानन्द धकाः नं धायगु याः ।

भगवान् बुद्धं प्यंगू आर्यसत्ययात न्ह्यब्वया बिज्यात । थ्व प्यंगू आर्यसत्यय् नं दुःखया हे प्रमुख स्थान दु । चायो अःखः ह्लि, मृत्युया अःखः जन्म धाय् थें दुःखया अःखः सुख खः । सुख व आनन्दय् दार्शनिक दृष्टि स्वयवले आपालं पाःसां थन थीसं साधारण अर्थय् सुख व आनन्दयात छगू हे कथं छ्यलाच्वना । उकि थी साधारण मनूतय्‌त सुख धयागु हे आनन्द खः गथे साखः नं चाकु, चिनी नं चाकु ।

भगवान् बुद्धं दुःखम्, समुदयः, निरोधः धयाबिज्याय् धुंकाः निरोधगामिनी प्रतिपद्‌या व्याख्यान यानाबिज्यात । दुःखया निरोध हे सुखया हेतु खः । दुःख निरोधगामिनी प्रतिपद्

धयागु दःखया निरोध तक थ्यंकेगु मार्ग खः । निर्वाण हे प्रत्येक प्राणीया गन्तव्य स्थान खः । निर्वाण सुख मः; सुख मखु दुःखाभाव जक खः; सुख-दुःख नितां मखु अनिर्वचनीय खः अयागु न्वागु खँय् वना मच्वंसे निर्माण दुःख मखुसेली सुख खः धयागु नप्यंगु खँय् जक ही वने । थ्व निर्वाण फलय् थ्यंकेत आर्य अष्टांगिक मार्ग लिना वनेमाः । थ्व च्यागू मार्गयात प्रज्ञा शील समाधि धकाः स्वता थलातल । प्रज्ञा व समाधि थाकुगु लँ जुयाः ह्लापां ज्वने फइगु व ज्वने माःगु लँ शील खः । थ्व शीलय् नं मःपुगु शील पञ्चशील खः । पञ्चशील हे बुद्ध धर्मया आधारशिला खः । पञ्चशीलयात पञ्चशिक्षा नं धाः । सिक्खापदं समादियामि धाःगु थ्व हे शिक्षापद ग्रहण याय धकाः पाफय्केगु खः ।

बुद्ध धर्म धायेसार्थं दकले ह्लापां पञ्चशीलया महत्त्व नि थुइकेमाः । पञ्चमकारयात तन्त्रशास्त्रय् न्ह्याथे हे धया तःसां व्यावहारिक जीवनय् थ्व सर्वग्राह्य मखु । धात्थें धाय्धाःसा पञ्चशील हे बुद्ध धर्म खः । मेगु ला थ्वया व्याख्या जक खः । बुद्ध धर्म शान्ति धर्म जुउगु व थ्व धर्म लोकं ह्लाःगु, थ्व हे पञ्चशीलया कारणं खः । थौंकन्हय्‌या मनुखं मन्त्रय् महत्त्व मखने धुंकल ।

प्राणातिपात अर्थात् सुयातं स्याये, पाले, दाये, सास्ति याये, व्वला साये मयात धाःसा ल्वापु धयागु हे गनं दइ ? शोषण, दमन, उत्पीडन धयागु सुनां याइ ? अन्याय, अत्याचार, भ्रष्टाचार हे छाय् जुइ ? अदत्तादान– कःरपिनिगु वस्तु मविःकं काय्‌गु अन्याय खः । सुयागु चल अचल वस्तु, काय् म्हाय्, कलाः खुयाः, ख्यानाः, कूटनीति छ्यलाः, त्यलाः, ह्मय्‌काः, स्यानाः कयाच्वंगु व काय्‌गु यानाच्वंगुलिं दाजु-किजाया दथुइ ल्वापु दत, जःलाः खःलाःया दथुइ कचकच जुल, देशांदेशया दथुइ ईर्ष्या, घृणा, विद्वेष जायाः युद्ध जुइगु जुल । खुंज्या, हाकुबजार, घूस, भ्रष्टाचार आदि धयागु थ्व

हे प्रवत्तावान खः गुकि भापालं मनूतय्‌गु जीवन दुःखमय जुयाच्वन। मानसिक चिन्तां च्वात्त च्वानाच्वन। काम मिथ्याचार– अशान्तिया मेपु कारण खः। थः कलाः व थः भाःतय्‌ हे जक सन्तुष्ट जुयाच्वन धाःसा थन जुयाच्वंगु बव्छि ल्वापु-ख्यापु व हत्याकाण्ड जुइ हे मखु। यौन दुर्व्यवहार नाशया मि खः। मृषावाद– मखुगु खँ ल्हाना नं करपिनिगु ततःधंगु हानि नोवसानी जुउवं। नापं चुगली, छाःगु वचन, बकवाद आदि नं अशान्तिया कारण खः। मादक पदार्थया सेवनं मनू थमं धयाथे थः दइमखु। न्ह्याथे हे भिंम्ह मनू नं मादं काल कि पशुवत्‌ जुइफु। चुरस व सूर्तीया देफाइदा नं मनुखं मखंगु मखु। उकि बौद्ध धर्मय्‌ मादक पदार्थ त्याज्य खः।

हा चानाछ्‌वत कि मा वुइमखु, मि स्याय्‌धुन कि हँग्वालं पुइमखु, बाः मवोगु खुसि चुइके यंकइमखु अथे हे मभिंगु न्यागू अकृत्य अर्थात्‌ दुःशीलयात तोताछ्‌वय्‌ धुन कि भिंगु लँय्‌ लाः वनी, न्ह्याः वनेत अःपुइ, पुला वनेगु शक्ति दइ– थ्व लँलिसे वन धाःसा थ्यंके माःगु थासय्‌ अवश्य थ्यनी, याकनं थ्यनी। थ्व थ्यंके माःगु थाय्‌ धयागु निर्वाण अर्थात्‌ आनन्द–भूमि खः।

२०४०।१२।१६।१

('आनन्द–भूमि' १२/१–२, ने. सं. ११०४)

भिंगु चित्त : भी मित्र

भगवान् बुद्धं धयाबिज्यात–

मनो पुब्बंगमा धम्मा मनो सेठ्ठा मनोमया ।

मनया धर्म ह्लापालाक वनेगु खः, मन मुख्य जुयाः न्ह्यायासं च्यनाच्वनी । स्वया स्वयागु, खं खंगु मनोमय जुइ । धात्थें खः मन मवन धाःसा मिखा कनाच्वंसां खनीमखु, ह्लाय्‌पं चाय्‌काच्वंसां ताइमखु तर मन वन कि धाःसा मिखा तिसिनाच्वंसां खनाच्वनी, ह्लाय्‌पं प्वाः तिनाच्वंसां सः तायाच्वनी । उकिं हे सर्वज्ञ बुद्धं मनयात पूर्वंगामी स्वभाव दुगु धकाः धयाबिज्याःगु खः । भिंगु मनं ज्या यात धाःसा वा खँ ल्हात धाःसा थुकिया प्रतिफल भिना हे च्वनी । थ्व भिंगुया फल, थःत दइ, करपिन्त दइ व सकसितं दइ । थथे हे मभिंगु नियतं ज्या यात वा खँ ल्हात धाःसा थ्वया लिच्वः बांलाइ मखु । थुकिं करपिन्त स्यंकी, थःत नं स्यंकी, सुयातं बाकी तइमखु. उकिं भिंगु ज्या याःह्मस्या लिउलिउ किचः थें सुख वयाच्वनी, मभिं ज्या याःह्मस्या लिउलिउ बयलया लिउलिउ गादा वयाच्वनी थें दुःख लिउलिउ वयाच्वनी, कष्ट बियाच्वनी, न्ह्याथे माःसां तोतके फइमखु ।

धम्मपदया चित्तवर्गय् चित्तया स्वभाव कनातल–

दुन्निग्गहस्स लहुनो – यत्थ काम निपातिनो ।

बौद्ध मतानुसार चित्त क्षण क्षणय् उत्पन्न जुइ, थ्वयात चिनां चिइथाकु, थ्व उखेयुखे मदय्क व्वां व्वां जुइ, थ्व स्वेच्छाचारी ख: । 'सुदुद्दसं सुनिपुणं' अर्थात् चित्तयात खंकां खंके फइमखु । थ्व तसकं सूक्ष्म । गनं यल अन वनेगु थ्वया प्रकृति खः । चित्तया शरीर मदु तर तापाक धाःसां वनेफु । थ्व उखेथखे जुउसां याकःचा हे जक जुइ । थ्वयाके खु याागु स्वभाव दु । थ्व फय् थें अस्थिर । हाराँह्म मचा थें जिद्दिवाल । थमं धाववसिक्व माः । मीकें च्वंगु चित्त थुजाःगु ख ।

थ्व स्वेच्छाचारी चित्तयात दमन याय् साप थाकु । लखय् च्वंह्म न्या थें हे थ्व चुल्ल चल्ल उखे थुखे व्वां व्वां विसिबिसि जुइ । अनेक जुक्ति ज्वं हे ज्वंसां उथरिमे चुलुवियाः हानं विसि वनेयो । थथे हे जुयाः छको चित्तयात थःगु वशय् तय् धंकुपिसं नं हानं हानं चित्तयात थःगु वशं तंकाच्वनीगु । मिस्त्रा फुति याय् मलाःनि चित्त गनया गन थ्यने धुंकी । थमं चित्तयात वशय् तय्-मालं चित थःत वशय् काल कि मनू छु खन उकिइ हे खुशी जुइ, छु तान उकिइ हे तन्मय जुइ । वयात व माल, थ्व माल सकतां माल । दुगु नं माल, मदुगु नं माल । अले मनू थमं धयाथे थः मदयाः उन्मत्त थें विवश जुयाजुइ । उकि जिन तथागतं धया-बिज्यात– चित्तयात थःगु वशय् काय्माः । ज्या सःह्म वाणकारकं वाणयात थःत माःथें तप्यंकी थें बुद्धिमान् व्यक्ति चच्चल व रक्षा याय् थाकुगु चित्तयात थःगु वशय् तयातइ । न्यायात लखं लिकाय्-बले गथे वाथावाथा कनी मारया जाल चित्तयात लिकाय्बले नं व

मथे हे छतपते जुया: सनी । चित्तयात थ:गु मधीनय् कार्य् जकं थाकु, थ:गु मधीनय् कायकत धा:सा जा थुकि सुख प्राप्त जुइ ।

चित्त स्थिर मजुल धा:सा सद्धर्म थुइके फइमखु, मद्धर्म मथु-इकं प्रसन्न स्वभाव जुइमखु उकिं चित्तयात स्थिर याना: सद्धर्मय् ज्ञान दयका:, प्रसन्न स्वभावह्म जुइकत धा:सा हे जक प्रज्ञा–ज्ञान पूर्णरूपं प्राप्त जुइ । निर्वाण फल प्राप्त यायत प्रज्ञा–ज्ञान प्राप्तिया नितान्त आवश्यकता दु ।

थ्व शरीर चाथल ख: । चाथल घयागु भग्नशील ख: । थ्व चाथल ल्वहंतय् हा:सां तज्याइ, छा:गु वस्तुं थ्व:सां तज्याइ, बँय् कुतुं वन धा:सां कुचा कुचा हे दली । लखय् ला:सा नाया वनी । थ्व मीगु शरीर नं थथे हे ख: । न हे मन:सा सने फइमखु, अप्पो न:सा रोग जुइ, अप्पो ज्या यात धा:सा ह्म न्यली । दुर्घटना व हत्या जुइगु भय उत्तिकं दनी । थुजा:गु शरीर घानाच्वंह्म निरीह मनू । व गुलि असहाय ? व गुलि विवश ! परन्तु चपल चित्तया चक्रय् चा:हिल कि मनुखं थ: ति त:धंह्म सु हे मदु खनी । थ्व क्षणभंगुर शरीरयात हे सर्वश्रेष्ठ भा:पइ क्षणिक सुखयात हे परमानन्द धका: च्वनी ।

थ्व शरीर अचिर समयय् हे विज्ञानरहित जुया: ज्या मव्यले मदुगु सिँगो थें भूमिइ ग्वतुलिइ । अले थ:ह्मं थ:त थ: धाय् फइमखु थ्व शरीरयात मेपिं सुनां थ: धका: रक्षा याइ, माया याइ ? उकिं हे धा:गु ख: ।

अचिरवत यं कायो पठविं अधिसेस्सति
छुद्धो अपेत विञ्जाणो निरत्थं व कलिंगरं ।

शत्रुं शत्रुयात गुलि हानि याइ, व स्वया: नं अप्पो कुमार्गय् वना च्वंगु चित्तं थ:त हानि याइ तर थ्व हे चित्तयात सुमार्गय्

ल्ह्वय् प्वत धाःसा थ्वं थःत थुलि हित याइ, उलि हित मेपिं सुनानं याय्फइमखु । उकिं चित्त मभिं धयां मगि मखु । थ्वयात सुपुप्त मयासे जाग्रत जक यानातय्माः, थ्वयात चञ्चल मयासे स्थिर जक यानातय्माः, थ्वयात आसक्त जुइके मबिसे अनासक्त जक यानातय्माः प्रज्ञा रूपी शस्त्रं मारयात स्याना छ्वय्माः । थ्व हे चित्तं झीत सुगति प्राप्त यानाबिइ । झीपिं मार बन्धनं मुक्त जुइ । झीत निर्वाण परमपद प्राप्त जुइ । उकिं चित्त झी अमित्र मखु मित्र हे खः ।

२०४०।१२।२०।२

('ह्लसला' ल्याः १६, ने. सं. ११०६)

झीगु संस्कृतिइ नील:या थाय्

नीगु ल:यात नील: धाइ। थन 'नी' धयागु निप ख:। निप व पुउ मजुउगुयात निप धाइगु ख:। स्वास्थ्ययात हित याइगुयात नं नीगु धा: तर थन थ्व अर्थय् नील: धयात:गु मखु। शुद्ध पवित्रगु ल:यात हे नील: धा:गु ख:। नील: धाय्वले विशेषनं द्योयात फ्यानात:गु ल: ख: व न:ल: धाय्वले त्वनेगु ताजागु ल: ख:। वासिगु ल:यात झीसं वसिल: धाइ। वसिल: न द्योयात छाय्त जिउ, न त्वनेत जिउ, थ्वला सिले-साले याय्त जक जिउ।

संस्कृत भाषाय् ल:यात धाय्गु त:ता नां दु। उकिइ मध्यय् जीवन व अमृत नं ख:। जलतत्त्व मदय्कं जीवयाके जीवन दइ-मखु। उकिं जीवन वहलपाच्वनेत ल: हे मा:- त्वनेत जुइमा वा ज्याय् छ्यलेत जुइमा। थुजा:गु ल: थ्व जगतयात सृष्टि स्थिति संहार यानाच्वंपिं द्योपिन्त नं माली धयागु भा:पा: मनुष्यं द्योयात ल: छाय्गु या:गु खइ। द्योयात पुइगु स्वां छाय् मजिउ थें इथिमिथिगु ल: नं छाय् मजिउ। उकिं द्योयात छाय्त नील: हे माल। झीगु

नेपालय् गु बौद्ध, गु हिन्दू सकसिगु छें नं गुथ ह्वाग। वमिवं पुनाः नीलः हृयाः द्योयात लः छाय्गु ह्नित्थया ज्या खः ।

मनुष्यं गवलेनिसें द्यो ह्वासिल अवलेनिसें हे द्योयात नीलः छाना वय्गु यात जुइ । मनूतय्त जीवनया पूर्वकालय् थ्वुसि, पुष्प, बुंगाः हे लः काय्गु थाय् खः । थ्वया लिपा नगरया विकास जुसेंलि तुं, ल्वहंहिति वल व अाः कलहितिया चलन वयाच्वन । नील. हय्त दकले ह्वापां थःगु छेंय् वसिवं पुनाः मुचुपिचु याय्माः । अले लः काय्थाय् वनाः थः ह्नाः तुति सिलाः लः तय्गु थलवल नं वांलाक थुयाः यचुक तिनेमाः । छेंय् थुगा बुका नकेगु ज्या थें लः हय्गु ज्या नं मिसातय्गु जिम्माया ज्या खः । उकि नीलः हइपिं नं मिसात हे खः । मिसातसें नील हय्वन्ने वरो थितिकुति यानाः हइ । थिइमजिउ जुउपिं मिसातसें नीलः हय्मजिउ । नीलः थल सिले धुंकाः ह्वापां थमं ,नसन्ना काइ । अले नीलः दिकेथाय् थिइ धकाः गाच्वः, जनी वा फ्वाःहुसा जंय् ह्निाः उकिइ हे दिकाः नीलः ज्वना वइबले थ्व नीलः धकाः मेपिन्त नं सिइके बिइत व मुनानं थिइके मबिइत 'विह्नां वि, विह्नां वि' धकाः हालावइ । थ्व नीलः स्वाहानय् नं मुनानं हाचां गाकं मजिउ । मुनानं थिन वा हाचां गाल धाःसा वा परसि थजाःगुलि गान धाःसा थ्व लः मजिल, पुउ जुल । हानं फेरकथं काः वने माल । थ्व नीलः गुगु थासय् दिकेगु खः अन वंय् लः छ्तुलु तय् धुंका नीलः थल दिकी । थुलि सुचिनिचि यानाः हःगु लः थः आराध्य देव आगंद्यो दिगुद्यो, इष्टद्योयात छाय्त जिल ।

मनूतय् थः क्वाः सिले थें द्योयात नं थ्व नीलखं क्वाः सिकी । थ्वयात थेत नेबाः मामं धाल धाःसा मेचाय्केगु धाइ । थ्व चाय्के धुनेव तिनि द्योया नं ह्नपलं थाःगु जुल, शुद्ध व पुज्याय्-

वह जुल। स्वां सिन्हः जाकि पुज्याःमा तिल । थुगु हे न्हं नेगाः-मितय् छें खापति नीलः ह्याः यां पुज्यायगु चलन जुयाच्वंगु दु। हिन्दू धर्मावलम्बीतय् पञ्चपात्र, कमण्डलु आदि यायात नः छायगु व देव-पितृयात तर्पण बिउगु खनेदु। महायोयात लः छाइबले धाःसा ध्रू धयाः लः छाइ। जि बौद्ध जुयाः हिन्दू मतावलम्बीपिनि पिने खने ददगु थुलि अप्पो मेगु मखं। उमि देवकुथिइ च्वंगु योयात छु गये यानाःनीलः छाइ मिइके वह जुउ।

बौद्धतय् गथे नीलः छाइ थ्व छु यन वने। न्हिकं द्यूपिनि यां-यात लः छायुत नःथलं हे लः मछामे शङ्खय् तयाः लः छाइ। न्हिकं वा पूजा यायत्कुयो न्हापां स्वको नमला काइ, अन्ते ल्हाः सिली। थुबले 'ॐ काय विशोधने स्वाहा' धकाः ब्वनी। थ्व नमला कायगु धयागु थःगु काय परिशुद्ध यायुत खः। आसनय् च्वना, काय परि-शोधन याय् धुनेव क्रमशः वाक् व चित्त नं शुद्ध जुइ। पूजाया आसनय् च्वनाः मखुगु, मभिगु खं ल्हाइमखु। थथे हे मभिगु मतिइ नं तइमखु। थ्व हे इअलय् नसला काय्बले ब्वनेगु मेगु छगू श्लोक दु–

यथा हि जातमात्रेण स्नाता सर्वतथागताः
तथा ऽहं स्नापयिष्यामि शुद्धन्तु दिव्यवारिणा।

गथे सकल तथागतपिसं जन्म जुइमात्रं स्नान याना बिज्यात, जि नं शुद्धगु लखं अर्थात् नीलखं स्नान याय् थुनि धकाः तिनि मेमेगु पूजा जुइ। कलश स्वनाः पुज्यायेगु पूजाय् कलशय् तय्त नीलः मदयकं मगाः। तत.धंगु पूजाय् न्यागू तीर्थयागु नीलः तय्माः। थ्व कलशय् शंङ्खं लः तय्बले मन्दाकिनी जलरूपं विभाव्य' धकाः ब्वनेमाः। मन्दाकिनी धयागु स्वर्गङ्गा मः य गङ्गा नदी खः।

कलशय् थ्व शङ्ख–लः तय्गु मन्दाकिनीया हे जल जुल धकाः भाः-पेगु खः । पूर्ण कलश, गं–कलश व नागपं आदि न्ह्यागु कलशय् नं नीलः हे तय्माःगु जुल । कलश स्वनाः न्ह्यागु पूजा याःसां वसपोल आराध्य देवता थ्व हे कलशय् प्रवेश जुयाविज्याःगु भाःपेगु याइ । न्यास पिकाइबले थ्वहे कलशय् द्यो विज्याकातइ व न्यास लुइबले थ्व हे कलशया लखं लुइ धुनेव वसपोल न्हूगु मूर्तिइ प्रवेश जुया-विज्यात भाःपी । वंगद्यो भम्बःया रूप वयाः कलशय् दुहां विज्याःगु बाखं ला आपाःसिनं न्यनातःगु हे दइ ।

द्यो पूजा याय्त थथे मदय्क मगाःगु नीलः मन्त्र जपाः झी मनूतय्त वासःया ल्याखय् स्वंकेत नं जिउ । झारफूक याइपिं वैद्य-तसें वह्ःयागु पात्रय् अथवा खोलाय् नीलः तयाः मन्त्रं जपाः प्वाः स्याः, मोस्याः आदि व्यथा जुयाच्वंपिं त्वगितय्त त्वंकी । थथे लः झारे याइबले गुलिस्यां लखय् वज्रबीलां मन्त्र च्वइ व गुलिस्यां चक्कू आदि ज्याभलं च्वइ । मिखा स्याःह्मसित लः झारे यानाः मिखाय् छ्वाकी, अहि चायाः सातु वंपिं मचातय्त नं थ्व मन्त्र लः ख्वालय् छ्वाकाः सातु लिकाइ । जोगी, कामी, सार्की, मुसमां आदि लः थिइमजिउपिसं फू–फाः यानाः लः त्वंके माल धाःसा यानं हे मन्त्र ब्वनाः थमं मथिउसे बिरामीयात लः त्वंके बिइ । थुकथं लः जक जपाः त्वनाः ल्वय् लाय्काच्वंपिं नं थ्व नेपालय् आतकं गुलिखे दनि । विश्वास मदुपिसं धाःसा लः मन्त्र यानाः त्वनां छु हे रोग लाइ धकाः ख्वाः फस्वकी । विश्वास दुपिसं थुकिं हे ल्वय् लाय्काकाइ । थथे मन्त्र जपाः त्वनेत नीलः हे माः मेगु लः मजिउ ।

जि गुभाजुया मचा हे ला खत, थःगु कुलायनि यानावःगु थमं सिउगु क्रिया–कर्मया छता-निता खं थन ह्लयथने । मचा जुइगाथं व

मचायात विधिपूर्वक म: स्वंकी । गुरुजु नयाः मचाबुउ व्यंके मा:पि जुल धा:सा मचाबुउ व्यंके खुन्हू धूनमधु प्राशन यायेत शङ्खया ल: त्वंकी। पञ्चगव्य, ग्वा:मगं आदि कायूगुलि नं शङ्खया लवं नमला कायमा: । ल्हा: सिले मा: । मेथने शङ्ख ह्याया: ल: त्वने मजिउसां सुं सिइत्यनीवलं अन्तिम अवस्थाय् धा:सा 'गात ल्हि' धया थें जहान भोछिसिनं मिखाय् ख्वबि तत: थ्व हे शङ्खया ल: त्वंका: थ:पिनि अन्तिम श्रद्धा दुहलपी । शङ्ख समुद्रया सिथय् दइगु ख: । थ्व शङ्खय् तयूत नील: हे मा: पूल: मजिउ । नील: अर्थे हे पवित्र । शङ्खय् तल कि अन् हे पवित्र जुल । बौद्धतय् लुंल: वया: शुचि यायमा:गु धयागु मदु । दू व्यंके मा:सां थ्व शङ्ख-लखं व पञ्चगव्यं म्ह ल्हा हाहा याय् धुन कि शुद्ध जुइ । थ्व शङ्खया ल: थुलि पवित्रगु जुया: हे चूडाकर्म या:सां स्थविराभिषेक विउसां मेपिसं कलशं ल: लुइयाय् मूलाचार्यं गुरुजुं शङ्खलखं लुइगु ख: । द्योयागु जल व परित्राणया जल धयागु नं नील: हे ख: ।

समय धयागु न्ह्याबले उत्थें जुया मच्वं । द्यो, मां-बौ, गुरु व धर्म प्रति थौंकन्हय् श्रद्धा भक्ति धमाधम पा: जुजुं वनाच्वंगु खनेदु । उकिं नीलखय् विश्वास तइपिनिगु ल्या: नं भ्रं भ्रं म्हो जुया वनाच्वन धा:सां जिउ । झीगु देश नेपाल गरीब धयां तसकं गरीब व अविकसित नं उलि हे अविकसित । राष्ट्रिय आमदानीकथं विश्वया ल्वलय् झीगु नेपाल तसकं क्वय ला: । विज्ञानपाखें झीगु पला: हे बांलाक मन्ह्या: नि । अय्सां झी ल्यायम्ह्तय्के विज्ञानया खं न्ह्यथना: थ:गु परम्परागत संस्कृति व धर्मय् अविश्वास याय्गु ताल पिहां वयाच्वंगु दु । चन्द्रमाय् मनू थ्यंकय्फुगु देशया मनुखं चन्द्रमाय् च्वना: नं द्योयात धन्यवाद बिया: द्योया नां का:गु अखवार ब्वना-स्व:पिसं सिहे सिउ । झी मुलु छपु हे दय्के मफुपिसं व हे विज्ञान-यात पाच्छाया धर्मय् अविश्वास यानाहयाच्वन । भना स:सिउ जुल

कि ला लासाय् च्वना: हे व्या त्वंसां जिल । ख्वा: सिले नं म्वा:ल । ह्निकं याय् नं म्वाल । भले उजा:पिन्त नील: न मा:गु मखु त । थ्यसां नील: मानिर्पि नं थ्व नेपालय् द हे दनि । थिपिं दत्तले नील:या ज्या नं जुया हे च्वनी । दया हे च्वनी ।

२०४०।६।२५।२

('नील' ३, ने. सं. ११०४)

चचा

नेपालया महायानी बौद्ध नेवाःतय् पाथ्याय्गु, तुतः ब्वनेगु, चचा हालेगु चलन दु । धारणी संग्रह, पञ्चरक्षा, अष्ट सहस्रिका प्रज्ञापारमिता आदि पाथ्याय्गु, देव-देवीया स्तोत्र, नाम-संगीति, स्तुतमपि आदि लय् तयाः तुतः ब्वनेगु व मध्यमेरु, अष्ट क्षेत्रपाल आदि लय् व तालय् चचा हालेगु याइ । तुतः बौद्ध मात्र न्ह्याम्हसिनं नं ब्वनेगु याः । चचा वज्राचार्य, शाक्य व उदासतसें जक हालेगु याइ । थ्व चचा हालाः पुज्याय्गु व चचाया तालय् प्याखं ल्हुइगु ज्या केवल वज्राचार्य जक याइ । थथे हे पाथ्याय्गु भाला नं वज्राचार्ययागु जक हे खः ।

थ्व लेखया उद्देश्य चचाया विषयय् चर्चा याय्गु खः । उकिं थन चचाया जक खँ न्ह्यथने । आः चचा धयागु छु ले सा ? सत्य-मोहन जोशीजुं मुना दिइगु 'बःचाधंगु नेवाः खँग्वःधुकू' स चचाया अर्थ नेवाः सम्प्रदायया बौद्ध महायानीतय् गुह्य पूजा जुइबले हालिगु शास्त्रीय मे; चर्या गीत धकाः वियातःगु दुसा चर्यागीतया अर्थ बौद्ध महायानी सम्प्रदायया गुभाजु, बरेजु, उदास जातियापिनि आगंपूजा याइबले हालिगु मे; चचा मे; आगम वेद धकाः त्रियातःगु दु । नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानं पिकाःगु सूर्यविक्रम ज्ञवालीजु

सम्पादन यानादिगु 'नेपाली संक्षिप्त शब्दकोश' स चर्यागीतया अर्थ "बौद्धहरूमा प्रचलित गान" धकाः च्वयातःगु दु । चचाया विषयय् थुलि खँ थुइवं चचा छु खः धकाः सिइके फइ ।

साधारणतः देगुपूजा, सिवा आदि पूजाया भ्वजय् गुरुजुं ताः धानाः चचा हाली । थौंकन्हय् चचा हालाः दवुलिइ प्याखं हुउगु नं खनेदत । थ्व चचा प्याखं हुलेत नं जिउ धयागु आपा.सिनं सिल । थ्व चचाया बारे आ तक सिउसःपिं गुरुजुपिसं छुं नं च्वयाविज्याःगु खनेमदु । थथे मच्वःगुया छगू तःधंगु कारण चचाया खँ अनधिकारी व्यक्तिपिं सुयातं कनेमत्यः, गोप्य याना तय्माः धयागु धारणा खः । यद्यपि थथे सुनानं न्हाः मतःगु क्षेत्रय् निगः आखः च्वय्गु नं सिउ–सःपिं बज्राचार्यपिनि विचारय् मत्य गु ज्या या.गु ति हे ग्यनी जुइ तथापि थौंया थ्व प्रकाशनया युगय् न्ह्यागु खँ गोपनीय जक यानातय्गु नं समीचीन मजुउ ।

थौं न्हीसं गुकियात चचा धयाच्वना थ्वयात सफुलिइ चचा धकाः गनं च्वयातःगु खनेमदु । कर्मकाण्डया सफुलिइ व चचा सफुलिइ गीत–मध्यमेरु, गीत–निर्माणादि धकाः नां बियातःगु दु । उकिं थँन्हाःन्हाय् चचा धाःसां सफुलिइ गीत हे जक धाइगु खः । चर्या याय्त्वले हालिगु गीत जुयाः थ्वयात चर्यागीत धकाः धाःगु खः । चर्यागीतपाखे हे चचा शब्द दः वःगु खः ।

थ्व चचाया रचना जुउगु गुलि वर्ष दत धयागु खँ आःतक नं क्वःजिइक न्यने व्वने मदुनि । न्हुतुं जक धाइपिसं थ्वयात यक्व हे पुलां धयाच्वन तर प्रामाणिक रूपं धाय्गु खत धाःसा ऐतिहासिक तथ्ययात माले माली । भगवान् बुद्धया समयय् प्रचलित भाषा मागधी खः । लिपा थ्वयात पालि भाषा धाल । महाराज अशोक, भगवान् बुद्धया जन्मभूमि लुम्बिनी वनय् वःवले तक प्रचलित भाषा

पालि हे तिनि । गुगु उगु बखतय् स्यापमा या.गु अशोक स्तम्भय् कियात:गु दु, बुद्ध धर्मय् हीनयान व महायान धका: निगू कचा दयावसेंलि महायान शाखायापिसं ज्वंगु भाषा संस्कृत भाषा जुल। वसुवन्धु, दिङनाग, नागार्जुन, अश्वघोष आदि धुरन्धर बौद्ध विद्वान्-पिसं संस्कृत भाषाय् धर्मग्रन्थ रचना यात । थ्वया लिपा ८४ सिद्धापिनिगु समय वल । थ्व हे सिद्धापिसं अपभ्रंश भाषायात थ: नाला: दोहा चौपाई आदि दय्केगु यात । थ्व हे सिलसिलाय् चचाया नं रचना जुउगु ख: ।

'मधुरिपु' चचाया ग्रन्थय् चौरासी सिद्धा पारंगता धयागु ज्व: व:गु दु । उकि थ्व चचाया रचना जुउगु ८४ सिद्धापिनि लिपा-तिनि ख: धयागु खँ सिइदत । गुगु चचाय् चचाया रचनाकारतय्गु नां नं समावेश जुयाच्वंगु दु गथे– भनथि सुरतवज्र, भनथि वाक-वज्र, भनथि अमोघवज्र आदि । सुरतवज्र असं तक्षवाहायाह्म व वाकवज्र थँहिति क्वावाहायाह्म ख: धयागु लवःसिनं सिउगु हे खँ ख: । तक्षवाहा व क्वाबाहायापिसं थ.पित सुरतवज्र आजु व वाक-वज्र आजुया सन्तान ख: धका: धयावयाच्वंगु दु ।

सुरतवज्र व वाकवज्रपिसं थ्व चचा रचना या:गु ग्व:स: दँ दत धका: सिइकेगु आतक छुं प्रयास जुउगु खनेमदु । ख ला जुया-च्वंगु नं दय्फु, प्रचारय् मव:गु जक नं जुइफु । सुरतवज्र ह्लासं लिहां व:बले 'जयंवाछली' चचा दय्का: कसाय्गा छपुया थ:ने च्वना: ब्रह्मपुत्र नदी छिनाव:न धयागु खँ म्हीसं न्यनातयागु दु । थ्व नेपाल व सँदेशया व्यापार सम्वन्ध दय्धुंका:यागु खँ जुल । वाक-वज्रया सम्वन्ध काशी स्वयम्भू अर्थात् सीघ: लिसे दु । संछयाया ल्याखं वाकवज्रयागु चचा स्वया: सुरतवज्रयागु चचा आपा: खनेदु । यथे स्वय्बले चचाया रचयितात नेपालीत हे धाय: जुया धया थे

थ्व । फुक चचाय् नां उल्लेख जुउगु मदु । उकि थ्व मालेउया ल्यं दनी ।

महापण्डित राहुल सांकृत्यायनया 'पुरातत्व निबन्धावली' स 'क्वलायि', 'अखयनिरञ्जन' व 'त्रिहण्डा' स्वपु चचा संग्रहीत जुया-च्वंगु दु । वय्कः सांकृत्यायनजुया धापूकथं थ्व चचा रचना जुउगु १२०० वर्ष न्ह्यःनिसें खः । राहुल सांकृत्यायनं चचायात पुलांगु हिन्दिइ दुथ्याके यंकल । थथे हे प्रसिद्ध भाषाविद् सुनीतिकुमार च्याटर्जी चचायात पुलांगु बंगाली भाषा नालाः बंगाली भाषायात ५०० दँ पुलां याय् यंकल । चचाया महत्त्व नेपालय् जक मखु, विदेशय् नं दुगु जुल ।

आः तक खनेदुकथं नेपालय् ३०० पुति चचा मुनाच्वंगु दु । थ्व चचायात सामान्यतः थथे स्वथलेफुः-

१. पूजा याय्त हालेगु

२. नृत्य याय्त हालेगु

३. ध्वजय् हालेगु

४. विविध

गुरुजुं छु गुगु पूजा याइ चचापातसें वहे स्वयाः चचा हालेगु याइ। थथे हालेगु चचा खः – मध्यमेरु, अनिल, षट्योगिनी आदि। द्यःपूजा याय्बले गुम्ह द्यःयागु पूजा आराधना याय्गु खः उह्म हे द्यःया वर्णन दुगु चचा हाली गथे रक्तवर्ण, द्विभुज एकमुख, उरगाभरण आदि। फुक धयाथें चचा छह्म छह्म द्यःया वर्णन दुगु मे खः। अथे नं श्री हेवज्रनैरात्मा, प्रज्वलित हूंकार, शवाक्रान्ता, उरगाभरण आदि चचा विशेष रूपं हालिगु चचा खः। संख्यात्मक रूपं चक्रसंवर व वज्रवाराहीया चचा आपाः दु। अले महामञ्जुश्री,

लोकेश्वर, गणेश, महाकाल, हारती आदि देव देवीया नं थी थी चचा नं दु । मधुरिपु, गर्जजिन, विषय, भास्कर, अद्वयनिरञ्जन आदि भ्वजय् हालिगु चचा ख: । बंगालीनय् नं थ्वय् ननं मं हाले थें चचा हालेमा: धा:गु न्यनेदु ।

नमोर्हं, प्रमोदित, ए महीमण्डल, त्रिभुवन ज्वलिन आदि नृत्ययात हालिगु गीत ख: । थ्वया अतिरिक्त मेगु न्ह्यागु चचाया तालय् नं नृत्य याय्जिउ । नृत्यया मुख्य ज्या ल्हानं मुद्रा ज्याना:, तुति पद कया: याय्गु भाव-प्रदर्शन ख: । भाव-प्रदर्शनद्वारा आराध्य देव-देवीयात संतुष्ट याय्गु थ्वया उद्देश्य ख: । प्याखं ह्वःन चलिगु चचा वज्रयोगिनी, उरगाभरण, द्वंकिनी आदि ख: । आभरणं तिइत हाडाभरण चचा हाली । वज्राचार्य गुह्यपूजाया अधिकारी ख: । वज्राचार्य गुरुजु व जजमान नित्तां जुइफु । मेले जजमान कथं शाक्य व उदास थ्व आभ्यन्तरिक पूजाय् दुथ्या: । अधिकांश चचा थ्वहे सीमित स्वता जातया दुने व नं दीक्षित जनपिनि परि-धिइ जक हालेगु चलन दु । पिने नं हाले जिउगु चचा न्यून मात्र दु । जय्मांतय्थाय् दिगुपूजाया दिगुद्य:यात बाहांचा स्याइबले व द्य:भ्वजय् अष्टक्षेत्रपाल, पूर्व ब्रह्मायनी, गजमुख आदि चचा हाली । थ्वया अतिरिक्त किसानि वर्गया सिवापूजाय् सु गुह्य द्य:या सिवा या:गु ख: वहे द्य:या चचा हाली । इतुंबाहायापिनि वुंगद्य:या ज्याबुला जात्राया पूजा याना: लिहां वइबले हालिगु जिनवरतननी व यलयापिनि वुंगद्य:या न्ह्य:ने च्वना: हालिगु चचा बाह्यरूपं नं हाले जिउगु चचा ख: । दे आचा:गूया भुइछ्यलय् सहभोजन याइबले थ:थ:गु बाहाया थ:थ: कुलदेवताया चचा हाली । सिना: निर्दंतक-यात मायाजाल चचा हाला: लोकोत्तर पिण्ड थइ ।

धा: चचाया भाषा विषयय् खँ ल्हाय् । चचा शुद्ध पाणिनीय संस्कृत भाषाय् रचना यानात:गु गीत मखु । थ्व संस्कृत तत्सम शब्द

आपालं त्वाकज्या.गु अपभ्रंश भाषाय् च्वयात:गु गीत ख: । गुगुं चचाया अर्थ तप्यंक छ्यायफुगु दुसा गुगुं चचाया अर्थ थुलि दुरुह कि टीका मस्वयक अर्थ छयानां छयाय्फइमखु । 'प्रज्वलित हूंकार' अर्थ थुइके अ:पुगु चचा ख:सा 'कोलायि' अर्थ थुइके थाकुगु चचा ख: । चचाया अर्थ थुइके थाकुगु कारण छु जुल धा:सा चचाया अर्थ थुइका ह्यालेगु परम्परा मदु । लय् वंक ह्याले सयूव गात । चचाया लय् व तालय् जक विशेष ध्यान वंगु खनेदु, अर्थपाखे मखु । उकिं चचा वांलाक ह्याले स:सां व चचाय् छु धयात:गु दु व चचाया मूखं छु ख: धयागु मसिया च्वनिगु । थथे चचाया अर्थ थुइकेगु गुरु परम्परा मदुगुलिं य:म्हेसिया य:थें अर्थ थुइका जुल । तत्सम संस्कृत शब्दया अर्थ तक थुइके अ:पु, अपभ्रंश जुइधुंकुगु शब्द जुल,कि थ्वया अर्थ थ्वाथुइके थाकुल । चचाया लयय् हे जक विशेष ध्यान वंगुलि गनं दुगु आख: तंकाछ्वत, व गनं मदुगु आख: तनाबिल । गथे निसन्तरण सेतुभूतम् जुइमा: थाय् निसन्तरत्न सेतुभूतम् धयाछवत, शत्राक्रान्तायात सर्वाकान्ता, गजाजिनयात गजजिन धाय्गु यात । थथे जुया: वास्तविक अर्थ पिकाय्त थाकुल । गो कुक्कुर दन्ती हय नर शब्दया आदि अक्षर जक कया: गोकुदहन आदि शब्द ज्यानात.गु व जातवेद, जातुधान, स्वसन, श्रीखण्डपरशु आदि अप्रचलित शब्द छयलात.गु नं थाय् थासय् दु । ह्यानं सफू ल्ह्वह्वा प्राय: आख: वांलाःह्म हे जक जुइ व संस्कृतया विशेष ज्ञान दुह्म जुइमखु । उकिं छगू सफुलि गेगु सफुलिइ ल्ह्व:वले द्वं वनिगु आपानं सम्भव दु । थथे हे जुया: सफू पतिं पाठान्तर भेद दुगु ख: ।

गुगुं चचा ला तसकं लिपा जक रचना जुउगु थें नं खनेदु । "हम नहीं बोले, पांशुमिव करणम्" थथे हिन्दी भाषालिसे सत्तीगु च्व: नं गनं गनं खनेदु । थुकिं हे थ्वयात लिपा जक रचना जुउगु खद धका: शंका याय् थाय् दुगु ख: । नेपालय् अपभ्रंश भाषा चलन

चलिनइ मखः जुइमाः । तर थन कर्पि आचार्यपिसं नं आपा थःगु भाषाय् वा शुद्ध संस्कृत भाषाय् गीत मचिइंगु भाग्लया अपभ्रंश भाषाय् गीत चिन जुइ थ्व विचारणीय खः । गुलां च्वनेगु नुनः नामसंगीति वाहेक मेगु भाषाः थ नुनः गाथा संस्कृतय् च्वयातःगु दु । उकिं थुकिया अर्थ छ्याय् उनि थाकु मजुइ । नेपाल भाषां नं चचा चिनातःगु दु धका: धाःगु न्यनेदु तर थुजाःगु चचा गनं पूजा-आजाय् हालेमाःगु मदु ।

२०१३ सालय् नेपालय् चतुर्थ विश्व बौद्ध सम्मेलन जुइवले दकले ह्लापां मूवाहालय् स्वह्म वज्राचार्यपिसं चचा प्याखं हुलाः थ्व सम्मेलनय् झाःपिं बौद्धपिन्त नेपालय् प्रचलित जुयाच्वंगु बौद्ध पूजा नृत्य प्रदर्शन यानाः क्यनाविज्यात । थ्व छगू साहसिक ज्या खः थुवलेनिसें दबुलिइ महामञ्जुश्री, करुणामय, वज्रवीर महाकाल, विघ्नांतक, वज्रदेवी, आर्यतारा आदिया चर्या नृत्य हुइगु खनेदत । थ्वया न्ह्यः तक पिनेयापिसं मसिउगु शास्त्रीय नृत्यय् आधारित चर्यानृत्य सर्वसाधारण दर्शकयात प्रदर्शन यानाः थःपिनि कला-कौशल न्ह्यब्वयाविज्याःपिं गुरुजुपिन्त कलाप्रेमिपिसं प्रशंसा याःसां परम्परावादी धर्म भीरुपिसं थुमित थःगु आगं प्वल धकाः निंदा चर्चा याय्गु नं यानां च्वनाच्वन । तथापि छको न्ह्याय्धुंकुगु थ्व चर्यागीत नृत्य प्रदर्शन मदिउ, न्ह्याना हे वन । चचा नृत्यया कलापक्षया बारे प्रशिक्षक कान्छाबुद्ध वज्राचार्य छपु लेख च्वया-विज्याःगु दु, गुगु चचा नृत्यया कला पक्षया विषयय् सिइके सय्के धाइपिन्त आपालं ज्यले दुगु जुल ।

वइ, मूवाहालय् सर्वप्रथम साहसिक रूपं चर्यागीत नृत्य प्रदर्शन यानाविज्याःपि गुरुजुपि थ्वसपोलपिं जुल- इवावाहाया वैद्य

चिनियारत्न वज्राचार्य, मुञाहाया वन वज्राचार्य व प्रेमबाहाया गुल्हर्ष वज्राचार्य ।

थ्वयां लिपा वैद्य चिनियारत्न वज्राचार्य लौकिक बौद्ध देव–देवीया चचा प्याखं स्यना: मञ्चय् प्रदर्शन याना बिज्यात। थौंकह्लय् नं चचा प्याखं स्यना: लोप जुइत्यंगु कलायात म्वाका: अझ आधुनिक ढंगं विकास यायां न्ह्यज्यानाबिज्याना च्वंपिं आचार्यपिं ख:– ये सप्तमुनि वज्राचार्य, कान्छाबुद्ध वज्राचार्य, रत्नकाजी वज्राचार्य व यलं वैद्य पं. आशाकाजी वज्राचार्य। थ्वपय् नं चचा नृत्यया प्रचलन दु परन्तु थुखेपाखे प्रकट रूपय् न्ह्यज्या:पिं सुं खनेमदु ।

थौंकह्लय् ह्लापा स्वया: शिक्षाया विकास जुल तर थ: पूर्वं पुरखांनिसें चले याना वयाच्वंगु पूजा आजाय् ध्व न्हूकथं शिक्षा का:पिनि मन मवन । ह्लापा वज्राचार्य, शाक्य व उदासपिनि आख: सय्‌वं थ:पिन्त माक्व चचा नं हाले सय्का तय्मा:, कर हे क्यं। तर थौंकह्लय् शिक्षाया लँपु मेगु हे जुउगुलिं अंग्रेजी शिक्षा कया त:पिं झन हे जक चचा हालेगु, पूजा–आजा याय्‌गु ज्या मस: । इमि थुखेपाखे श्रद्धाभाव हे मदु धाय् ला, मन जक मदु धाय् । महायानी धर्मया आचार्यपिं धमाधम पा: जुयावन तर अझ नं झीसं मचा:नि। वज्रयान, तन्त्रयानया विषयय् झीसं गहन अध्ययन याय्‌मा:गु ख:, अझ फुपिसं अनुसन्धान नं याय्‌मा:गु ख: तर गुरुजुपिनि धा:सा लिमलाना: हे मजियाच्वन । झीपिं आसे आसे धाधां च्वना। समय ह्लासाह्लासां न्ह्या: वना च्वन। झीसं छुं हे उल्लेखनीय ज्या याय्‌फुगु मखुनि । उकिं हे झीसं चचा आदिया नं गूढार्थ

मसियाःवंगु खः । थुकियाके न्हिथं दुनि आःबले हे थथा-निथा न्ह्यचिलाः अध्ययन, अनुसन्धान यात धाःसा थुकिं ओमं उचित उपलब्धि प्राप्त याय फइतिनि , निपा जुउनिसे सिउसःपि पाः जुयाः सिइके सय्‌के धयागु खँ नं खँय् जक ल्यंकाः घा धयाच्वने मालेफु ।

२०४०।११।२६।६

('नेपाल' थ्यंल्याः ५०, वसन्त ११०६)

खुइगु

बुद्धि व ज्ञान न्ह्यपु व नुगःया मि खः ।

मनूतय्‌के बुद्धि जक मखु ज्ञान नं दु। बुद्धि निता दु– सुबुद्धि व कुबुद्धि । सुबुद्धि भिंगु ज्या याय्‌मल । कुबुद्धि खुइमल । ज्ञान दुगुम्हि खुइमत्यः धाय्‌सल । खुँया खुइता बुद्धि, खुइ धुन कि बुद्धि न सुद्धि धयागु न्ता उखान हे दु ।

जन्म जुसेंनिसें मरण मजुउतलेयात नय्‌गु, त्वनेगु, पुनेगु वस्तु जक मखु, मिखां स्वँक्व धया थें वस्तु मनूतय्‌त मदय्‌कं मगाः । मनूतय् पशु–पंक्षीतय् थें नय्‌त थौं हे माले धयागु मदु । वुँज्या यानाः व न्ह्यागु हे कर्म यानाः नं नय् त्वने व पुनेत न्ह्यत खानातय्‌माः । गुलिस्से मनूतय् जीवन न्ता पशुपंक्षीतय् थें केवल थःत माःमाःगु वस्तु माल्गुलिं व मुंकेगुलिं जक फुनाच्वन । थ्व माःगु वस्तु धाःसा मकसितं उत्ति जुइक गवलें गनं मदु । गुलिसियां ल्ह्य्‌गू पुस्तायात गावक धन–सम्पति मुंकातइ, गुलिसियां सुथय् नयाः बहनी छु नय् धाय्‌माः । छेँय् धुकू धयागु हे मदुपि मनूत दु । थ्व संसारय् दुपि म्वयाः मदुपि हे यापाः ।

जिथाय् छेँय् भति दुरु त्वंवः, छुँतय्‌सं जाथि–वजि नःवः, सपानि–विनि चीनीं च्वाः जाय्‌कःवः, चखुंचा–बखुंचां पानातयागु

या व को–इमां ह्लिानयागु मा नंम्ह वः । नर थ्व फुक न इमिगु खः, न इमि अथु आजापिनिगु मः । थ्व जिगु व जिमि वाः–बाज्यापिनि हि–चःतिया कमाइ खः, थमया मि म्ह । थ्व जिमिगु मयंय् नयाबिउपिन्त छु धायेगु ? भति दुरु म्वुयाः च्वन, खिचां ला खुयाः नल धकाः ला धयां हे च्वन । नर थिमित म्हं धकाः ज्वना-जिना प्रहरीयात लःल्हानाः श्री ५ या सरकारया अदालतय् मुद्दा याय् धाःसा थिंपि जिउँपि मखु । थुजाःपिन्त मुद्दा यायेगु सरकारया ऐन कानून मदु । मनुखं थःपिन्त धकाः तयातःगु चीज–बीज थिमिसं नयाविइजिउ तर मनुखं थःपिन्त धकाः दय्कातःगु ऐन कानून थिमित छ्यलेत मजिउ ।

मनू वाहेक मेपिं प्राणीत साह्रे प्रकृतिया मचात ख्वः । थिमि छंगु जिगु झीगु करपिनिगु धयागु मदु । इमिगु लागी फुक्क थःगु, फुक्क करपिनिगु थिमित नय् त्वनेत माःगु सकतां प्रकृतिमामं थमं हे मनूतय् मचातय्त थें दय्काः इनाबियातःगु दु । मनुखं थःपिन्त धकाः सय्काः दय्काः तःगु नं थिमिसं थः हे प्रकृति-मामं यानाः दुगु ला खः नि धकाः थःपिनिगु हे तायाः नइ, त्वनी । उकिं थुपिं प्रकृतिया नियमय् भाइप मनुखं दय्कातःगु गुगुं नं विधि विधानं कुंकाच्वनेम्वाः । थुपिं मनूया मचात थें अबोध । पित्यात, नयेगु माःवन, छु ध्वदुल व हे नल । न तायमाः, न बुकेमाः, न मसला, न–चिकं तयमाः धयागु दु, न यक्क्व छक्वलं मुंकाः कह्लय् कंसयात तयातय्, न काय् छ्य्पिन्त ल्यंकातय् धयागु दु । परिग्रहया भावना थुमिके दुगु हे मखु । उकिं थुपिं खुयानःसां खुँ मखु । थुपिं लः फय् थें स्वतन्त्र खः । थुमिसं म्वायेत हे जक नइगु खः, मनूतय् थें मोज मज्जां जीवन हनेत मखु ।

मनूत सामाजिक प्राणी ख्वः । मनूतय् नं ह्लापा पशुतय् थें हे पुचः पुचः मुनाः बल्लाःपिसं शिकार यानाः सकलें जानाः नइगु

ख: । थुकथं न गुलि भाग थजिल नय् धाःपि दुमा गुलि साः साः भि भि जक थमं आपाः नय् धाःपि नं दु जुः । खुःगु पुसा धनंनिसें शुरु जुल । स्याना नय्गु जङ्गली वृत्ति तोताः बुंज्या याना: नय्गु व्यवसाय जवँसँनि मनूतय् सामाजिक जीवनया विकास जुल । थ्व विकासलिसें खुइगु स्वभाव नं न्ह्या हे वयाच्वन । सामूहिक जीवनया थाय् व्यक्तिगत जीवनं कयाहल । थ्व व्यक्तिगत जीवनया चलन जिगु छंगुया भेदं जाःगुलि खुइगु प्रवृत्ति ब्वलनजुइ । थुथाय् हे मनुखं धर्मयात नं थःगु जीवनय् थाय् बिइगु यानाहल जुइ । थःगु मखुगु वस्तु थुवालं मबिइक वा मखंक थःगु याना कायगुयात खुइगु धाल । खुइमत्यः, खुइगु पाप कर्म ख: धकाः नियम दयकल । खुया काःपिसं नरक भोग याय्माली धकाः स्याच्व: विल । सरकारं नं खुइपिन्त दण्ड सजायँ बिइगु यात ।

हिन्दु धर्मं अस्तेय व अपरिग्रह या धकाः स्यन । ईश्वरया प्रतिनिधि जुयाबिज्याःह्म महात्मा ईसां You shall not steel धयागु उपदेश बियाबिज्यात । बुद्ध धर्मय् अदिन्नादान पञ्चशीलया निगूगु सिक्खापद जुल । अदत्तादान दशाकुशल पाप मध्यय् शरीरं याइगु छता पाप ख: । खुइगुयात गुगुं धर्मं नं भि मधाः । थ्व खुइगुयात पनेगु निमित्त हे अपरिग्रह अर्थात् माक्व स्वयाः अप्वः ममुनेगुयात स्थान बियातःगु ख: । बुद्ध धर्मय् पञ्चशीलयात तःधंगु थाय् बियातःगु दु । थ्व मू-त्वाथ: ख: । भिक्षुपिसं जक मखु उपासक उपासिकापिसं नं पञ्चशील पालन याय्मा: ।

संसारय् नय्-त्वनेत गाक्क दुपिं मनूत स्वयाः नय्-त्वने पुनेत दुःखपिं मनूत हे अापा: दु । धार्मिक कथनकथं थ्व नय्-त्वने पुने मदइगु पूर्वजन्मय् पाप यानावःगुलिं थुगु जन्मय् दुःख भोग याय्मालिगु ख: । मार्क्स दर्शन अनुसार नय्-त्वने मदइगु वितरण

अवस्थाया दुष्परिणाम खः । म्वानाच्वनेत मेगु छुं उपाय मान्ति धाःसा 'बुभुक्षितः किं नकरोति पापं ?' धकाः मदुमगाःपिनं हे ग्रापाः थें यानाः खुइगु ज्या याइ । 'सिइगु स्वयाः म्वइगु भिं' धकाः म्वानाच्वनेया लागी थः व थमं लहिना तयू माःपि जहानया माम छम्हू ल्यंकातयूया लागी मंमदु मंमदु खुइगु यानाच्वंपिं नं दइ । सम्पन्न वर्गयात थथे नयू त्वने पुनेया लागी करपिनिगु वस्तु खुया कायूम्वाः ।

नयू–त्वनेगु वा धन खुइगुयात जक खुइगु धाइमखु. खुइगुया ता तःताजि दु । खुइगु धयागु अदत्तादान अर्थात् मबिइकं कायूगु खः । साधारणतः छुं चल सम्पत्ति मबिइकं कायूगुयात जक खुइगु धाइ तर बांलाक बिचाः यानास्वत धाःसा चल–अचल न्ह्यागु हे किसिमया वस्तु थःगु हक मदुगुयात थःगु यानाकायूगु म्वइगु खः । ह्ययूकाः वा खयानाः, दायाः वा स्यानाः कायूगु नं खुइगु हे खः । वस्तु जक मखु मनूतयूसं मचा मिसा समेतं खुयायंकुउ । छें–बुं समेत त्यला काः । सार्वजनिक सम्पत्ति थःगु नामयू यानाकाः । गुलिस्यां जाँचयू खुया काइ, गुलिस्यां साहित्यिक चोरी याइ । चित–चोर धकाः ल्याययूह्म ल्यासेतयू मन खुइपिं नं दु । थुकथं खुइगुया अर्थ उखेथुखे न्यनावनी ।

भूमिपतिं ह्ययू ज्यामितयूत सिनाःसिनाः सिह्माज्या याकाः साह्मा थःमं कू दंक दुकाइ । ज्या मयाःह्म तःसिया वाकू भकारी जाइ, धुकू धनं जाइ । ज्या याइपिं प्वाः छगःया च्यो जुइ । कल–कारखानायू ज्यामितयूत बाह्म सिक्क ज्या याकाः मिल–मालिकं थःत त्यंक लाभ दुकाइ । ज्या याइपिं ज्यामितयूत तिसिइ जिबव तिमिनाः ज्याला बिइ । गुकिं इमि साक्क भिंक नयूगु ला छायू प्वाः जायूक नयूत तक नं गाइमखु । गांया ठूला ठालूतयूसं

थः हे बांया निरीह गरीब जनतायात न्यासःया न्याद्वः यानाः लध्यानाः थे-बुं थः यानाकाइ। साहु महाजनं हाकु बजार याना त्वय् च्यंक लबः नइ। थथे गरीबतय्‌गु ह्विच तिया मू पायूछि जुइक मपुलेगु व थिमित क्वानाः, ख्यानाः, स्यानाः नय्‌गु नं खुं ज्या हे खः।

फुक पापया मू-हा खुइगु खः। थःत गथे स्याः अथे हे स्याः चाःपि करपि प्राणीतय्‌त त्वः विइगु, दाय्‌गु, कसा याय्‌गु, स्याय्‌गु सुयागु अधिकारया खँ मखु। थथे थःके मदुगु अधिकार प्रयोग याय्‌गु अर्थात् प्राणी हिंसा याय्‌गु ध्व अधिकार खुइगु खः। करपिन्त स्यात्वक कसा याय्‌गु व करपिनिगु प्राण काय्‌गु पलिसा विइमफइगु तःधंगु खुंज्या खः। खःगुयात मखुगु, मखुगुयात खःगु धकाः असत्य वचन ह्लाय्‌गु वचनया खुंज्या खः। थः विवाहित मिसा मिजं बाहेक मेपि मिसा मिजंलिसे प्रेम याय्‌गु मानसिक व दैहिक खुंज्या खः। थःगु होशयात थातय् लाकाः स्वस्थरूपं च्वनेगु मनुष्यया स्वाभाविक प्रवृत्ति खः। काय् योगु मादक पदार्थ त्वनाः नयाः थःगु चेतनायात तंकाच्वनेगु नं छगू खुंज्या हे खः धाःसां मपाः। चेतना थमं तु खुयाकाय्‌गु छगू अजुगति चायापुगु खुंज्या खः। थुकथं प्राणी हिंसा, अदिन्नादान, मिथ्या भाषण, काम मिथ्याचार, मादकपदार्थ सेवन आदि पञ्च-शीलया ध्व न्यातां खुइगुया प्रकार हे जक खः।

साधारणतः मदुपिसं खुइ तर खुइपि मदुपि हे जक मखु। मनूनय् मन लोभ, मोह व ईर्ष्या विलिविलि जाः। खुइगुया मूल कारण ध्व हे खः। मचांनिसें खुइगु स्वभाव दुपि मनूत दु। थुजाः-पिनि मनय् करपिनिगु काय्, करपिनिगु नय् थुजागु हे लोभ भावना जक वयाच्वनी। थुजाःपिनं थःपिके दय्‌क दय्‌कं नं कर-पिनिगु खुया कयाच्वनी। उगु मालया थःत आवश्यकता दयाः मजु

कि केवल खुइगु मोमं मयवा मोहं जक नं खुयाच्वनी । खुइभुका: व चीज वांछ्वय् मा:सां खुयाच्वनी । लिपा कष्ट मोम यायमाःगु घला: सिउमां खुइगुलिं हे आनन्द तायाच्वनी । थ्व छग् नमकं मभिगु बानि ख: । मानसिक विकृति ख: ।

प्रसिद्ध दार्शनिक तथा साहित्यकार जॉ जाक रूसों वःगु 'कन्फेसन्स' धयागु आत्म जीवनिइ थ: मचावले थःके खुइगु स्वभाव दुगु खँ मह्ययकुसे धयात:गु दु । थ:त मा:मां म्वा:सां खुइवले नं थ:त तमकं आनन्द व: हँ । थ्व विकृति ख: । करपिनि त्रिइगु भिगु स्वमफया: गुलिस्यां करपिन्त दु:ख बिइत जक नं खुइगु याना च्वनी । करपिं त:मि जुइगु, करपिनि सुख सयल या:गु खना: थ: नं अथे हे जुइत, यायत प्रतिस्पर्धाया भावना नं मनुखं खुइगु या: । घूस, हाकुबजार थुजा:पिसं हे याइगु खुँज्या ख: । खुयागु धन निसा व मदिराय् छ्यली । मोज मजाय् जीवन हनी । थुपिसं हानं हानं नाना तरहया खुँज्या यानाच्वनी । थौंकन्हय् नसालु पदार्थ सेवन याइपिसं खुँज्या याना: समाजयात दु:ख बिइया नाप नापं थ:पिनिगु जीवन नं सितिकय् फुकाच्वनी । थुकथं स्वयू खने दुयाय् तक खुँ-ज्या न्ह्यलुइ वयाच्वन ।

दरिद्रता व अज्ञान हे खुँज्याया जननी ख: धाइ तर आ: यये मखुन । दरिद्रं खुयां गुलि हे खुइ ? अज्ञानि खुयां गुलि हे काइ ? थुमिसं खुउसां प्वा: छग:या लागी खुइ । हद्द अप्प: खुउसा लच्छि निलायात गाक्क खुइ । दरिद्र व अज्ञानी जुइवं खुँ हे जुइ धाय्-फइमखु । वइ प्वाथय् लोहमां त्वयकाच्वनी, खुइगु ज्या मयाइपि दरिद्रत यक्व दु । लखं लख, करोडं करोड खुइपि ला नु धनी, मु बुद्धिमान्, मु चलाक व हे जुयाच्वनी । थिमिसं जनतायागु जक मखु, संस्था व सरकारयागु नं थ्वं-भि मिनेयाना: खुयाकाइ, थ्योयागु निमा गजू जक मखु थ्यो हे नापं खुइत बाकि तःगमखु । थुमिगु

ख्वँज्या कलात्मक जुयाच्वनी, वैज्ञानिक जुयाच्वनी । उकिं थुमिसं खया का:सां ख्वँ धका: हतपती धाय्के मालीमखु । थुमिगु ख्वँज्यां देशयात हे ज्वाकलय् थुनाच्वनी । स्यंकाच्वनी ।

मखुइकेगु लागी धर्मं मेगु जुनिइ भयानक दण्डया भय क्यना-त:गु दु । तर लिपा छु जुइ मनुखं खंगु मखु । विकसित देशय् जनता सकस्यां आर्थिक स्तर थहां वंगु, अविकसित देशय् नं पाका-पुकु याय्फुपिनि स्तर थहां वयाच्वंगु मनुखं खं । विकसित देशयापिं जक पूर्वजन्मया धर्मात्मा व अविकसित देशयापिं जक न्ह्यथु जुनिया पापात्मा ला खइमखु । उकिं मनूतय् थनयागु खं जक खना: लिपा-यागु खँ मसिया: धर्मं जकं धनी जुउगु व पापं गरीब जुउगु धयागु खंय् विश्वास मदयावन ।

गाच्छि–तुच्छि ख्वँत जक ज्यारखानाय् लाइगु, त:धं ख्वँतयृत थिइ हे मफइगु थ्व मनुखं खना हे च्वन । धर्मं थें ऐन कानूनं जक नं ख्वँज्यायात पने फुगुमखु । ख्वँतय्गु उत्पत्तिस्थान ज्ञीगु हे समाज ख: ।

मनूतयृत ख्वँज्यापाखे निरुत्साहित याय्या लागी सरकारं कडा दण्ड सजायया भय वियात:गु दु । धर्मं पर जन्मय् कष्ट भोग याय् मालिगु नाना किसिमयागु ख्याच्व: क्यनात:गु दु । तर मनुखं खनाच्वन थन ख्वँज्या या:पिनि हे जक जय जुयाच्वन । सरकारया मिखाय् धुलं छ्वाके फुपिं जक हे थहां वयाच्वन । थ्व खँखं ख्वँज्या हे व्यक्तिगत उन्नतिया लँपु ख:ला धया थें मतिइ लुया वइगु जुया-च्वन । विकसित देशय् जनता सकस्यां आर्थिक स्तर थहां वंगु, वनाच्वंगु न्यनाच्वन, अन वंपिसं खनाच्वन । तर थ:गु देशय् बहुसंख्यक जनताया आर्थिक स्तर आतक नं क्वह्याना च्वंगु खँख्वं दु:खसिया च्वनेमा:पिं मनूतय् मतिइ लुयावइ, छपुच:चा मनूतय्

खुँज्यां याना: हे ग्रापालं मनूतय्‌सं दुःखमिया च्वंनेमाल । थ्व खुँज्यां छपुच:चा मनूतयूत जक सुख सुविधा बिल, ग्रापालं मनूतयूत दुःख कष्ट बियाच्वन । थ्व खुँज्याया निति व्यक्ति व्यक्तिया लागी जक मखु देशया लागी जि हे मजिउ । देशं थ्व खुँज्या नंके मफयूकं देश विकास व प्रगतिया लँपुइ न्ह्याके थका: वांका: हे तय्म्वा: । खुँज्यां ख्‌ू जुया च्वंतले गवले जक न्ह्या:वनं फइगु थ्व झीगु देश ?

थों झीसं चायूकेमाल, खुँज्या झीत मजिल, देशया लागी मजिल, व्यक्तिया लागी मजिल । थ: याक:चिया जक सावक भिंक नय्‌–त्वने, तत:खागु छेँय्‌ च्वने, मोजमजा याय्‌, मेपिं फुकनित लय्याय्‌, क्वाय्‌, वेइमानी याय्‌ धयागु कुभावना तोताछ्वय्‌ माल । खुँज्या तोतके विइगु कुत: याय्‌ माल । नैतिक ग्राचार व्यवहार न्यंके माल । खुइगु वेइमानी याय्‌गु ज्यापाखें सदा सर्वदा विमुख जुयाच्वनेमाल । समाजय्‌ सकस्यां नय्‌ त्वने दय्‌ माल । नैतिकतायात त:धंगु थाय्‌ बिइमाल । खुइगु तंकेगु उपाय थ्व हे ख: । सिउ–स: धा:पिसं करपिन्त खुइमत्य:, ह्यय्के मत्य: धया: थमं दुनें दुनें खुँज्या यानाच्वने य: । थुजागु म्हुतुया जक नैतिकता मजिल । मनया नैतिकता माल । ज्याया नैतिकता माल । थुकि हे जक देशयात भिं याइ ।

२०४२।१०।१०।५ ओमसोम

('ग्रानन्द– भूमि' ल्या: १, ने. सं. ११०६)

बुद्ध धर्म

बुद्धयाके बुद्धि दु, बुद्धि दुह्म जुयाः हे वसपोलयात बुद्ध धाःगु खः। थ्व बुद्धि चानचुनगु मखु, बोधिज्ञान खः। थ्व बोधिज्ञान बोधिवृक्षया क्वय् तपस्या यानाः जक दुगु मखु। सलंसःगू जन्मय् पारमिता पूर्ण यानाः थगु जन्मय् मां–बौ, कलाः–काय्, राजपात तोताः दुष्कर तपस्या यानाः जक सर्वार्थसिद्धयात बोधिज्ञान प्राप्त जुउगु खः। उकिं वसपोलयात बुद्ध जक मखु सुगत, सर्वज्ञ, सम्यक् संबुद्ध धकाः न धाः।

नेपालय् शाक्य जुजु शुद्धोदन व रानी मायादेवीया काय् शाक्य राजकुमार सिद्धार्थयात जक बुद्ध धाःगु मखु। मेमेपिन्त नं बुद्ध धकाः हनावया च्वंगु दु। ह्नापांह्म बुद्ध दीपंकर तथागत खः। थ्वया लिपा छसिनिसें ह्नय्ह्म बुद्धया नां थ्व गथे– १ विपश्वी, शिखी विश्वभू, क्रकुच्छन्द, कनकमुनि, काश्यप, शाक्यसिंह। शाक्यसिंहयात शाक्यमुनि व गौतम बुद्ध नं धाः। लिपा जुइह्म भविष्य बुद्धयात मैत्रेय बुद्ध धाः। थ्वया अतिरिक्त न्याह्म ध्यानी बुद्धपि दु। नेपालया स्वयम्भू महाचैत्य, ख्वास्ती चैत्य, स्तूप व साधारण चैत्यया दुने वैरोचन, पूर्वय् अक्षोभ्य, दक्षिणय् रत्नसम्भव, पश्चिमय् अमिताभ व उत्तरय् अमोघसिद्धिया मूर्ति स्थापना यानातःगु दु।

भगवान् बुद्धं कनाबिज्या गु धर्मयात बुद्ध धर्म धाइ । धर्म धयागु बांलाक जीवन न्ह्याकेगु कला खः । मनूतय्‌त नांन्व:गु मयः । चिकुगु नं मयः । थ्व निगूया दथुयागु अवस्था लुमुगु व मिचुगु खः । तां न्वःगु व चिकुगुलिं दुःखया अनुभूति जुइ । लुमुगु व मिचुगुलिं सुखया अनुभव जुइ । मनूतजक मखु यावत् प्राणीतय्‌ दुःख यइमखु, सुख जक यइ । छु यः व हे जक न्ह्यावलें दइमखु । गुलि थःत दुःख जुल धकाः सिइकाः दुःख सियाच्वंपिं दुसा गुलि दुःख धकाः मसिइक नं दुःख सियाच्वंपिं दु । थुकथं स्वय्‌बले मनूतय्‌ जीवनय्‌ सुखया मात्रा स्वयाः दुःखया मात्रा अप्वः दु ।

भगवान् बुद्धं दुःख धयागु छु ? दुःख गथे जुयाः जुइ अर्थात् दुःखया कारण छु ? गथे यानाः दुःख मदय्‌केगु ? अर्थात् छु यानाः सा सुख जुइ ? थ्व थुइकाः दुःख तंकेगु उपाय ज्वनेगु, थ्व प्यंगू आर्य सत्य खः धकाः कनाबिज्यात ।

थ्व खँयात थथे धकाः उपमा बियाः कंसा बांलाक थुइ । छह्म मनू बिरामी जुल । वयात जाँच यानाः डाक्टरं धाल– (१) थ्व मनूयात ज्वर वयाच्वन । (२) थ्व ज्वर लाय्‌केगु वासः दु, (३) ज्वर लाय्‌केगु वासः थ्व खः, (४) अले व डाक्टरं प्रेस्क्रिप-सन च्वयाबिउगु वासः नकेगु । थुलि यात कि रोगीया रोग लाइ । रोगीया रोग धयागु व मनूया दुःख धयागु उत्थें खः ।

भगवान् बुद्धं दुःख धयागु थ्व थ्व खः धकाः थथे कना-बिज्यात– ह्लापां जन्म जुइगु दुःख खः, बुह्रा–बुह्रि जुइगु दुःख खः, रोग जुइगु दुःख खः, सिइगु दुःख खः, अपशोच जुइगु दुःख खः, मनय् चिन्ता जुइगु दुःख खः, मयोह्म मनूलिसे ह्लनाच्वने मालीगु दुःख खः, योह्म लिसे बायाच्वनेगु दुःख खः, थःत योगु मदइगु, थःत मयोगु दइगु दयाच्वनीगु दुःख खः, छक्वलं धाय्‌ धासा म्वनीगु, ताइगु, चाइगु, मिइगु, थुइगु, जुइगु थ्व फुक्कं दुःख खः ।

जन्म जुउगुलि मचा जुइ, व मचा ल्यायह्म ल्यासे जुइ, व ल्यायह्म ल्यासे बुह्रा बुह्रि जुइ, ह्म दुगुलि रोग जुइ, म्वानाच्वंगुलि छन्हु सिइमाली। थथे छगू अवस्थां मेगु अवस्थाय् यनीगु संस्कार खः। संस्कार परिवर्तन मजुसे च्वने फइमखु। उकिं फुक्क संस्कार अनित्य खः। छु अनित्य व दुःख खः। दुगु दुःख खः, मदुगु नं दुःख खः।

थ्व दुःखया कारण छु ?– तृष्णा। गुजागु तृष्णा ?- काम तृष्णा, भव तृष्णा, विभव तृष्णा। नय् पित्याःह्मं नय्गु इच्छा याय्गु तृष्णा खः ला ? मखु। थःत नय्त गात्रक तयाः करपिनि नय् मखंक नाफाया लोभं अन्न मुंका तय्गु तृष्णा खः।

मनुखं थ्व तृष्णायात तोते फुला ? फु। तृष्णायात तोतल धाःसा दुःख जुइमखु। दुःख जुइमखु धयागु हे धा सा सुख जुइगु खः।

दुःख तंकेगु उपाय छु दु ? भगवान् बुद्धं कनाबिज्यात, आर्य अष्टांगिक मार्ग दुःख तंकेगु लँपु खः। अथे धयागु छु ?– च्यागू भिगु लँपु लिनावनेगु खः। थ्व लँ तसकं थाकुगु नं मखु अथे धकाः तसकं अःपुगु नं मखु। थाकुगु व अःपुगु निगूया दथुयागु खः– मध्यम मार्ग।

भिगु छु मभिगु छु धकाः सिइकेगु सम्यक् दृष्टि; मभिगु ज्या तोताः भिगु ज्या याय् धकाः क्वःछिइगु सम्यक् संकल्प; करपिन्त दुःख जुइगु खँ ल्हाय्गु तोताः भिगु खँ ल्हाय्गु सम्यक् वचन, मभिंगु ज्या मयासे भिगु ज्या याय्गु सम्यक् कर्मान्त; मभिंगु ज्या यानाः जीवन महंसे भिगु ज्या यानाः जीवन हनेगु सम्यक् आजीविका; भिगु भिगु ज्याय् उद्योग याय्गु सम्यक् व्यायाम; भिंभिगु खँयात लुमंका तय्गु सम्यक् स्मृति; ध्यान भावना याय्गु सम्यक् समाधि– थुकियात हे आर्य अष्टांगिक मार्ग धाइगु खः।

भिगु ज्या याह्ह्म मनुखं शील पालन याय्‌माः । शील धयागु छु धा सा प्राणी हिंसा मयाय्‌गु, करपिनिगु वस्तु खुया मकायगु, करपि मिसा मिजंलिसे संसर्ग मयाय्‌गु, मखुगु खं मल्हायगु, काय्‌ योगु वस्तु (थ्वँ, अय्‌लाः, स्याक आदि) मत्वनेगु । थुकियात पञ्चशील धाइ । मेगु खँ छुं हे मसिउसां केवल पञ्चशील पालन यानाच्वन जक धाःसां वं बुद्ध धर्म पालन याःगु जुइ । बुद्धं कनाविज्याःगु लँय् वनाच्वंह्म जुइ ।

धर्मया खँ सिइकेगु थुइकेगुयात प्रज्ञा धाइ । छुं मसिइकाच्वनेगुयात अविद्या धाइ । अविद्यायात तोता छ्वय्‌व तृष्णायात तोतेअःपुइ । तृष्णायात तोतुंलिसे दुःख मदया वनी । थ्व लँपु भगवान्‌ बुद्धं कनाविज्याःगु खः । थुकियात हे बुद्ध धर्म धाइ ।

भवतु सव्व मङ्गलं ।

२०५०।१।८।३

वज्रयानया पूजा-आजाय् बुद्ध धर्म संघया स्थान

थ्व नेपाल्य् आदिबुद्ध दीपंकर तथागतनिसें बुद्ध धर्म संस्थापन जुया वःगु खँ माने यानातःगु दु । तराई प्रदेशया लुम्बिनी वन खण्डय् भगवान् शाक्यमुनिया जन्म जुउगु खः । नेपाः गाल्य् स्वयम्भू महाचैत्य, खास्ति चैत्य, स्युर, विहार, चीवाहाः आदि आपालं बुद्ध मन्दिर व स्थल दु । थन वज्रयानयात हनाच्वंपिं नेवाः बौद्धतसें बास यानाच्वंगु जुल । भगवान् बुद्ध व मेपिं देव-देवीपिन्त व्यक्तिगत रूपं पूजा याय्‌गु मिजं मिसा न्ह्याम्हं उपासक उपासिकापिसं यानावयाच्वंगु जुउमां श्राद्ध, होम, थ्वनं दनेगु व मेमेगु ततःधंगु पूजाःआजा आचार्यभिषेक कयातःपिं वज्राचार्यपिनिपाखें यानावयाच्वंगु खः । वज्राचार्यपिसं याइगु कर्मकाण्डया पूजाय् व्यनिगु वाक्य व विधि विधान गुरुमण्डल, त्रिसमाधि, यज्ञ विधान, पिण्ड विधान सफूलिइ दुगु जुल । थुपिं हे सफूया आधारय् बुद्ध धर्म संघपिनिगु नां गन गुथाय् कयावयाच्वन धकाः वालास्वयगु थ्व च्वमुया तातुना खः ।

महायान, वज्रयान, थेरवाद न्ह्यागु हे धाःसा नं सकस्यां आराध्यदेव भगवान् बुद्ध हे खः । वसपोलं कनाबिज्याःगु धर्म व

थ्वनाविज्या:गु संघया नं उलि हे महत्व व मान्यता दु। थज्यागुयां न्ह्यागु हे पूजा यात:सां ह्लापां बुद्ध धर्म संघयात सादर नमस्कार याना: गुरुमण्डल धलं दना: पूजा प्रारम्भ याइ। थथे पूजा यायेन ह्लापां पूजा संकल्प याय्मा:। थ्व पूजा संकल्प यायेत नगा गुनुगा:, निसला:, घोपिनि ह्लयोने छ्वयकेगु मत व न्ह्यागु हे दान दक्षिणा संकल्प याय्त नं थ्वनेगु संकल्प वाक्यय् श्री शाक्यसिंह तथागतया बुद्धक्षेत्रय् व श्री स्वयम्भू चैत्य ज्योतिरूप धर्मधातु वागीश्वर विजयानाच्वंगु थुगु पुण्यभूमिइ धका: थ्वनेमा:। थुकिया वाक्य थथे दु–

ॐ अद्य श्रीमच्छ्री शाक्यसिंह तथागतस्य बुद्धक्षेत्रे..... ...श्री स्वयम्भू चैत्य ज्योतिरूप धर्मधातु वागीश्वर सन्निधाने इहैव पुण्यभूमौ. . . . .।

न्यास योग आदि याय् सिधय्का: गुरु स्वरूप बुद्ध धर्म संघयात नमस्कार याय्त थ्वनेगु वाक्य थथे दु–

गुरुबुद्धो गुरुधर्मो गुरुसंघ स्तथैव च
गुरुवज्रधर: श्रीमान् तस्मै श्रीगुरवे नम:।

थथे बुद्ध धर्म व संघयात नमस्कार याय्धुंका: रत्नमण्डलया पूजा याइ। थ्व रत्नमण्डल ह्लहलपेत थ्वनेगु वाक्यया अन्तिम श्लोक थथे दु–

गुरुभ्यो बुद्धधर्मेभ्य: संघेभ्यश्च तथैव च
निर्यातमामि भावेन सम्पूर्ण रत्नमण्डलम्।

ह्ला: निगां बिन्ति याना: अध्येषणा याय्बले थ्वनेगु वाक्य थथे दु–

नमो बुद्धाय गुरवे नमो धर्माय तारिणे
नमः संघाय महते त्रिभ्योपि सततं नमः ।

गुरु स्वरूप बुद्ध, तरेयाना विज्याःह्म धर्म व तःधंह्म संघयात नमस्कार दु ।

सर्वंबुद्धं नमस्यामि धर्मं च जिनभाषितम्
संघं च शीलसम्पन्नं रत्नत्रयं नमोस्तु ते ।

आदिबुद्ध दीपंकरनिसें वर्तमान बुद्ध शाक्यमुनि व भविष्य बुद्ध मैत्रेय प्रभृति सकल बुद्धपिन्त नमस्कार याय् । भगवान् बुद्धं कनाविज्याःगु धर्म व शीलं सम्पन्नपिं संघयात नं नमस्कार याय् ।

आबोधौ शरणं यामि बुद्ध धर्म गणोत्तमम्
बोधौ चित्तं करोम्येष स्वपरार्थ प्रसिद्धये ।

बोधिज्ञान प्राप्त मजुउतले बुद्ध धर्म व संघया शरण वने । थःगु व करपिनिगु कल्याणया निंतिं थःगु चित्त बोधिज्ञान लाइगुलिइ छ्वय् ।

उत्पादयामि वरबोधि चित्तं
निमन्त्रयामि अहु सर्वसत्वान्,
इत्थं चरिष्ये वरबोधिचर्यां
बुद्धो भवेयं जगतो हिताय ।

उत्तमगु बोधिचित्त उत्पत्ति याय् । बारम्बार सत्वप्राणीपिन्त निमन्त्रणा याय् । थुगु प्रकारं उत्तम बोधिचर्या पालन यानाः संसारया हितया निम्ति जि बुद्ध जुइ ।

पूजनीयपिन्त पूजा याय्गु श्रयागु श्रद्धा यायगु खः, आराधना याय्गु खः । न्हापां हे देव–देवीयात पूजा यानामा न्ह्यानं भावना स्वां तय्माः । आवाहन याय्माः । थ्व पूजा याय् त्यनाह्म देव वा देवी त्वहंयागु वा धातुयागु मूर्तिइ प्रवेश जुल भापाः भावना याय्-माल । फुक धर्म स्वभावं शुद्ध जुयाच्वंगु खः । जि नं स्वभावं शुद्ध जुइ । जि शून्यताया ज्ञान थुउह्म वज्र थें दृढ स्वभाव दुम्ह जुइ । थ्वया वाक्य थथे खः–

स्वभावशुद्धाः सर्वधर्माः, स्वभावशुद्धो ऽ हम्

शून्यता ज्ञानवज्र स्वभावात्मको ऽ हम् ।

धूप थनाः आवाहन याय्गु वाक्यया दथुइ थथे दु–

समान्वाहरन्तु मां बुद्धा जगदर्थ क्रियार्थदाः

फलस्था बोधिसत्वाश्च याश्चान्या मन्त्रदेवताः ।

अध्येषणा यानाः बिन्ति याय्गु वाक्यया अन्तय् थथे दु–

अग्रो मे दिवसो ह्यद्य यज्ञो मेद्य ह्यनुत्तरः
सन्निपातो भवेदद्य सर्वबुद्धं निमन्त्रणात् ।

धारामण्डल थिलेवले च्वनेगु वाक्यय् तथागत शब्द थथे छ्यलातःगु दु–

ॐ वज्रभूमौ सुरेखे सर्व तथागताधिष्ठानाधितिष्ठन्तु स्वाहा ।

ध्वोयात स्वां, तोरण कापः, किंकिपा आदि छाय्वले, धौसगं कायवले, न्ह्यागु नं भिगु ज्या याय्वले च्वनेमाःगु स्वस्ति वाक्यया छुं अंश थथे दु–

(समस्त) स्वस्ति वः कृतां बुद्धाः स्वस्ति देवाः सणकका:
स्वस्ति सर्वाणि भूतानि सर्वकालं दिशन्तु वः ।

सकल बुद्धपिसं जिपि सकसितं कल्याण यानाबिज्याहुँ । इन्द्र सहित सकल देवतापिसं नं कल्याण यानाबिज्याहुँ । सकल प्राणी-पिनि कल्याण जुइमा । सदा कालं जिमित उपदेश बिया बिज्याहुँ ।

भगवान् बुद्धयात पूजाभाव यानागु पुण्यया प्रभावं, देवता-पिनिगु अभिनतं गुगु गुगु इच्छा आकांक्षा यानागु खः उपि फुक पूर्ण जुइमाल । थुगु भावया श्लोक थथे दु–

बुद्धपुण्यानुभावेन देवतानां मतेन च
योयोर्थ समभिप्रेतः सर्वोर्थोद्य समृध्यताम् ।

भगवान् बुद्धया मुख्य उपदेश प्यंगू आर्य सत्ययात थुइका: थ्व हे अनुसार जगतया हित जुइगु ज्या याय्गु खः । थ्वोपिन्त पूजा याना: भावना याय्बले थ्व हे आर्य सत्यया भावार्थ दुगु वाक्य ब्वनेमा: थ्व वाक्य थथे खः -

हे धर्मा हेतुप्रभवा हेतुस्तेषां तथागतो ह्यवदत् ।
तेषां च यो निरोध एवंवादी महाश्रमणः ।

न्ह्यागु पूजा या:सा नं पूजाया अन्तय् ब्वनेगु शताक्षर मन्त्रया अन्तिम भाग थथे दु–

"· · · भगवान् सर्व तथागत, वज्रमामे मुञ्च वज्रीभव महा समय सत्व आ: ।"

यानागु पूजा जिउ-मजिउ, गा:-मगा: जुल जुइ, थुकिया लागी क्षमा यानाबिज्याहुँ धका: क्षमार्पण याय्गु वाक्यया छु अंश थथे दु–

यन्न्यूनमधिकं नाथ, तत्सर्वं क्षन्तु मर्हसि
क्षन्तु मर्हन्तु सम्बुद्धा देवता तत्पुनाश्च ये ।

न्ह्याथासं नं गनाबिज्याःह्म बुद्धयात नमस्कार । सत्यया प्रकाश यानाबिज्याःह्म मुनियात नमस्कार । सत्यया प्रतिष्ठाया निम्ति, प्रजाया मोक्षया निम्ति याःगु फुक कामना सफल जुइमाल । थ्व क्रिया श्लोक थथे दु–

नमोस्तु ते बुद्ध अनन्त गोचरा
नमोस्तु ते सत्य प्रकाशका मुने,
सत्य प्रतिष्ठाय प्रजाय मोचसे
सर्वे च कामाः सफला भवन्तु ।

मण्डल विसर्जन याय्बले ब्वनेगु वाक्य थथे दु–

कृतो वः सर्वसत्वार्थं सिद्धि दत्वा यथानुगाः
गच्छध्वं बुद्धविषये पुनरागमनाय च ।

थुलि गुरुमण्डलया खँ जुल ।

गुरुमण्डल पूजा याय् धुंकाः समाधि दनेमाः । विभिन्न देव–देवतापिनि समाधि भिन्न भिन्न दु । थये विभिन्न समाधि दुसा नं साधारणतः चक्रसंवरया समाधि दनेगु यानाच्वंगु दु । थ्व समाधिइ बुद्धया नां निथाय् स्वथाय् जक वःगु खनेदु । व थन न्ह्यब्वये ।

समाधि मण्डलया भावना याय्बले ब्वनेगु वाक्यय् न्यागू स्कन्ध, खुगू इन्द्रिय, न्यागू महाभूतया थोपिनिगु नां कयाः श्री हेरुकवज्र हे तथागत खः धयातःगु दु । व थथे दु–

रूपस्कन्धे वैरोचन:, वेदनास्कन्धे वज्रसूर्य:, संज्ञास्कन्धे पद्मनृत्येश्वर:, संस्कारस्कन्धे वज्रराज:, विज्ञानस्कन्धे वज्रसत्व:, सर्वतथागतत्वे श्री हेरुकवज्र: ।

पाप देशना यायत् किग: कया: ह्ला: विन्ति यानाच्वनेगु वाक्यया छु ग्रंग थथे दु–

श्रावक खड्ग जिनोत्तम जिनसुत संभूतानि कुशलानि अनुमोदितानि बोधौ सम्यक् संपरिणामयामि । एष जिन रत्नादि त्रयं गतोस्मि । शरणं याति सर्वभावेन बोधौ चित्तविदधे । अनुत्तरमार्गं तथा सेवेत् इति योग: ।

प्यंगू ब्रह्मविहारया भावना थथे दु–

ततो मैत्री करुणा मुदिता उपेक्षा एते चतुर्ब्रह्म विहारान् विभावयेत् ।

अभिषेकया मन्त्रपद थथे दु–

ॐ आ: हूँ सर्वतथागत अभिषेक समश्रिये हूँ ।

मुकुटाभिषेकया श्लोक थथे दु–

ॐ अभिषेकं महावज्रं त्रैधातुकनमस्कृतम्
ददामि सर्वबुद्धानां त्रिगुह्यालयसंभव: ।
इदं तत्सर्वबुद्धानां गृह्ण दत्त: सुसिद्धये
युष्माकं पूजनार्थाय मुकुटपञ्चकुलोद्भवम् ।

अभिषेक विरुधुंका: ब्वनेगु श्लोक थथे दु–

यथाभिषिक्त स्त्वमसि बुद्धं वज्राभिषेकत:
इदं तत्सर्वबुद्धानां गृह्णवज्र सुसिद्धये ।

धुंलि समाधि विधानया धें जुल ।

मंत्ररोदयनम्त्रय् होम बिनययां नं भवयान गु दु । देव देवी-पिनि प्रतिष्ठा, बुमाधं, गिवा धकेगु, यःमू कियानिमं महन्याहूनि, सिराहू, लक्षाहूति आदि ततःधंगु पूजाय् होम कर्म यायगु यानावया-च्वंगु दु । थन साधारण होम विधानय् बुद्ध धर्म संघया नां नन मथे धयातन एव उल्लेख यायगु जुइ ।

यज्ञकुण्डया दथुइ स्वस्ति आकार यानाः कुश तयूत च्वनेगु वाक्यय् कुशया वर्णन दु. थुकिइ बुद्ध धर्म संघया नां वःगु दु व थथे दु-

तत्र इमं महाकुशा दिव्या पवित्रा ब्रह्मदेवता बुद्ध धर्म संघरता पृथिवीजाता दला गर्भा यजमानस्य सर्वविघ्न शान्ति कुरु स्वस्ति स्वाहा ।

जजय् पूजा यानाः कलश लखं हाहा यायवले पदलपंगु मन्त्र-पदय् तथागतया न। थथे वःगु दु–

ॐ सर्वतथागत अभिषेक समश्रिये हूं ।

होमया बीभःता फुक दुइधुंका अन्तिमरूपय् सुलुपातं ध्यो दुइवले च्वनेगु श्लोक ववय् च्वयाथं वः । थुकिइ धयातःगु दु–न्यासि जुइपिं मनू आदि प्राणी, न्यासि जुइ मजूपिं सिमा आदि उद्भिज व सर्वसत्व प्राणीपिं सुखी जुइमा । देव मनुष्यपिं मध्यय् पूजा याय् योग्यह्म, अग्रणी, शास्ता, बुद्धयात नमस्कार । थुगु पुण्यं थन च्वंपिं सकसितं कल्याण जुइमा । थथे हे देव मनुष्य मध्यय् पूज्यह्म, वैराग्य दुह्म, शान्तह्म धर्मं व देव मनुष्य मध्यय्, भिक्षुगण मध्यय् मुख्यह्म संघयात नं नमस्कार । थन च्वंपिन्त कल्याण जुइमा । एव वाक्य थथे दु–

ये जङ्गमाश्चात्र तथैव स्थावरा
स्ते सर्वसत्वा सुखिनो भवन्तु,
शास्तारमग्रं नरदेवपूज्यं
बुद्धं नमस्येद्य इहास्तु स्वस्तिः।
ये जङ्गमाश्चात्र तथैव स्थावरा
स्ते सर्वसत्वा सुखिनो भवन्तु
शान्तं बिरागं नरदेव पूज्यं
धर्मं नमस्येद्य इहास्तु स्वस्तिः।
ये जङ्गमाश्चात्र तथैव स्थावरा
स्ते सर्वसत्वा सुखिनो भवन्तु,
गणानामग्रं नरदेवपूज्यं
संघं नमस्येद्य इहास्तु स्वस्तिः।

थुलि यज्ञविधान जुल ।

मनू सित कि बयागु श्रावरण शोधन याना: दुर्गति मोचन यायगु खँ दुर्गति परिशोधन तन्त्रराजय् उल्लेख जुयाच्वंगु दु । पिण्ड बयगु कण्ठ पिण्डविधानय् दु । थ्व हे पिण्डविधानय् बुद्ध धर्म संघया नां गन गुथाय् गथे उल्लेख जुयाच्वंगु दु थ्व थन प्रस्तुत जुइ ।

लोकिक पिण्ड थयत ह्लापां प्यकुंलाक तीर्थया फि लाइ । थथे फि लाय्बले बुद्ध धर्म संघया प्रतीक स्वरूप स्वग्वारा फिग्वारा व्वय्पाखे व सुखावती लोकेश्वरया प्रतीक फिग्वारा छग: ववय्-पत्तिइ न्ह्योनेसं तइ । मेमेगु ज्याखँय् न्ह्या: वनेगु क्रम जवं देपाय् कुहाँ वनी । तर त्रिरत्न वा पञ्च बुद्धपिनि क्रम जवं खवपाखे वनीगु मखुसे ह्लापां दथु, थले जव व खवय् वनिगु जुइ ।

ह्लापा कोल्ला लः ह्लायूत संकल्प यायगु वाक्यय् थ्यातगु दू-गथे बसपोलपिं तथागतपिं गुपिं ह्लापा बोधिसत्व चर्या यानाः बुद्ध जुयाबिज्याःगु खः । बसपोलपिनि न्ह्योने दिवंगत जुइह्म ञिमि फलानाह्मया नामं पिण्ड दान यायूत कोल्ला संकल्प याय् । थुकिया वाक्य थथे दु–

यथा ते तथागताः पूर्वं बोधिसत्वचर्यां चरद्भिर्बुद्धैः भगवद्भिः···दिवंगत अमुक नामधेयाय पिण्डदानार्थं सोपकरण पिण्ड भाण्डं संकल्पयाम्यहम् ।

पिण्ड संकल्प याय्बले ब्वनेगु वाक्य नं थथे हे खः थुकिया क्वय् जक भचा पाः, व थथे खः–

···दिवंगत अमुक नामधेयस्य पिण्डोद्धारणार्थम् अमुक नामधेयाय पिण्डं सम्प्रयच्छामि स्वधा ।

बुद्ध धर्म संघया प्रतीक स्वरुप फिग्वारास कुशपुत्तलिका स्वाय्बले ब्वनेगु वाक्यया दथुया भाग थथे दु–

ततः आकाशस्थ सर्वदेवताभिर्भगवन्तो गुणवर्णनां कुर्वन्तो ।

× × ×

सर्वं पूजा प्रपूर्यन्तो बुद्धानां गुणवर्णनाम्
अहो बुद्ध, अहो बुद्ध, साधु बुद्ध, कृतोत्तम ।
सर्वदुर्गति संशोध्य सत्वानां बोधिप्राप्तये
नरक प्रेत तिर्यञ्च म्लेच्छादीर्घायुषोमराः
मिथ्यादृक् बुद्धकान्तारं सुगति प्राप्तये खलु ।

बुद्ध धर्म संघ व सुखावती लोकेश्वर समेतयात पूजा याय् सिधय्काः याय्गु स्तुति थथे दु—

विधूतं सर्वसंकल्पं भावाभावविवर्जितम्
शाक्यसिंहं नमस्यामि शुद्धं प्रकृतिनिर्मलम् ।

दिवंगत जुयावंपिनिगु नामं पिण्ड संकल्प यानाः माःगु पूजा याय् धुंकाः किगः तिनेबले ब्वनेगु स्तुति वाक्यय् बुद्धया नां दुगु वाक्य व श्लोक जक थथे दु—

यथा ते तथागता नित्यमनुत्तरायां सम्यक्सम्बोधौ
परिणामितं तथाहं परिणामयामि ।
त्यक्त्वा मृत्यु महाघोरं त्यक्त्वा वैतरणीं नदीम्
त्यक्त्वा वै मानसं येन तं बुद्धं प्रणमाम्यहम् ।

अनेन चाहं कुशलेन कर्मणा
भवेम बुद्धं नचिरेण लोके
देशेय धर्मं जगतो हिताय
मोचेय सत्वान् वहुदुःखपीडितान् ।

दिवंगत जुयावंपिसं नरक भोग याय् म्वालेमा धकाः ब्वनेगु स्तोत्र थथे दु—

निरयातिर्यक् योनिश्च प्रेतदेवासुरानराः
उत्तीर्णं भव कान्तारं तं बुद्धं प्रणमाम्यहम् ।

दुर्गति परिशोधन मण्डलया ह्लापांगु श्लोक थथे दु—

नमस्ते शाक्यसिंहाय धर्मचक्रं प्रवर्तकम्ः
त्रैधातुकं जगत्सर्वं शोधयं सर्व दुर्गतिम् ।

थुलि पिण्ड विधान जुल ।

थन च्वय् बियागु वाक्यय् अर्थ स्पष्ट जुइगु श्लोकया नेपाल भाषां अर्थ बियागु दु व अर्थ स्पष्ट मजुउगु श्लोकया अर्थ मच्वसे श्लोक जक उल्लेख यानागु जुल ।

नेवाः बौद्धतसें थःपिनिगु जीवनय् याना वयाच्वंगु पूजा आजाया विधिविधानय् वज्रयान मतानुसार बुद्ध धर्म संघया नां उल्लेख गन गुथाय् गथे यानावल थ्व छगू छगू ल्ययाः थन उल्लेख सम्म यानागु जुल । थुकिया भावार्थ व गुह्यार्थ सिइकेगु थुइकेगु ज्या ल्यं हे दनि ।

२०४०।१२।२०।२

नमोवागीश्वरायया मे

संस्कृत भाषाय् 'नमो बुद्धाय' या छग: छग: आख: कया: स्तोत्र दय्का त:गु दु थें नेपालभाषाय् नं नमो वागीश्वरायया छग: छग: आखलं बिइगु अर्थ तया: छगू छगू चरण दय्का: थ्यांचुलि मे चिनात:गु दु। मुथ ह्लापां हालीगु मेयात थ्यांचुलि धाइ। थ्यांचुलिमे थोया भजन जुइ।

थुगु नमो वागीश्वरायया मे चिउंह्म सु ख: व गवले चिउंगु ख: धयागु छुं सिइमदु। वागीश्वरया खँग्वलं पिज्वइगु अर्थ वचनया मालिक अर्थात् महामञ्जुश्री ख: तर स्वयम्भूनाययात नं धर्मधातु वागीश्वर धका: धाइ। थुगु मेय् वागीश्वर धका: स्वयम्भू धर्मधातु वागीश्वरयात हे धयात:गु ख:।

आराध्य देव-देवीया भजन याइवले थमं जक आराध्य देव-देवीया सेवा-भाव मयासे करपिन्त नं सेवाभाव या धका: धायगु बौद्ध धर्म व हिन्दू धर्म निगुलि धर्मय् चलन दु। मेया शुरुइ छगू छगू चरण हाले सिधल कि लिसा कया: हालेगु चरणयात ध्रुवपद वा ध्रुवा धाइ। थुगु मेया ध्रुवा थथे दु–

याइने लोकजन वागीश्वरया चरणसं
मेवा भक्ति तयाव रे ।।ध्रु।।

नमो थागीया ह्लापांगु म्राखः 'न' खः, थ्व न धुगु थरणे थथे दु–

नदिन उति जुल, नरया म्रायु बल
थिर नं मचोन शरीरं ।
नरया जन्म जुया धर्मं मयामेंलि
नरकस वास लिपा लायु रे ।

मनुष्यया ग्रायु व बल न्ह्याबलें उत्थें दयाच्वनीमखु । गथे नदी थातं च्वनीमखु ग्रथे हे मनूया म्वायगु ई व बयागु शरीरय् शक्ति मदिक समानरूपं दयाच्वनी मखु । योनि मध्यय् मनुष्य योनि दकले तःधंगु खः । ज्ञान व विवेक थ्व हे योनिइ जक सम्भव जुइ । पशु पंक्षी की ग्रादि योनिइ जन्म जुल धाःसा न सत्य–ग्रसत्य, धर्म–ग्रधर्मया ज्ञान दइ, न विवेक दइ । थथे ज्ञान विवेक दुगु मनुष्य योनिइ जन्म जुया नं यदि सुनानं धर्म कर्म मयात धाःसा म्वायगु ई व बल ला न्ह्याःगु नदीया लः थें न्ह्यानावनी । सित कि नरकया वास लाः वनी । दुःख भोग यायमाली ।

मोहया रस वशे मोह जुया च्वसे
मोक्ष वनेगु लें तन रे ।
मोहस भुले जुया मोक्ष मभालपु
मोह हे मरणया काल रे ।

होश मदुगु वा मचाइगुयात मोह धाइ । काय् यःगु थ्वें ग्रयलाः त्वन कि थुकि कायाः ख.गु छु, मखुगु छु, जिउगु छु, मजिउगु छु; त्यःगु छु, मत्य.गु छु मसियावनी । थथे हे मोहया वशय् लात कि धर्म व ग्रधर्मयात थुइके फःमखु । मोहया पञ्जाय् लानाः मोह जुया च्वंगुलि उकिया परिणाम मोक्ष वनेगु लें तन ।

मोहय् मुले जुयाच्वंगुलि मोक्ष छु खः मोक्ष प्राप्त यायत छु यायमाः धयागु माःपे मफुत। उकिं मोह हे मरणया कारण जुल।

वालखसं खेललपा, बाज्ञासं मभालपा
वायाच्वने माल सुखनाप।
वायाव वनेमफु, वास नं लुइके मफु
वागीश्वरयागु वास रे।

मचायागु अवस्थाय् ह्मितेगु हे जक ययाच्वनी। संसार छु खः, छु यायत्यः; छु यायमत्यः, छु यायमाः, छु यायमजिउ धयागु ज्ञान दइमखु। वालखया ई यथे जुयाः ब्यर्थय् फुत धाःसा मायुया बाज्ञा वंकाः नं ज्ञान धर्म छु खः धयागु माःपे मफया च्वनेफु। थथे जुयाः सुखनाप वायाच्वने मानेफु। ज्ञान मदुगुलि गुगुलिसे वायाच्वने माःगु खः वनिसे वाय् मफय्फु। थुकिं छु जुइ धाःसा मोक्षदाता वागीश्वरयागु वास लुइके मफया च्वनी।

गीत ह्मलाव थ्व गिरिवर गोपुच्छसं
गीश्वरया थास वोना रे।
गीत नृत्य आदि पार जुयोह्म
श्री गीश्वरया दर्शन याव रे।

सायागु ह्निपुयं थें च्वंगु, पर्वत मध्यय् श्रेष्ठगु, स्वयम्भूया स्थानय् च्वनाः थुगु मे ह्मला। थुगु मे धर्मधातु वागीश्वरया थासय् च्वनाः च्वना। वसपोल वागीश्वर गीत नृत्य आदि पारंगत जुया बिज्याःह्म खः। भक्तजन सकलिनं वसपोल वागीश्वरया दर्शन यायगु बाय्माल। थन थुगु आखःत्वः मिले याय्माःगुलि वागीश्वर शब्दय् ह्मापांगु आखः 'वा' छगः लिकयातःगु जुल। गिर् या अर्थ नं वाणी खः तर गिर्+ईश्वर सन्धि याय्बले गिरीश्वर जुइ गीश्वर जुइमखु। उकिं गीश्वर हे वागीश्वर खः।

श्वरयागु नाम जक जप याना युगा कन
श्वरं श्रीत सुदृष्टि नं स्वयु रे ।
श्वरयागु सुदृष्टि नं स्वयुव श्री श्रज्ञानीपिं
श्वरयागु ज्ञानवर मायु रे ।

मनुष्यतय्सं ईश्वर अर्थात् धर्मधातु वागीश्वरयागु नाम जप यात धाःसा थुकिया फलं ईश्वरं सुदृष्टि स्वयाबिज्याइ। थथे धर्मधातु वागीश्वरयागु सुदृष्टि प्राप्त जुल धायव धर्म अधर्मया ज्ञान मदुपिन्त नं ज्ञानया वर लाइ । उकिं ईश्वरया नाम काय्माःगु जुल ।

संस्कृत शब्दया न्ह्योनेयागु 'अ' प्रायः लोप याना. धाय्गु चलन दु गथे अधिराजया धिराज, अधिकया धिक (धिक मजा मदु) थुगुकथं थुगु चरणय् ईश्वरया 'ई' लोप यानातःगु खः ।

राग द्वेष मोह मायानं
रात्रि फुना दिन वयि रे ।
रागं हे पाप यागु, राग हे अधर्मया राजा
श्री गुरु नाप लायु रे ।

न्ह्यागु चीज नं ययाच्वनीगु राग खः । करपिं प्रति तं पिहां वइगु, करपिसं याःगु ज्याय् ईर्ष्या जुइगु, द्वेष छु खः, सत्य छु खः, धर्म छु खः, अधर्म छु खः धकाः मसियाः लट्ट जुया च्वनिगु मोह खः । यःत योपिं नाता कुटुम्ब व यःत योगु वस्तुकय् व्यपुनाच्वनेगु माया खः माया मोह मोक्षया लागी पंगल: खः । रागं हे पाप याकइ । राग अधर्मया राजा खः । थुकियात तोतन कि श्री धर्मधातु वागीश्वर गुरु नापलाय् दइ ।

ययगु यने मदु, यतले [redacted]ने मदु
यनिव यमया दुत्राल रे ।
यमया दूत वइ, यपिसं पने मफु
यने मदु जन धन संपति रे ।

मनू छन्हु मवश्य सिइमाः, थः यतले थःगु छेँय् च्वनेमदु । थःत छु छु यः व यःयःगु सिइवले थः नापं यंके मदु । सित कि यमराजया दुवालय् यंकइ । यमराजया दूतं काः वइवले थः यःपिसं मासे नि यंकेमते धकाः सुनानं पनेफइमखु । सिइबले न थः यःयःपि नापं यंकेदइ, न त धन सम्पत्ति हे नापं ज्वनावने दइ । थुगु ला हि क्वँय्यागु नश्वर शरीर थनयागु थन हे तोताः हुँम जक ब्वया-वनी । उकि सकल लोकजनपिसं धर्मधातु वागीश्वरया सेवा भक्ति याय्माल ।

थुगु मेय् याहुने, चरणसं, तयाव, लायु थें जागु खँग्वःया प्रयोग जुयाच्वंगुलि थुगु मे सत्या निसः दँ पुलांगु जुइमाः । थुगु मेय् द्व संसारय् मनुष्य जन्म महत्वपूर्ण खः द्व हे सिइकाः राग द्वेष मोहयात तोताः धर्मधातु वागीश्वरया सेवा भक्ति याय्माल, थथे यात धाःसा मोक्षपद लाइ धकाः धयातःगु जुल ।

२०५०।१।१४।५ स्वांयापुह्नी

च्वमिया पिदने धुंकुगु सफू

१. चुलि (कविता)
२. तिमिला (कविता)
३. स्वां-सिह्न: (निबन्ध)
४. तय्जू (निबन्ध)
५. क्वाति (निबन्ध)
६, पौ दु:खमुखयागु (पत्रनिबन्ध)
७. च्वापुया ज: (बाखं)
८. शालिग्राम (बाखं)
९. देथाय्पा आनन्दमुनि वज्राचार्यया जीवनिइ छपुलु (जीवनी)
१०. वज्रयानय् पुलुपालु (नापं) (धर्म)
११. सफू पिकाःपि वज्राचार्यपि (च्वमि धलः)
१२. बुद्ध व धर्म (धर्म)

सम्पादन

१. साहित्य मा: (मा: १,२,३) (मचा साहित्य)
४. हृदयया झंकार (चित्तधर 'हृदय' यागु)
५. चित्तया चिन्तना : हृदयया रचना (चित्तधर 'हृदय' यागु)
६, चित्तधर 'हृदय' स्मृति ग्रन्थ (नापं) (चित्तधर 'हृदय' संबन्धी)
७. सिद्धिचरणया ग्वय्स्वां (सिद्धिचरणयागु)
८. सिद्धिचरणया निबन्ध (सिद्धिचरणयागु)
९. नारी-हृदय (सिद्धिचरणयागु)
१०. उत्तराविलाप (सिद्धिचरणयागु)